

HELSINGIN YLIOPISTO

Mentalisaatioon perustuvan työtavan hyödyt ja haasteet sosiaalityössä

Vanhempien kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä

Sosiaalityön
maisterintutkielma

Laatija:
Eeva Oksanen

Ohjaaja:
Yliopistonlehtori Hanna Kara

18.4.2023

Helsinki

Tiivistelmä

Avainsanat: mentalisaatio vanhemmuus, sosiaalityö, vanhemmuuden tuki

Tiedekunta: Valtiotieteellinen tiedekunta

Koulutusohjelma: Sosiaalitieteiden maisteriohjelma

Opintosuunta: Sosiaalityö

Tekijä: Eeva Oksanen

Työn nimi: Mentalisaatioon perustuvan työtavan hyödyt ja haasteet sosiaalityössä -

Vanhempien kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä

Työn laji: Maisterintutkielma

Kuukausi ja vuosi: huhtikuu 2023

Sivumäärä: 58 + lähteet ja liitteet

Avainsanat: mentalisaatio, vanhemmuus, sosiaalityö, vanhemmuuden tuki

Ohjaaja: Hanna Kara

Säilytyspaikka: Helsingin yliopiston kirjasto

Tiivistelmä:

Maisterintutkielmassa tarkastellaan vanhempien kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä ja kokemuksia mentalisaatioon perustuvasta työtavasta sekä sen hyödyistä ja haasteista sosiaalityössä. Mentalisaatio tarkoittaa kykyä havaita ja ymmärtää sekä itseä että toista mielen tilojen kautta. Vanhemman mentalisaatiokyky tarkoittaa vanhemman pyrkimystä pitää mielessään yhtä aikaa sekä oma että lapsen näkökulma. Se on myös kiinnostusta pohtia lapsen ulkoisen käyttäytymisen takana olevia ajatuksia, tunteita, kokemuksia, aikeita ja toiveita. Mentalisaatioon perustuvassa työtavassa työntekijä ei anna valmiita vastauksia, vaan on avoimen utelias, pitää esillä erilaisia näkökulmia ja on kiinnostunut näkyvän käyttäytymisen takana olevista ajatuksista, tunteista ja kokemuksista. Työntekijä pyrkii auttamaan vanhempaa pohtimaan lapsen näkökulmaa ja kokemusta.

Tutkielman laadullinen tutkimusaineisto koostuu neljän mentalisaatioteoriaan perehtyneen sosiaalityöntekijän haastattelusta, jotka toteutettiin tammi-helmikuussa 2023 Teams- ja Zoom- ohjelmien kautta yksilö- ja parihaastatteluina. Aineisto on litteroitu ja analysoitu teoriaohjaavan sisällönanalyysin keinoin.

Haastateltavat kokivat, että mentalisaatiotyöskentely edellyttää aikaa, vanhemman kuulemista ja luottamuksellisen suhteen rakentamista vanhempaan.

Mentalisaatiotyöskentely näyttäytyi haastateltaville suhteissa työskentelynä, lapsen mielen pohtimisena, käyttäytymisen taakse katsomisena, erillisyyden ymmärtämisenä ja mentalisaatiosta puhumisena vanhemmille. Se oli myös työtapa, jossa työntekijä ei anna asiakkaalle valmiita vastauksia.

Mentalisaation nähtiin hyödyttävän vanhempaa vähentämällä ahdistusta, auttamalla löytämään yhteys lapseen ja puolisoon sekä eläytymään lapsen näkökulmaan ja kokemuksiin. Sen koettiin myös auttavan tilanteiden sanoittamisessa lapselle, parantavan

erillisyyden ymmärtämistä, auttavan eteenpäin haastavista hetkistä, auttavan vanhempia itseään löytämään keinoja arkeen sekä auttamaan muutoksessa. Työntekijän näkökulmasta mentalisaation pohjautuvaa työtettä käyttäessä työntekijän ei tarvitse tarjota vanhemmalle valmiita ratkaisuja. Sen koettiin myös auttavan työntekijää rauhoittumaan ja tutkailemaan omaa mieltään, se toi työntekijöille merkityksellisyyden kokemuksia omassa työssään ja oli avuksi työparityössä. Mentalisaatioon pohjautuvan työtavan nähtiin hyödyttävän myös vanhemman ja sosiaalityöntekijän välistä työskentelyä rakentamalla luottamusta vanhemman ja työntekijän välille. Sen nähtiin tuovan vanhemmalle kokemuksen ymmärretyksi tulemisesta ja parantavan kohtaamista. Hyvän kohtaamisen nähtiin kantavan mahdollisissa myöhemmissä vaikeissa asiakastilanteissa.

Mentalisaatiotyöskentelyn haasteina nähtiin muun muassa riittämättömät resurssit ja rakenteet, työntekijän vaikeus rauhoittua vanhemman kokemuksen äärelle ja reflektoida omaa mieltään, sekä vanhemman uupumus ja akuutit kriisit, toiveet konkreettiselle avulle sekä vanhemman mielen haasteista johtuvat vaikeudet pohtia lapsen kokemusta. Kaikki haastateltavat kokivat mentalisaation sopivan toisaalta haasteista huolimatta kaikkeen sosiaalityöhön ja muodostavan pohjan perheiden kohtaamisille. Mentalisaatioon pohjautuvaan työtapaan kuului haastateltavien mukaan sen arvioiminen, missä tilanteissa ja millä tavalla työtettä voi ja kannattaa käyttää. Mentalisaatioon pohjautuvalle työskentelylle nähtiin sosiaalityössä monia soveltamismahdollisuuksia.

Johtopäätöksenä voi todeta, että mentalisaatiotyöskentely tapahtuu suhteissa. Mentalisaatio voi tuoda sosiaalityöntekijälle lisää työkaluja vanhempien ja perheiden auttamiseen, luottamuksen rakentamiseen ja kohtaamiseen. Mentalisaatioon pohjautuva työtapa voi toimia välineenä vanhempien kuulemiselle, mikä voi olla keskeinen reitti rakentaa muutosta. Mentalisaation käyttämisen voi myös nähdä lisäävän vanhemman toimijuutta ja vahvistavan sekä vanhemman että työntekijän itsereflektiota. Mentalisaatioon pohjautuva työote ei sovi kaikkiin tilanteisiin. On kuitenkin hyvä pohtia, tulisiko vanhempien kohtaaminen nostaa sosiaalityössä tapahtuvassa vanhemmuuden tukemisessa keskiöön ja nähdä sen erityinen merkitys vanhemmalle ja lapselle. Mentalisaatioon pohjautuva työtapa voisi olla hyvä kohtaamisen väline sosiaalityöntekijälle.

Sisällys

1	Johdanto	1
2	Teoreettiset lähtökohdat ja aiempi tutkimus	5
2.1	Vanhemmuuden tukeminen sosiaalityössä	5
2.2	Mentalisaatio	9
2.2.1	Mentalisaatio vanhemmuudessa	10
2.2.2	Mentalisaatioon perustuva työote	11
2.2.3	Mentalisaatio sosiaalityössä tapahtuvassa vanhemmuuden tuessa	16
2.3	Tutkimuskysymykset	19
3	Tutkimuksen toteutus	20
3.1	Aineiston tuotanto	20
3.2	Aineiston esittely	21
3.3	Analyysi	23
3.4	Tutkimusetiikka	27
4	Tulokset	29
4.1	Mentalisaatioon pohjautuva työskentely edellyttää suhteen rakentamista vanhempaan	29
4.2	Mentalisaatio rakentaa luottamusta, parantaa kohtaamista ja auttaa ymmärtämään lasta	35
4.3	Rakenteet ja resurssit, työntekijän reflektioimattomuus ja vanhemman vaikeus mentalisoida haastavat mentalisaation käyttöä	44
5	Johtopäätökset ja pohdinta	48
5.1	Mentalisaatiotyöskentely tapahtuu suhteissa	48
5.2	Mentalisaatio on väline luottamuksen, toimijuuden ja itsereflektion vahvistamiseen	50
5.3	Mentalisaatioon pohjautuva työote ei sovi kaikkiin tilanteisiin	52
5.4	Tutkielman arviointia ja jatkotutkimuksen aiheita	55
	Lähteet	59
	Liitteet	74
	Liite 1. Haastattelurunko	74
	Liite 2. Tiedote tutkimukseen osallistuvalla	75
	Liite 3. Suostumuslomake	76

1 Johdanto

When this mother's own cries are heard, she will hear her child's cries.

- Fraiberg, Adelson, & Shapiro, 1975

Vanhemmat tarvitsevat paikkoja, joissa heidän huoliaan kuullaan. Kuten yllä olevassa sitaatissa Fraiberg ja kumppanit (1975) kuvaavat, silloin kun vanhemman hätä ja huolet tulevat kuulluiksi, hänen on helpompi asettua kuuntelemaan lapsensa huolia ja itkuja. Jos vanhemmalla ei ole luottamusta ammattilaiseen, ei hänen ole helppo pyytää itselleen eikä lapselleen apua. Tällöin on vaarana se, että sekä lapsi että vanhempi jäävät vaille riittävää tukea.

Työssäni perehdyn siihen, miten mentalisaatioteoria soveltuu sosiaalityössä tapahtuvaan vanhemmuuden tukemiseen. Tarkastelen myös sitä, millaisia haasteita ja hyötyjä mentalisaatioteorian käyttämiselle on sosiaalityön kontekstissa haastatteleamalla mentalisaatioteoriaan perehtyneitä vanhempien kanssa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä. Aihe on ajankohtainen, sillä vanhemman mentalisaatiokykyä vahvistavia työskentelytapoja ja mentalisaatioteoriaan pohjautuvia hoitomuotoja on tutkittu ja kehitelty runsaasti viime vuosikymmeninä.

Terveysten ja hyvinvoinnin laitoksen (THL) FinLapset-kyselytutkimuksen mukaan vanhemmat jättivät ilmaisematta neuvolan ammattilaiselle tuen tarpeita useammin silloin, kun tarve liittyi heidän omiin tarpeisiinsa eikä vauvan tarpeisiin. Synnyttäneistä 13 prosenttia ja ei-synnyttäneistä vanhemmista 16 prosenttia ei ilmaissut vauvan syntymän jälkeen tuen tarvettaan ammattilaiselle. Ilman tukea jäi jopa viidesosa synnyttäneistä vanhemmista. Puolison jaksamiseen ammattilaisten tukea tarvinneista vanhemmista noin viidennes ei ilmaissut tuen tarvettaan ammattilaiselle. (Klemetti, Vuorenmaa & Helakorpi, 2021.)

Tukea vanhemmuuteen kuitenkin tarvitaan: moni vanhempi kokee uupumusta.

Koronapandemian aikana vanhempien jaksamisessa tapahtui polarisoitumista. FinLapset-kyselyssä 3–6 kuukautta vanhojen vauvojen äideistä peräti neljännes koki jaksamisen vähentyneen ja kuudennes lisääntyneen. Noin puolet vanhemmista koki, että perheen yhteinen aika lisääntyi, mutta 13 prosenttia äideistä ja 5 prosenttia isistä koki sen vähentyneen. (Klemetti, Vuorenmaa, Ervasti, Helakorpi & Lammi-Taskula, 2021.)

Lapsiperheiden palveluiden käyttö ja tuen saaminen väheni merkittävästi koronapandemian aikana. Lapsiperheiden sosiaalityön palveluita sai ennen pandemiaa 8 prosenttia ja pandemian aikana vain 3 prosenttia lapsiperheistä. Sosiaalityön palveluita epidemian aikana saaneista lapsiperheistä peräti puolet koki saadun tuen riittämättömäksi. (Lammi-Taskula, Vuorenmaa, Aunola & Sorkkila, 2020.) Kolmannes vanhemmista, jotka vastasivat kyselyyn lapsiperhearjesta poikkeusoloissa, kertoi jääneensä vaille sosiaalista tukea. Tukea saaneista vanhemmista osa tulkitsee tuen sisältävän odotuksia tai vaatimuksia. (Heino & Kara, 2020.) Koronapandemia vaikuttaa lisänneen sekä vanhempien tuen tarvetta että kokemusta saadun tuen riittämättömyydestä. Lisäksi merkittävä osa vanhemmista jätti neuvolassa ilmaisematta tuen tarpeen ammattilaisille. Vaikka koronapandemiatilanne on helpottanut, voivat kokemukset pandemian aikaisesta riittämättömästä tuesta vaikuttaa pitkään niin vanhempien kuin lasten hyvinvointiin.

Myös lapsiperhejärjestöt ovat selvittäneet vanhempien tuen tarvetta. Kasvatus ja perheneuvonta ry:n (Kasper) verkkokyselyyn vastasi yhteensä 227 lastensuojelun asiakasvanhempaa vanhempien kokemuksista, toiveista ja kehittämisehdotuksista lastensuojelussa. Kyselyyn vastanneista isistä reilusti yli puolet nosti lastensuojelun tärkeimmäksi kehittämisen kohteeksi inhimillisemmän ammatillisuuden. Myös äideistä neljännes piti sitä lastensuojelun tärkeimpänä kehittämisalueena. (Ahvenainen & Hellsten, 2021.) Myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) puhelin- ja nettipalveluiden vuosiraportin mukaan moni vanhemmista kaipaa ammattilaisapua, mutta osalla oli kielteisiä kokemuksia esimerkiksi ammattilaisten kohtaamattomuudesta tai ongelmien vähättelystä (Laine-Hatami & Weckström, 2023, s.10). Vaikka hyvän kohtaamisen ja inhimillisyyden tulisi olla itsestäänselvyyksiä sosiaalipalveluissa, eivät ne aina toteudu toivotulla tavalla vanhempien näkökulmasta.

Näyttää siltä, että tarvitaan uusia vanhemmuuden tuen tapoja ja muotoja, jotka huomioivat sekä lasten että vanhempien tuen tarpeet ja joissa lasten lisäksi myös vanhemmat kokevat tulevansa kohdatuiksi ja kuulluiksi. Jos vanhempi ei saa riittävästi tukea lapsen kasvatukseen, on riskinä ongelmien kasaantuminen. Kansallinen syntymäkohortti 1987 -tutkimuksen mukaan lapsuuden olosuhteet ja vanhempien erilaiset ongelmat ovat vahvasti yhteydessä lapsen kehitykseen ja myöhempään hyvinvointiin, mielenterveyden ongelmiin ja riskeihin. (Paananen, Tuulio-Henriksson, Merikukka & Gissler, 2021; Paananen & Gissler, 2014, s. 212.)

Jos vanhemmat eivät saa riittävästi tukea vanhemmuuteensa ongelmien kasautuessa, voi riski lasten sijoittamiselle kodin ulkopuolelle kasvaa. Lastensuojelulain mukaan sijaishuolto voidaan kuitenkin järjestää vain, jos se on lapsen edun mukaista, avohuollon tukitoimet eivät ole sopivia eivätkä mahdollisia tai ne ovat osoittautuneet riittämättömiksi (LSL, 417/2007). Vaikka sijaishuollon järjestäminen on viimesijaisin keino turvata lapsen kasvu ja kehitys (LSL, 417/2007) ovat lasten huostaanotot yli kaksinkertaistuneet 30 vuodessa 1990-luvulta 2020-luvulle tultaessa (Forsell & Kuoppala, 2022). Lastensuojelun avohuollossa sekä lastensuojelun ennaltaehkäisevissä palveluissa tulisi kehittää perheiden tuen muotoja.

Suomalaisessa lastensuojelussa on käynnissä suuri rakennemuutos, jossa ollaan siirtymässä systeemiseen työtapaan (Petrelius, Yliruka & Miettunen, 2021). Systeeminen toimintamalli on vakiintumassa lastensuojelun lisäksi myös laajemmin lapsiperhepalveluissa ja sosiaalihuollossa (Yliruka & Tasala, 2022). Systeemisen mallin suosiosta huolimatta sen vaikuttavuudesta ei ole vielä tutkimusnäyttöä. Toimintamalli ei ollut pilottivaiheessa tavanomaista asiakastyöskentelyä vaikuttavampaa siitä huolimatta, että systeemisissä tiimeissä asiakastapaamisten määrä oli tavanomaista korkeampi. (Aaltio, 2022.)

Viime vuosina on kehitetty monia vanhemmuuden tukemista koskevia poikkitieteellisiä teorioita, joilla on takanaan vahvaa tutkimusnäyttöä. Yksi tällainen teoria on lontoolaisen Anna Freud -keskuksen johtajan, professori Peter Fonagyn kehittämä mentalisaatioteoria, jossa on yhdistetty ajatuksia muun muassa psykoanalyttisestä teoriasta, kognitiivisesta psykologiasta ja kiintymyssuhdeteoriasta (Allen, Fonagy & Bateman, 2008, s. 7–15; Kauppi & Takalo, 2014, s. 17).

Larmo (2010) kuvaa mentalisaatiota kykynä pitää samanaikaisesti oma ja toisen mieli mielessä. Vanhemman mentalisaatiokyky tarkoittaa vanhemman pyrkimystä ymmärtää lastaan erillisenä yksilönä, jolla on omat ajatukset, tunteet ja mieli (Slade, 2005; Slade, Grienberger, Bernbach, Levy, & Locker, 2005). Kallandin (2013) mukaan vanhemman kyky pitää lapsen mieli omassa mielessään ja vastata lapsen tarpeisiin on vanhemman tehtävän ytimessä.

Vanhemman mentalisaatiokyvyn vahvistaminen on merkityksellistä, sillä mentalisaatiokyky voi toimia keskeisenä tekijänä sukupolvien välisessä turvallisen kiintymyksen välittymisessä. Vanhemman mentalisaatiokyvyllä saattaa olla keskeinen rooli haitallisten ylisukupolvisten vanhemmuuden mallien katkaisemisessa (Slade ym., 2005; Suchman ym., 2017).

Mentalisaatioteoria onkin kiinnostava teoria sosiaalityön näkökulmasta, sillä sosiaalityössä kohdataan ylisukupolvisia haasteita ja mietitään keinoja niiden ratkaisemiseen.

Kaikkien lapsiperheammattilaisten, myös sosiaalityöntekijöiden, on tärkeää käydä tieteenalan ylittävää keskustelua vanhemmuuden tukemisen keinoista ja tutustua lähitieteiden keskeisiin teorioihin. Sosiaalityössä on noussut viime vuosina keskusteluun erilaiset näyttöön perustuvat käytännöt (Gambrill, 2010, 2019; Raunio, 2009, s. 126). Voisiko sosiaalityössä hyödyntää nykyistä enemmän tutkimukseen pohjautuvia, mentalisaatioperustaisia vanhemmuuden tuen malleja ja työtapoja? Mentalisaatioteoriaan pohjautuvaa työtapaa ei ole juuri tutkittu sosiaalityössä. Tarvitaankin tarkempaa tietoa siitä, miten mentalisaatioteoria soveltuu sosiaalityöhön ja millaisia erityisiä haasteita ja hyötyjä mentalisaatioteorian hyödyntämiselle on sosiaalityön kontekstissa. Tutkimustehtävänäni on tarkastella vanhempien kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä mentalisaatioon perustuvasta työtavasta sekä sen hyödyistä ja haasteista sosiaalityössä.

2 Teoreettiset lähtökohdat ja aiempi tutkimus

Käyn tässä luvussa läpi mentalisaation teoreettisia lähtökohtia ja aikaisempaa tutkimusta. Ensimmäisessä alaluvussa esittelen kuitenkin ensin vanhemmuuden tukemista sosiaalityössä sekä joitakin vanhemmuuden tukemisen menetelmiä, jotka ovat käytössä sosiaalityössä. Toisessa alaluvussa kuvaan, mitä mentalisaatio on vanhemmuudessa, mitä mentalisaatioon perustuva työote tarkoittaa, miten mentalisaatiota on sovellettu vanhemmuuden tukemisessa sekä millaisia haasteita aikaisemmassa tutkimuksessa on tunnistettu sen käyttämiselle sosiaalityössä. Kolmannessa alaluvussa kuvaan lyhyesti tutkimustehtävän.

2.1 Vanhemmuuden tukeminen sosiaalityössä

Lapsen kuulemiseen ja osallisuuteen on kehitelty sosiaalityössä viime vuosina monia menetelmiä, mutta vanhemman osallisuutta ja tukemista on määritelty yllättävän vähän. Sosiaalipalveluissa ja lastensuojelussa lapsen etu tulee mukaan ensin (Sosiaalihuoltolaki, SHL, 1301/2014; LSL, 417/2007; Hakalehto, 2018, s. 392). Lasten osallistumisen oikeuksia huomioivaa työskentelyn orientaatiota on jäsennetty lapsikeskeisyyden käsitteellä, jonka voi nähdä läpäisevän lastensuojelun sosiaalityön kokonaan (Muukkonen 2008, s. 146). Lapsikeskeisessä työssä lapsi asetetaan työskentelyn keskiöön. Vanhempien ajatellaan voivan auttaa lasta sekä suoraan että välillisesti. Vanhemmuutta arvioidaan suhteessa lapseen ja hänen yksilöllisiin tarpeisiinsa (Ervast & Tulensalo, 2006, s. 28).

Lapsen osallistumista korostavaa näkökulmaa on kritisoitu siitä, että lapsen osallisuutta vahvistavassa ajattelussa lasta voidaan alkaa hahmottamaan yhteisöstään irrallisena yksilönä (Alatalo, 2018, s. 11). Ervastin ja Tulensalon (2006, s. 72) mukaan lapsikeskeinen työskentely ei kuitenkaan tarkoita pelkästään lapsen kanssa työskentelyä: myös työ vanhempien kanssa voi olla lapsikeskeistä.

Vanhempien tukemisen tavat voivat vaihdella merkittävästi sen mukaan, tuetaanko vanhempia perheneuvolassa, lastensuojelun avohuollossa, sijaishuollossa, terveystieteissä vai vammaispalveluissa. Kokonaisvaltainen lapsen tilanteen ymmärtäminen edellyttää kuitenkin myös vanhempien ja koko perheen tukemista ja tähän tarvitaan myös uusia malleja ja menetelmiä.

Lastensuojelun sosiaalityön keskiössä on ollut viime vuosikymmeninä juridinen orientaatio: työtä määrittävät lastensuojelulaki ja sen soveltaminen asiakastilanteisiin (Alho, Rasa &

Vuolukka, 2018, s. 88). Lastensuojelulain mukaan lasten ja perheiden kanssa työskentelevien viranomaisten on tuettava vanhempia ja huoltajia heidän kasvatustehtävässään ja pyrittävä tarjoamaan perheelle tarpeellista apua riittävän varhain (LSL, 417/2007).

Lastensuojelun käsikirjassa vanhempien tukeminen kasvatustehtävässään määritellään yhdeksi kolmesta lastensuojelun perustehtävistä lasten yleisiin kasvuoloihin vaikuttamisen ja varsinaisfusen lasten suojelutehtävän rinnalla. Hyvinvointialueen on järjestettävä lapselle ja perheelle lastensuojelun avohuollon tukitoimia, esimerkiksi tukea lapsen ja perheen ongelmatilanteen selvittämiseen, harrastuksiin tai läheisten ihmissuhteiden ylläpitämiseen, lapsen hoito- ja terapiapalveluita, tehostettua perhetyötä tai perhekuntoutusta. Tukitoimien täytyy vastata lapsen ja perheen tarpeita ja sopia kulloiseenkin yksilölliseen tilanteeseen. Lastensuojelun asiakkaana olevalle lapselle ja perheelle voidaan järjestää myös sosiaalihuoltolain mukaisia tukitoimia. (THL, 2023a.)

Vanhemmuuden tukeminen mainitaan myös ehkäisevän lastensuojelun tehtäväksi (THL, 2023a). Sosiaalihuoltolaissa todetaan että ”lapsille, nuorille ja lapsiperheille tarkoitettuja palveluja annettaessa ja niitä kehitettäessä on huolehdittava siitä, että näiden palvelujen avulla tuetaan vanhempia, huoltajia ja muita lapsen hoidosta ja kasvatuksesta vastaavia henkilöitä lasten kasvatuksessa” (SHL, 1301/2014). Sosiaalihuoltolain mukaisia palveluita ovat esimerkiksi lapsiperheiden kotipalvelu, perhetyö, kasvatus- ja perheneuvonta, tukihenkilöt ja -perheet sekä lomanviettopalvelut. (THL, 2023b)

Myös Lapsen oikeuksien sopimus korostaa vanhempien ja huoltajien kasvatusvastuun kunnioittamista. Tämä edellyttää esimerkiksi lastensuojelussa avointa ja luotettavaa tiedon jakamista lapsen kehityksestä, tuesta ja palveluista, joiden kautta lapsen ja perheen on mahdollista saada tarvitsemaansa tukea. (Yleissopimus lapsen oikeuksista, 1991; Malja, Puustinen-Korhonen, Petrelius & Eriksson, 2019.)

Sitä, miten vanhempia tuetaan käytännössä, ei kuitenkaan ole tarkemmin määritelty laeissa, sopimuksissa tai sosiaalityön yleisissä ohjeistuksissa. Hakalehdon (2018) mukaan lastensuojelussa on aina huomioitava lapsen vanhempien oikeudet ja tuettava heitä kasvatustehtävässä ja ongelmatilanteissa. Lastensuojelun lähtökohtiin kuuluu lapsen ja hänen huoltajiensa perhe-elämän kunnioittaminen. Silloin, kun vanhemmille kuuluvaan lapsen kasvatustehtävään puututaan, se tulee tehdä avoimesti ja luottamuksen ilmapiirissä. (Mts. 390.) Vanhemmuuden tukemisen on kuitenkin oltava lastensuojelun sosiaalityössä lapsen

mukaista (mts. 388). Lastensuojelussa arvioitavana on aina myös huoltajien toiminta ja sen asianmukaisuus lapsen hyvinvoinnin näkökulmasta.

Vanhemmuuden tukemiseen ei ole sosiaalityössä käytössä yhtenäisiä menetelmiä. Sen sijaan sosiaalityössä on käytössä monia yksittäisiä menetelmiä, kuten perheen tilanteiden tarkasteluun, muutokseen, työntekijän ja vanhemman keskusteluihin suunnattu vanhemmuuden roolikartta® (Ylitalo, 2011, s. 17, 19–23). Näyttöön perustuvista käytännöistä ja menetelmistä on lastensuojelussa käytössä monia erilaisia arviointimenetelmiä, kuten Perhearviointi, BBIC-malli, Arvoa-mittari ja MIM-havainnointi. Osa työntekijöistä käyttää myös esimerkiksi ICDP-, Theraplay-, Toimiva lapsi ja perhe® -työn, videoavusteisen vuorovaikutuksen ohjauksen (VIG) ja dialogisia menetelmiä, Ihmeelliset vuodet - vanhempainryhmää tai Voimaperheet-vanhempainohjelmaa (Yliruka ym., 2020, s. 39; Karjalainen, 2021; Aaltio & Isokuorti, 2021). Lastensuojelun sosiaalityöntekijät eivät välttämättä kuitenkaan hyödynnä näyttöön perustuvia menetelmiä osana lastensuojelun työskentelyä, vaikka niitä olisi kunnassa (hyvinvointialueella) tarjolla (Aaltio & Isokuorti, 2021; Yliruka ym., 2020, s. 39).

Lastensuojelussa, lapsi- ja perhepalveluissa sekä sosiaalihuollossa on viime vuosina siirrytty tai ollaan siirtymässä systeemiseen työtapaan, jossa pyritään irrottautumaan paremmin tietämisen asiantuntijaroolista ja vahvistetaan perheen tilanteen yhteistä tutkimista ja reflektointia perheenjäsenten kanssa (Civil, Abrahamsson, Mäki-Fossi & Miettunen, 2019, s. 10–11; Yliruka & Tasala, 2022). Systeemisessä työtavassa tavoitteena on syventää perheenjäsenten ymmärrystä itsestään, elämäntarinastaan ja perheen tilanteesta. Työskentelyssä hyödynnetään perheterapeuttisen, dialogisen, narratiivisen ja ratkaisukeskeisen lähestymistavan oppeja lastensuojelukontekstissa (Lahtinen, Männistö & Raivio, 2017).

Systeemisessä työtavassa pidetään tietoisesti esillä lapsen, perheenjäsenten ja myös ammattilaisten näkökulmia. Jokaista osapuolta kannustetaan ilmaisemaan näkemyksensä. Kuulemalla perheenjäsenten kokemuksia ja näkemyksiä sekä tarkastelemalla heidän välisiä vuorovaikutussuhteitaan pyritään ymmärtämään ongelman taustalla olevia syitä. Yhteisen, moniäänisen keskustelun avulla pyritään löytämään uusia ratkaisuehdotuksia ja helpotusta tilanteisiin. Ammattilaisia ohjaa työskentelyssään aito kiinnostus lapseen ja perheeseen sekä heidän näkökulmiensa ja kokemustensa ymmärtämiseen. (Civil ym., 2019, s. 11.)

Asiakastyön tavat ovat vaihdelleet sosiaalityössä eri aikakausina ja erilaiset painotukset ovat vaihdelleet. Sipilän (1989, s. 213) mukaan sosiaalityön asiakastyön voi jakaa byrokraatiatyöhön, neuvontaa ja ohjausta sisältävään palvelutyöhön sekä psykososiaaliseen työhön. Psykososiaalisen sosiaalityön kehittäjänä pidetään sosiaalityön pioneeria, Mary Richmondia. Lastensuojelun sosiaalityössä ollaankin palaamassa systeemisen työtavan kehittämisen myötä sosiaalityön juurille, suhdeperusteiseen sekä perheterapeuttista orientaatiota hyödyntävään työotteeseen. Psykososiaalista suuntausta on sovellettu käytännössä muun muassa perheneuvoloissa, päihdehuollossa, lastensuojelun perhetyössä ja koulun sosiaalityössä. (Alho ym. 2018, s. 85–86.)

Bardy & Öhman (2007, s.11) määrittelevät suhdeperusteisuuden suhteissa oloksi, suhteiden luomiseksi sekä niissä ja niiden kanssa työskentelyksi usealla tasolla. Suhdeperusteisessa tiedonmuodostuksessa keskeistä on luottamus ja kokonaisvaltaisen ymmärryksen syventyminen tutustumalla henkilökohtaisesti asiakkaisiin (Alatalo, 2019, s. 3). Suhdeperusteinen työ paikantuu siis suhteisiin, kuten lapsen suhteeseen vanhempiinsa, vanhempien välisiin suhteisiin, ammattikasvattajan suhteeseen lapseen ja vanhempiin, sekä työntekijöiden välisiin suhteisiin (Heino, 2013, s. 103). Suhdeperusteisen tietämisen tavan on todettu sopivan hyvin lastensuojelutyöhön esimerkiksi Alatalon (2018, s. 110) tutkimuksessa, jossa suhdeperusteisuus merkitsi sosiaalityöntekijöille mahdollisuutta tutustua lapsiin, nuoriin ja vanhempiin sekä pyrkimystä luottamukselliseen työskentelysuhteeseen.

Suhdeperusteisuus edellyttää luottamuksellisen suhteen luomista työntekijöiden ja osallistujien kesken. Sitä pidetään keskeisenä sosiaalityön onnistumiseen vaikuttavista tekijöistä (Bardy, 2013, s. 217). Myös Johanna Hietamäen (2015) väitöstutkimuksessa havaittiin lastensuojelun alkuarvioinnissa hyvän asiakassuhteen muodostamisen sekä asiakkaan voimavarojen tarkastelun olevan tärkeimpiä tekijöitä alkuarvioinnin vaikutusten saavuttamiselle. Ongelmiin keskittyvä työskentely puolestaan toimi päinvastoin: se heikensi sosiaalityöntekijän ja vanhemman välisen yhteisen näkemyksen muodostumista perhetilanteesta. (Mts. 151.)

Lastensuojelussa kohdataan usein erittäin vaikeita elämäntilanteita ja joudutaan tekemään sekä asiakkaita että työntekijää kuormittavia raskaita päätöksiä, mikä voi selittää lastensuojelun työntekijöiden kuormittumista (Pajulo, Salo, & Pyykkönen, 2016; Yliruka ym., 2020, s. 14–15). Vanhempien tukeminen, auttaminen ja yhtäaikainen vallan käyttö voi olla erityisen vaikeaa. Vanhemmuuden tukemiseen lastensuojelun kontekstissa tarvitaan

monipuolista osaamista. THL:n kyselyssä sosiaalityöntekijät kuvasivat haastaviksi tilanteet, joissa asiakas käyttäytyy aggressiivisesti, ei hyväksy tarjottuja tukimuotoja, kokee epäluottamusta viranomaisia kohtaan tai vetäytyy vuorovaikutuksesta. Myös tilanteet, joissa lapsen etu ja vanhempien toiveet ovat keskenään ristiriidassa koettiin haastaviksi. (Yliruka, Vartio, Pasanen & Petrelius 2018, 52.)

Ylirukan ja kumppanien (2020) selvityksen mukaan lastensuojelun sosiaalityöntekijät kokivat, että he tarvitsevat lisää tietoa ja osaamista psyykkisistä häiriöistä, traumaista ja lapsen kehitysvaiheiden tuntemisesta sekä itselleen että vanhemmille välitettäväksi. Psykologisia teorioita siis tarvitaan. Voisiko mentalisaatiosta kouluttaminen kenties vastata joihinkin näihin sosiaalityöntekijöiden esittämiin osaamisen kehittämistarpeisiin?

2.2 Mentalisaatio

Mentalisaatio tarkoittaa ihmisen kykyä havaita ja ymmärtää sekä itseä että toista mielen tilojen kautta. Mentalisaatiokykyyn kuuluu myös sen ymmärtäminen, ettei toisen ihmisen kokemuksia, haluja tai aikomuksia voi varmasti tietää. Mentalisoiminen on aktiivista ponnistelua toisen näkökulman ymmärtämiseksi ja tavoittamiseksi (Fonagy, Gergely, Jurist & Target, 2002; Slade, 2005). Mattila ja Rantala (2019, s. 20) kuvaavat mentalisaatiota aktiiviseksi ja myönteisen uteliaaksi ihmettelyksi ja kuvitteluksi, joka auttaa tulemaan tietoiseksi oman tai toisen käyttäytymisen taustalla olevista ainutkertaisista mielentiloista, näkökulmista ja kokemuksista.

Vanhemman mentalisaatiokyky viittaa vanhemman kykyyn pitää mielessään yhtä aikaa sekä oma että lapsen näkökulma. Vanhemman mentalisaatio on kiinnostusta ja uteliaisuutta lapsen ajatuksia, tunteita ja aikeita kohtaan. (Slade, 2007.) Mentalisaatiokykyä pidetään psyykkisen hyvinvoinnin keskeisenä tekijänä (Allen & Fonagy, 2006; Larmo, 2010).

Tutkimuskirjallisuudessa käytetään reflektiivisen funktion (RF) tai reflektiivisen kyvyn käsitteitä mentalisaatiokyvyn mittaamiseen (Fonagy, Target, Steele & Steele, 1998). Keinänen ja Martin (2019) ovat käyttäneet mentalisaatiosta suomenkielistä käsitettä mielentäminen. Tässä työssäni käytän käsitettä *mentalisaatiokyky* kattamaan sekä reflektiivisen kyvyn että mentalisaatiokyvyn käsitteet.

2.2.1 Mentalisaatio vanhemmuudessa

Vanhemmuudessa mentalisaatiokyvyllä tarkoitetaan vanhemman kykyä pohtia lapsen kokemusta ja tunnetta erilaisissa tilanteissa sekä halua katsoa lapsen ulkoisen käyttäytymisen taakse (Fonagy ym., 2002; Slade, 2005; Pajulo & Pyykkönen, 2011, s. 71). Vanhemman mentalisaatiokyvyn vahvistaminen on yksi parhaimmista keinoista tukea lapsen ja vanhemman välistä suhdetta (Slade, 2007). Vanhemman mentalisaatiokyky auttaa vanhempaa ymmärtämään, että lapsi on vanhemmastaan erillinen persoonansa, jolla on omia ajatuksia, toiveita, kokemuksia ja aikomuksia syntymästään lähtien (Fonagy ym., 2002; Slade, 2007). Hyvä mentalisaatiokyky mahdollistaa sen, että vanhempi pystyy vastaamaan riittävän hyvin lapsen käyttäytymiseen ja sen taustalla oleviin mielen tiloihin ja siksi sitä pidetään edellytyksenä vanhemman sensitiivisyydelle ja lapsen turvallisen kiintymyssuhteen muodostumiselle (Stacks ym., 2014; Slade, 2005).

Vanhemman mentalisaatiokyky sekä vanhemman sensitiivisyys vaikuttavat monin tavoin lapsen kehitykseen. Ne ovat yhteydessä muun muassa lapsen turvalliseen kiintymykseen, kognitiiviseen ja tunne-elämän kehitykseen, lapsen toimivaan tunnesäätelyyn sekä lapsen omaan mentalisaatiokykyyn (Pajulo, Salo & Pyykkönen, 2015; Heron-Delaney, ym., 2016). Fonagy kollegoineen (2002) sekä Slade (2007) ovat osoittaneet, että vanhemman kyky säädellä ja sietää omia tunnekokemuksiaan auttaa vanhempaa säätelemään ja sietämään myös lapsensa tunnekokemuksia ja on siksi erityisen tärkeä taito.

Tutkimuksissa on havaittu vanhempien mentalisaatiokyvyn, vanhempien omien lapsuuden kiintymyssuhteiden, vanhemmuuden ja oman lapsen kiintymyksen välillä merkittävä yhteys (Arnott & Meins, 2007; Ensink, Bégin, Normandin & Fonagy, 2016). Esimerkiksi Fonagyn, Steelen, Steelen, Moranin & Higgittin (1991) haastattelututkimuksessa äideillä, joilla oli runsaasti traumaattisia kokemuksia, mutta hyvä mentalisaatiokyky, oli hyvin todennäköisesti turvallisesti kiinnittynyt lapsi. Silloin kun äidin mentalisaatiokyky oli heikko, lapsen kiintymyssuhde oli poikkeuksetta turvaton. Vanhemman mentalisaatiokyvyn vahvistaminen vaikuttaa monella tavalla suotuisasti lapsen kehitykseen ja vähentää vanhemmuuden aiheuttamaa stressiä (Esim. Pajulo ym., 2015; Salo, Sourander, Lipsanen, Pajulo & Kalland, 2021).

Kun vanhempien mentalisaatiokykyä pyritään vahvistamaan, tavoitteena on saada vanhempi itse pohtimaan yhtä aikaa omaa kokemustaan, omia toimintatapojaan ja niiden vaikutusta lapseen sekä lapsen näkökulmaa samaan asiaan tai tilanteeseen (Pajulo ym., 2015).

Mentalisaatiokyky (reflektiivinen kyky) on keskeinen vanhemmuuden taito, joka tukee vanhempia stressaavissa, uusissa elämäntilanteissa ja auttaa säilyttämään lapsen näkökulman ja tarpeet vanhemman mielessä (Salo ym., 2021).

Vanhempien kyky ymmärtää vauvan mieltä ja vastata vauvan tarpeisiin vaihtelee, ja siihen vaikuttavat muun muassa vanhempien omat lapsuuden kokemukset. Tämä kyky on myös tilannesidonnainen. Vanhempien väsymys, stressi ja kiihtyneet mielentilat, esimerkiksi ärtyminen tai suuttuminen, vaikuttavat kielteisesti mentalisaatiokykyyn. (Kalland, 2019, s. 39.) Suomalaisessa tutkimuksessa vanhemmuudessa koettu stressi oli laskevasti yhteydessä mentalisaatiokykyyn vauvan ollessa kolmen kuukauden, vuoden ja kahden vuoden ikäinen. Isillä stressin ja vanhemmuuden mentalisaatiokyvyn yhteys oli voimakkaampi kuin äideillä. (Salo ym., 2021.) Camoirano (2017) toteaa meta-analyysissään vanhempien korkean mentalisaatiokyvyn olevan myönteisesti yhteydessä hoivan laatuun ja lapsen turvalliseen kiintymykseen. Matala mentalisaatiokyky puolestaan on yhteydessä lapsen heikompaan tunteiden säätelykykyyn ja erilaisiin käyttäytymishäiriöihin.

Vanhemman mentalisaatiokyvyllä näyttäisi siis olevan suuri merkitys sekä vanhemman hyvinvoinnille että lapsen hyvälle kehitykselle. Vanhemman mentalisaatiokyvyn puute puolestaan näyttäisi olevan yhteydessä haastaviin tilanteisiin ja tunteisiin, heikompaan vanhemmuuteen sekä lapsen monenlaisiin haasteisiin. Edellä esiteltyjen tutkimustulosten valossa on perusteltua pohtia, millaisin keinoin ammattilaiset voisivat tukea vanhempien mentalisaatiokyvyn kehittymistä.

2.2.2 Mentalisaatioon perustuva työote

Käyttämässäni lähteissä mentalisaatioon perustuvasta työotteesta käytetään päällekkäisiä tai toisiaan sivuavia käsitteitä, esimerkiksi *reflektiivinen työote*, *mentalisaatioon perustuva reflektiivinen työote*, *mentalisaatioon perustuva hoito*, *mentalisaatioon perustuva terapia* tai englanninkielinen termi *reflective stance*. Käytän tutkielmassani käsitteitä *mentalisaatioon perustuva työote*, *mentalisaatiotyöskentely* sekä *mentalisoiminen* kuvaamaan kaikkea työskentelyä, jossa tavoitteena on vahvistaa vanhempien mentalisaatiokykyä.

Mentalisoimisella viitataan lisäksi vanhemman kykyyn asettua tietoisesti pohtimaan omia ja lapsen kokemuksia sekä työntekijän kykyyn pohtia työntekijän omia ja vanhemman tunteita ja kokemuksia.

Mentalisaatioon perustuvan työtteen ytimessä vanhempien kanssa työskennellessä on turvallinen, ihmettelevä ja myötätuntoinen suhde vanhempaan ja lapseen. Työntekijä ei anna valmiita vastauksia, vaan on utelias, ihmettelee ja pitää esillä erilaisia näkökulmia. (Salo & Kauppi, s. 76–77, 2014.) Mentalisaatiotyöskentelyssä haastetaan pinnalliset, ulkoisiin havaintoihin perustuvat johtopäätökset ja etsitään niiden sijaan ulospäin näkyvän reagoinnin alla olevia tunteita, ajatuksia ja ajatuksia (Pajulo ym. 2016).

Mentalisaatioon perustuvan työtteen merkkejä työntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa ovat työntekijän rooli perheen turvana, työntekijän kommunikaation elävyys, uteliaisuus, ei-asiantuntija-rooli, huumori ja leikkisyys, kyky korjata vuorovaikutuksen virheitä sekä myötätunnon osoittaminen. Vanhemman mentalisaatiokyvyn tukeminen näkyy siinä, että työntekijä sekä mentalisoi itse, että tukee vanhempia mentalisoimaan ajatuksia, aikomuksia, tunteita sekä vaihtamaan näkökulmia. (Salo & Kauppi, 2014, s. 76–77; Allen ym., 2008; Keaveny ym., 2012.) Vanhemman mentalisaatiokyvyn vahvistamisessa voi pitää keskeisenä myös työntekijän omaa kykyä mentalisoida. Työntekijöiden mentalisaatiokykyä ja kykyä oppia tunnistamaan ja erottelamaan omia mentaalisia ja emotionaalisia reaktioita ja niiden vaikutusta asiakkaaseen ja työskentelyyn voi vahvistaa koulutuksen avulla (esim. Ensink ym., 2013). Aina koulutuksen aikaansaama mentalisaatiokyvyn paraneminen ei kuitenkaan kohdistu työntekijöiden omiin mielen tiloihin ja tunteisiin (esim. Suchman, Borelli & DeCoste, 2020).

Mentalisaatioon perustuvan työtteen voisi kuvata eroavan neuvoa antavasta työtavasta siinä, että työntekijä ei asetu asiantuntija-asemaan jakamaan vanhemmalle tietoa, vaan hän asettuu avoimesti kuuntelemaan asiakasta ja esittää sekä vanhemman omaan että lapsen kokemukseen suuntavia kysymyksiä. Konkreettisten asioiden sijaan työntekijä pyrkii viemään keskustelua kokemusten ja tunteiden tasolle kysymällä kysymyksiä, joita työntekijä ja vanhempi voivat yhdessä pohtia; esimerkiksi mitä saattaa olla lapsen tietynlaisen käyttäytymisen takana sen sijaan, että työntekijä esimerkiksi kertoisi vanhemmalle, miksi lapsi käyttäytyy tietyllä tavalla tai antaisi vanhemmalle ohjeita siitä, miten hänen tulee toimia lapsensa kanssa. (Pajulo ym., 2015; Salo & Kauppi, 2014, s. 89.)

Asiakaslähtöisessä sosiaalityössä on kehitetty viime vuosina käytäntöjä, jotka vahvistavat asiakkaan osallisuutta ammattikeskeisten sosiaalityön käytäntöjen sijaan (esim. Pohjola, Pitkänen & Koivisto, 2015). Viime vuosina asiantuntijuustutkimuksessa on noussut esiin

tiedon luomista korostava näkökulma. Tämän näkökulma sopii hyvin monimutkaistuvien ja muuttuvien toimintaympäristöjen asettamiin haasteisiin. (Karvinen-Niinikoski, 2005a.)

Mentalisaatioon pohjautuvassa työotteessa työntekijä pyrkii avoimilla kysymyksillä saamaan vanhempaa itseään pohtimaan lapsensa tunteita ja tarpeita sekä sitä, mitä lapsi tarvitsee vanhemmalta ja johdattaa vanhempaa itseään oivaltamaan vastauksia näihin kysymyksiin. (Salo & Kauppi, 2014, s. 89). Tavoitteena on saada vanhempi reflektoimaan myös omaa kokemustaan, omia toimintatapojaan ja niiden vaikutusta lapseen ja niiden lisäksi myös lapsen näkökulmaa samaan asiaan tai tilanteeseen (Pajulo ym., 2015).

Mentalisaatioon perustuva työote haastaa perinteisen tavan antaa vanhemmille kasvatuksellisia neuvoja ja ohjeita eri tilanteisiin. Kallandin (2017) mukaan ohjeilla ja neuvoilla on paikkansa, mutta ne perustuvat yleistyksiin, eivät lapsen yksilölliseen kohtaamiseen. Lapsen kasvatuksessa voidaan korostaa rutiinien tai rajojen asettamista, mutta miten tukea vanhempaa toimimaan sensitiivisesti lapsensa kanssa vaihtuvissa tilanteissa? Voihan olla, että vanhempi toimii neuvojen varassa periaatteessa oikein, kuitenkin tavoittamatta lapsen tunnetilaa ja kokemusta. (Mts. 145.) Vanhempi voi esimerkiksi laittaa lapsen nukkumaan ohjeiden mukaan, mutta käsitellä lasta kovakouraisesti ja vihamielisesti, jolloin ohjeiden mekaaninen noudattaminen voi johtaa jopa lapsen kannalta kielteiseen lopputulokseen, jos vanhempi ei huomioi lapsen tarpeita ja tunnetilaa. Lapset ja tilanteet ovat myös keskenään erilaisia, jolloin tietyn ohjeen voi ajatella sopivan yhdelle lapselle jossakin tilanteessa, kun taas toinen lapsi voi tarvita erilaista lähestymistapaa.

Vanhemman mentalisaatiokyvyn vahvistamisen onkin todettu olevan tehokkaampi tapa muuttaa vanhemman vuorovaikutustapaa lapsen kanssa kuin esimerkiksi vanhemman mielikuvien kautta työskentely, vuorovaikutuksen opettaminen tai käyttäytymiseen suoraan kohdistuva väliintulo (Slade, 2005). Vanhemmat eivät välttämättä hyödy siitä, että heitä opetetaan lapsen kehityksestä, sillä yleiset neuvot eivät auta tilanteen ollessa päällä. Jos vanhempi alkaa itse pohtia lasta ja hänen kehitystään reflektiivisesti, tilanteet usein helpottuvat ja vanhempi pystyy säätelemään omia tunteitaan. Uteliaisuus lapsen kokemuksia kohtaan herää monilla vanhemmilla hitaasti. Lapsen kokemuksen pohtimisen kautta vanhempi voi kuitenkin saada ”ahaa”-oivalluksia ja sitä kautta oppia ymmärtämään lasta ja oppia muuttamaan käsitystään hänestä. (Slade, 2007.)

Systemisessä työtavassa on yhtymäkohtia mentalisaatioon pohjautuvaan työtapaan. Kummassakin lähtökohtana on ammattilaisten ei-tietävä lähestymistapa, halu ylläpitää ja

kuulla eri osapuolten näkökulmia ja luoda yhdessä keskustelun pohjalta uusia näkökulmia. Mentalisaatioon pohjautuvan työtavan voi nähdä eroavan systeemisestä työtavasta siinä, että siinä pyritään tavoittamaan syvemmin sekä vanhempien että lapsen kokemuksia ja tunteita ulkoisen käyttäytymisen takaa erityisesti haastavissa hetkissä. Työntekijä auttaa aktiivisesti vanhempaa pohtimaan lapsen tunteita ja näkökulmia ja löytämään vaihtoehtoisia ja osuvia tulkintoja lapsen käytökselle. Systeemisessä työtavassa on koolla moniammatillinen tiimi, kun taas mentalisaatioon pohjautuvaa työskentelyä voi tehdä työntekijä yksin perheen kanssa.

Haastavat elämäntilanteet voivat heikentää vanhemman kykyä ajatella lapsensa tunnetta ja kokemusta. Silloin työntekijän ensimmäisenä tehtävänä on pyrkiä saada vanhempi tai perhe kokemaan olonsa turvalliseksi tapaamisen aikana. Turvallisuuden tunteen kokeminen on edellytys sille, että vanhempi ylipäänsä kykenee tarkastelemaan omaa ja lapsen tilannetta tarkemmin. (Salo & Kauppi, 2014, s. 76–77.)

Mentalisaatioon pohjautuvassa työotteessa työntekijä pyrkii lisäämään vanhempien kiinnostusta lapsen mielen tiloja ja kokemuksia kohtaan sen sijaan, että yrittää löytää niihin suoria vastauksia (Slade, 2016). Työntekijän kannattaa huomioida omien sanavalintojensa merkitys ja kysyä vanhemmalta esimerkiksi: ”miltä arvelet lapsestasi tuntuneen” mieluummin kuin ”miltä lapsestasi tuntui”. Vanhemmat voivat tehdä pitkälle meneviä ja vääriä tulkintoja lapsensa käyttäytymisen takana olevista syistä. Tällöin työntekijä voi kysyä vanhemmilta, minkä havainnon pohjalta he tekivät tämän tulkinnan lapsestaan, auttaakseen heitä löytämään uusia näkökulmia. (Salo & Kauppi, 2014, s. 84.)

Mentalisaatioon perustuvassa työskentelyssä etsitään mentalisaation kannalta merkittäviä hetkiä ja pysähdytään pohtimaan niitä tarkemmin. Työntekijät kysyvät vanhemmilta, mitä he kokivat ja kuinka he ajattelevat heidän lapsensa kokeneen tietyissä hetkissä ja mistä he päättelivät sen. (Slade 2016; Pajulo ym., 2016; Kalland, Fagerlund, von Koskull & Pajulo, 2016.)

Asen ja Midgley (2019, s. 144) antavat esimerkkejä mentalisoivista kysymyksistä perheiden kanssa: Mitä mieltä olet siitä, mitä juuri tapahtui? Mitä ajattelit tilanteen aikana? Mitä tunsit? Miksi ajattelet, että lapsen reaktio oli samalainen tai erilainen kuin oma reaktiosi? Mitä lapsesi mahtoi ajatella tai toivoa kun hän pelästyi / meni pois tolaltaan / suuttui / tuli riidanhaluiseksi? Mitä arvelet siitä, mitä lapsesi ajatteli sinun tuntevan? Mitä ajattelet, mitä lapsesi tarvitsee nyt? Jos näkisimme lapsesi päässä ajatuskuplia, mitähän niissä lukisi? Mitähän isä mahtoi tuntea tai ajatella, kun hän yhtäkkiä ärsyntyi niin paljon?

Tarkoituksena ei ole kuitenkaan kysyä näitä kysymyksiä mekaanisesti, vaan huomioida vanhemman kyky ja halu pohtia näitä kysymyksiä. Työntekijä voi valita ja esittää kullekin vanhemmalle sopivia kysymyksiä sen mukaan, miten paljon vanhempi on valmis ja kykenevä kysymyksiä pohtimaan. Oman ja lapsen tilanteen tarkastelu edellyttää, että vanhempi kokee olonsa turvalliseksi (Salo & Kauppi, 2014, s. 77).

Jos vanhemmat eivät kykene vielä pitämään lapsen mieltä mielessään, työntekijän on tärkeää pitää vanhemman mieltä mielessään. Monet vanhemmat tarvitsevat sitä, että työntekijä kuuntelee heidän tunteitaan. Työntekijän avulla he voivat oppia säätelemään ensin omia tunteitaan, voidakseen pysähtyä sitten lapsen kokemusten äärelle. (Slade, 2007.)

Moni vanhempi tarvitsee apua omien tunnekokemustensa tunnistamiseen ja nimeämiseen. Kokemusten ja tunteiden jäsentyminen vanhemman mielessä voi ehkäistä hankalassa tilanteessa hallitsematonta ja impulsiivista käytöstä, esimerkiksi lapselle huutamista. Työntekijä voi myös auttaa vanhempaa säätelemään ja laannuttamaan vahvoja kielteisiä tunteitaan lasta kohtaan sekä tukea niukasti kokevaa vanhempaa tuntemaan iloa ja nautintoa lapsensa kanssa leikkimisestä. (Salo & Kauppi, 2014, s. 85–86.)

Vanhempien voi toisinaan olla helpompi kertoa omista kokemuksistaan, jolloin lapsen näkökulma voi unohtua. Toisinaan taas vanhempien on helpompi tarkastella lapsensa kokemuksia, mutta vaikeampi puhua siitä, miltä heistä itsestään tuntuu olla juuri tämän lapsen vanhempi. Mentalisaatioon perustuvassa työskentelyssä työntekijä tuo aktiivisesti esille eri näkökulmia ja auttaa pohtimaan, miltä vanhemmasta itsestään tuntuu, tai kuinka lapsi kokee tai huomaa vanhemman tuntemukset. (Salo & Kauppi, 2014, s. 87.)

Työotteessa näkökulmia vaihdetaan aktiivisesti ja tasapainoillaan tunteiden ja ajattelun, intuition ja pohdinnan, omien ja toisten ihmisten reaktioiden sekä sisäisen mielentilan ja ulkoisten tilanteiden välillä. Työntekijä voi esimerkiksi auttaa perheen jäseniä, jotka pohtivat asioita paljon tiedollisesti vaihtamaan näkökulmaa ja pohtimaan myös tunteita. Tasapainoa näiden eri ulottuvuuksien välillä voi ylläpitää kysymällä kysymyksiä siitä ulottuvuuden päästä, josta ei ole keskusteltu. (Asen & Midgley, 2019, s. 143–144; Keaveny ym., 2012.) Jos vanhemman on vaikeaa tavoittaa lapsen kokemusta tai näkökulmaa, työntekijä voi mallintaa mentalisaatiota vanhemmille tuomalla heille esiin lapsen sisäisiä kokemuksia ja aikeita. Hän voi myös ”puhua lapsen äänenä”, jotta vanhempi voisi ymmärtää lapsen käyttäytymistä lapsen mielentilojen kautta. (Slade, 2007.)

Kun työntekijä ei hyödynnä mentalisaatioon perustuvaa työtettä, se voi näkyä muun muassa työntekijän oman asiantuntijuuden, älykkyyden ja oivalluskyvyn esiin nostamisena, monimutkaisten tulkintojen ja selitysmallien esittämisenä, hankalien ammattitermien ja teorioiden tai työntekijän omien ideoiden ja tulkintojen itsevarmana esittämisenä (Allen ym., 2008, s. 166–167). Mentalisaatioon perustuvan työotteen puuttuminen näkyy myös vanhemman tai lapsen mielentilojen nopeana tulkitsemisena (Keaveny ym., 2012) tai liiallisena keskittymisenä vanhemman tarinaan nykyhetkeen keskittymisen sijaan (Salo & Kauppi, 2014, s. 76).

2.2.3 Mentalisaatio sosiaalityössä tapahtuvassa vanhemmuuden tuessa

Vaikka mentalisaatioon pohjautuvasta työotteesta ei ole vielä paljon tutkimusta sosiaalityön tai lastensuojelun kentällä, on muutamista mentalisaatiooperustaisista vanhemmuutta tukevista interventioista jo jonkin verran tutkimusnäyttöä niin kansainvälisesti kuin Suomessa. Mentalisaatioon perustuvaa työtettä on jo hyödynnetty kansainvälisesti päihkeitä käyttävien vanhempien vanhemmuuden tukemisessa (Esim. Suchman ym., 2017; Suchman, DeCoste, McMahon, Rounsaville, & Mayes, 2011).

Suomessa vanhempien mentalisaation vahvistamista on hyödynnetty pitkään esimerkiksi ensikodeissa vauvaperheiden kanssa työskentelyssä sekä ensikotien Pidä kiinni® -hoitojärjestelmässä, jossa yhdistyvät vanhempien päihdekuntoutus ja varhaisen vuorovaikutuksen sekä vanhemmuuden tukeminen (Ensi- ja turvakotien liitto, 2023a; Kokko, 2017; Pajulo ym., 2012). Päihkeitä käyttäville odottaville vanhemmille on Suomessa kehitetty mentalisaatioon pohjautuva interventio, jossa vanhemmat saivat osallistua vuorovaikutteiseen 4D-ultraäänikuvaukseen. Interventiossa työskenneltiin moniammatillisesti ja tehtiin yhteistyötä lastensuojelun kanssa. (Jussila, Ekholm, & Pajulo, 2021.)

Sijaisvanhempien tukemisesta mentalisaation keinoin on lupaavia kansainvälisiä kokeiluja. Esimerkiksi Adkinsin (2022) ja kumppanien tutkimuksessa sijaisvanhemmille suunnattu Family Minds -interventio paransi sijaisvanhempien mentalisaatiokykyä ja vähensi merkittävästi heidän kokemaansa stressiä, joka liittyi vanhempien ja lasten vuorovaikutuksen haasteisiin. Irlantilaisessa Attachment & Mentalisation Service -mallissa pyritään parantamaan kaikkien sijoitettuja lapsia hoitavien jäsenten, niin sijaisvanhempien kuin sosiaalityöntekijöiden ja työryhmienkin mentalisaatiokykyä (Casey, 2022).

Midgley ja kumppanit (2021) arvioivat mentalisaatioon perustuvan ryhmäpohjaisen Reflective Fostering -ohjelman olevan merkityksellinen ja hyödyllinen sijaishuollossa työskentelevän henkilöstön ja sijaisvanhempien tukemisessa. Myös adoptioperheitä on tuettu mentalisaation keinoin, esimerkiksi tarjoamalla adoptioprosessin tueksi mentalisaatiopohjaista Adoptive Minds -perheterapiaa (Midgley, Alayza, Lawrence, & Bellew, 2018). Adoptioperheille on tarjottu myös mentalisaatioon pohjautuvaa MBT-terapiaa, jossa turvallisen terapiasuhteen avulla on pyritty lisäämään perheenjäsenten episteemistä luottamusta, eli halukkuutta pitää toiselta henkilöltä saatua uutta tietoa luotettavana, yleistettävänä ja itselle merkityksellisenä (Jaffrani, Sunley, & Midgley, 2020).

Mentalisaatiotyöskentelyä on hyödynnetty videoavusteiseen työskentelyyn (esim. Juffer & Bakermans-Kranenburg, 2018; Shemmings, Shemmings, & Cook, 2012). Myös Suomessa on kehitetty videoavusteista vuorovaikutuksen VIG-ohjausta, jossa hyödynnetään mentalisaatiota. Esimerkiksi VIG MLL® -menetelmää käytetään Suomessa muun muassa perhetyössä, päiväkodeissa ja kouluissa, kuntoutuksessa, lastensuojelulaitoksissa, kehitysvammahuollossa, terveydenhuollossa ja sosiaalityössä, sosiaali- terveydenhuolto- ja kasvatusalan opiskelijoiden ohjauksessa sekä ammattilaisten työnohjauksessa. (Kasvun tuki, 2018.) Suomessa mentalisaatioteoriaa on hyödynnetty ennalta ehkäisevässä sosiaalityössä pienten lasten vanhempainryhmätoiminnassa (Sourander, Oksanen & Viinikka, 2016; Sourander, Laakso & Kalland, 2021).

Mentalisaatioon perustuvassa työtavassa työntekijä pyrkii pitämään esillä sekä vanhemman että lapsen kokemuksia, tunteita ja ajatuksia. Sosiaalityön piirissä sekä vanhempi että lapsi tarvitsevat usein tukea, jolloin heidän molempien näkökulmien tarkastelu yhtä aikaa on tärkeää mutta myös haastavaa. Lastensuojelun asiakasvanhemmilla voi olla vaikeuksia toimia rauhallisesti ja huomioida lapsi erityisesti haastavissa tilanteissa omien kielteisten tunteiden voimistuessa. Kiinnostuksen suuntaaminen lapsen ja vanhemman käyttäytymisen takana oleviin tunteisiin voi auttaa hankalien tilanteiden ymmärrystä ja tunteiden säätelyä niissä.

Lastensuojelun asiakkaana olevilla vanhemmilla on usein jaksamiseen, mielenterveyteen tai päihteiden käyttämiseen liittyviä haasteita. Erilaiset mielenterveyshäiriöt ja persoonallisuushäiriöt ovat yhteydessä mentalisaatiokyvyn puutteisiin. Vanhempien mentalisaatiokyky myös vaihtelee: esimerkiksi stressi ja kiihtyvät mielentilat heikentävät sitä. (Kalland, 2014, s. 34.) Tämän vuoksi lastensuojelun asiakkuudessa vanhempien kyvyn pohtia lapsen näkökulmaa ja kokemusta voidaan ajatella olevan jo lähtökohtaisesti madaltuneen.

Tämä asettaa haasteita työskentelylle ja sille asetetuille tavoitteille: on työskenneltävä sillä tasolla, millä vanhempi on (Slade, 2007). Toisaalta vanhempien vaikeus eläytyä lapsensa näkökulmaan korostaa sitä vahvistavan työtavan tärkeyttä.

Vakava resurssipula ja työn kuormittavuus haastavat lastensuojelun työntekijöiden mentalisaatiokykyä. Asiakkaiden vihamielinen suhtautuminen voi herättää työntekijöissä tarpeen suojautua sekä voimakkaita vastatunteita, kuten kiukkua ja pelkoa, jotka lamaavat kykyä mentalisoida. Kun ajattelun sijasta alkaa toimia automaattisesti ja turvautuu toimintaan, on vaarana tehdä hätiköityjä ja mustavalkoisia ratkaisuja. Ei-mentalisoiva toimintamalli suojaa uupuneita työntekijöitä näkemästä perheiden todellista tilannetta. (Pajulo ym., 2016) Työntekijä saattaa suojautua asiakkaan voimakkailta tunteilta ottamalla asiakkaaseen etäisyyttä. Tällöin työntekijältä voi jäädä tunnistamatta, kuinka suuri hätä asiakkaalla on ja jäädä ohjaamatta hänet tarvittavan muunlaisen avun piiriin. (Kauppi & Takalo, 2014, s. 25.)

Yhtenä mentalisaatioteorian haasteena voidaan sosiaalityön näkökulmasta pitää melko yksilökeskeistä näkökulmaa. Vaikka mentalisaatiossa tarkastellaan aina useamman henkilön mieltä ja kokemuksia yhtä aikaa, teoriassa paneudutaan psykologisiin tekijöihin.

Mentalisaatioteoria ei ota kantaa perheiden olosuhteisiin, eikä sosiaaliin tai yhteiskunnallisiin rakenteisiin, jotka aiheuttavat tai ylläpitävät perheiden ongelmia. Ne voivat kuitenkin osaltaan heikentää mentalisaatiokykyä. Toimeentulonsa kanssa kamppailevan usean erityistarpeisen lapsen yksinhuoltajan mielessä on todennäköisesti vähemmän tilaa lastensa kokemuksille kuin vanhemmalla, jolla on vanhemmuuden tukena vakaa elämäntilanne, turvattu toimeentulo, tasavertaisesti lasta hoitava puoliso ja vahvat tukiverkot.

Mentalisaatioteoriaa on myös kritisoitu sen teoriapohjan monimutkaisuudesta. Koska teoria on vielä suhteellisen tuntematon monille sosiaalityöntekijöille, sen käyttäminen edellyttää lisäkoulutautumista (Casey, 2022). Uusien toimintamallien ja teorioiden omaksuminen voi osoittautua haastavaksi sosiaalityön kuormittuneessa arjessa. Esimerkiksi lastensuojelun systemisen toimintamallin implementointi on osoittautunut haastavaksi (Aaltio, 2022, s. 5). Voiko siis riskinä olla samaan tapaan, että mentalisaatioteorian lainaaminen sosiaalityöhön jää työntekijöillä pinnalliseksi, jos se koetaan liian monimutkaiseksi eikä siihen koulutautumiseen ei ole riittävästi mahdollisuuksia sosiaalityön kuormittuneessa arjessa?

Toisaalta mentalisaatioteoria ja siihen pohjautuva työote voi tuoda käytännöllisen ja tutkittuun tietoon perustuvan menetelmän lapsiperheiden parissa työskenteleville sosiaalityöntekijöille. Tarvitaankin tarkempaa tietoa siitä, millaisia hyötyjä ja haasteita mentalisaatioon perustuvalla

työotteella on perheiden parissa tehtävässä sosiaalityössä, niin lastensuojelussa, kuin ehkäisevän lastensuojelun palveluissa.

2.3 Tutkimuskysymykset

Tutkimustehtävänäni on tarkastella lapsiperheiden kanssa työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä mentalisaatioon perustuvasta työtavasta sosiaalityössä.

Tutkimuskysymykseni ovat seuraavat:

1. Miten sosiaalityöntekijät ovat käyttäneet mentalisaatioon perustuvaa työtapaa vanhempien kanssa?
2. Millaisia hyötyjä ja haasteita mentalisaatioteorian ja siihen pohjautuvan työtöteen käyttämisellä on sosiaalityössä vanhempien kohtaamisessa?

3 Tutkimuksen toteutus

Tämän luvun ensimmäisessä alaluvussa esittelen aineiston tuotannon prosessin vaiheita. Toisessa alaluvussa esittelen tutkimusaineiston ja kuvaan myös aineiston keruuseen ja aineistoon liittyviä rajoituksia. Kolmannessa alaluvussa kuvaan aineiston analyysimenetelmät ja analyysiprosessia. Neljännessä alaluvussa kuvaan tutkimuksen toteutukseen liittyviä tutkimuseettisiä kysymyksiä.

3.1 Aineiston tuotanto

Aineisto koostuu mentalisaatioteoriaan perehtyneiden sosiaalityöntekijöiden haastatteluista, jotka ovat soveltaneet tai peilanneet mentalisaatiota ja siihen pohjautuvaa työtettä omassa työssään. Tavoittelin haastateltavaksi sosiaalityöntekijöitä, jotka ovat osallistuneet vuosina 2015–2022 Mannerheimin Lastensuojeluliiton (MLL) toteuttaman 7,5 opintopisteen laajuisen mentalisaatioon perustuvan vanhempainryhmän ohjaajakoulutukseen. Koulutuksessa perehdytään mentalisaatioteorian teoreettisiin perusteisiin ja mentalisaatioon pohjautuvaan työotteeseen. Koulutuksessa tehdään mentalisaatioon liittyviä välitehtäviä, peilataan työtettä omaan työhön sekä ohjataan omille asiakkaille mentalisaatioon pohjautuva vanhempainryhmä, jonka ohjaamiseen liittyviä kysymyksiä reflektoidaan koulutuksessa. Osallistujilla on mahdollisuus soveltaa koulutuksen sisältöä myös perhekohtaisissa tapaamisissa, mikäli vanhempainryhmän ohjaaminen ei onnistu.

Hain MLL:n keskusjärjestöstä tutkimuslupaa, joka käsiteltiin MLL:n johtoryhmässä joulukuussa 2022. Luvan saatuaani MLL:n yhteyshenkilö keräsi listan MLL:n koulutukseen osallistuneista sosiaalityöntekijöistä. Yhteyshenkilö lähetti heille joulukuussa 2022 kirjoittamani sähköpostikutsun tutkimukseen. En kuitenkaan saanut yhtään yhteydenottoa. Tammikuussa 2023 lähestyin uudelleen samaa joukkoa henkilökohtaisella sähköpostilla. Sain muutamia yhteydenottoja, ja lopulta sain yhden haastateltavan. Lisäksi lähestyin henkilökohtaisesti toista koulutuksen käynyttä sosiaalityöntekijää, joka lupautui haastateltavaksi.

Tammikuussa 2023 jaoin tutkimushaastattelukutsun myös Sosiaalityön uraverkosto - Facebook-ryhmässä. Tämän ilmoituksen johdosta kolme sosiaalityöntekijää otti minuun yhteyttä. Heistä kahdella oli kokemusta mentalisaatioon pohjautuvasta työtavasta vanhemmuuden tukemisessa ja nämä kaksi työntekijää päätyivät haastateltavikseni.

3.2 Aineiston esittely

Lopullinen aineisto koostuu kolmesta tutkimushaastattelusta, joihin osallistui yhteensä neljä sosiaalityöntekijää. Heistä kaksi oli osallistunut MLL:n järjestämään mentalisaatiokoulutukseen. Kaksi haastateltavista oli perehtynyt mentalisaatioon omassa työssään, jossa mentalisaatiota käytettiin taustateorianä, ja johon he myös saivat myös työnohjausta. Haastateltavat työskentelivät lapsiperheiden parissa perheneuvolassa, terveysosiaalityössä pienten lasten psykiatrialla ja sijaishuollossa. Kaikilla haastateltavilla oli myös muuta aiempaa työkokemusta sosiaalityöstä, muun muassa lastensuojelusta. He peilasivatkin vastauksiaan nykyisen työnsä lisäksi myös aiempiin sosiaalityön työtehtäviinsä.

Kaksi haastattelusta toteutettiin yksilöhaastatteluna, ja yksi haastattelu toteutettiin aikataulusyistä kahden hengen parihaastatteluna. Haastattelut toteutettiin joko Zoom- tai Teams-ohjelman kautta. Haastateltaville lähetettiin haastattelukysymykset sähköpostilla etukäteen. Haastattelu noudatti haastattelurunkoa (Liite 1), jonka kysymykset olin muodostanut tutkimuskirjallisuuden pohjalta. Haastattelu toteutettiin puolistrukturoituna teemahaastatteluna, jossa haastattelu etenee keskeisten teemojen mukaan, mutta haastattelukysymysten tarkka sisältö tai järjestys voi vaihdella eri haastatteluissa (Hirsijärvi, 2022). Haastattelut nauhoitettiin videotiedostona tietokoneelle ja äänitallenteena puhelimeen ja tabletille.

Haastattelut kestivät tunnin yhtä haastattelua lukuun ottamatta, joka kesti noin 40 minuuttia. Litteroitua aineistoa kertyi yhteensä 34 A4 -sivua rivivälillä 1 ja fonttikoossa 10. Vaikka haastattelut eivät olleet ajallisesti kovin pitkiä, ne olivat sisällöllisesti monipuolisia. Haastatteluissa pysyttiin haastattelu- ja tutkimuskysymysten sisällössä eikä keskustelu johtanut sivuun aiheesta. Tämä saattoi johtua siitä, että fokus oli selkeästi rajattu ja osallistujat olivat saaneet tutustua kysymyksiin etukäteen. Myös etukäteisvalmistautuminen saattoi auttaa haastateltavia pysymään aiheessa. Etäyhteys saattoi osaltaan lyhentää haastatteluja, kun niistä jäi pois tavanomainen tutustuminen ja lämmittelykysymykset. Toisaalta videoyhteys mahdollisti kasvokkaisen kommunikaation ja helpotti haastateltavien saamista eri puolilta Suomea.

Aineiston rajoitteena voi nähdä sen pienen koon lisäksi myös se, että haastatteluihin osallistui sellaisia henkilöitä, jotka ovat kokeneet mentalisaatioteorian hyödylliseksi sosiaalityössä ja jotka halusivat reflektoida sen käyttämistä omassa työssään. Mentalisaatioteoriaan ja siihen perustuvaan työotteeseen kriittisesti suhtautuvat työntekijät eivät todennäköisesti olisi käyneet

aiheeseen liittyviä lisäkoulutuksia tai tulleet haastateltaviksi. Toisaalta mentalisaatioon kriittisesti suhtautuvat sosiaalityöntekijät, jotka eivät hyödynnä sitä työssään, eivät luultavasti olisi voineet tuoda sisällöllisesti yhtä syvällistä tietoa ja näkemyksiä, sillä heillä ei olisi ollut sen käytöstä niin paljon kokemusta. Haastattelujen sisältöön on voinut vaikuttaa myös se, että tunsin tai tiesin kaksi haastateltavaa entuudestaan.

Koska olen järjestänyt Mannerheimin Lastensuojeluliiton mentalisaatioperustaisia vanhempainryhmän ohjaajakoulutuksia ja toiminut niissä yhtenä kouluttajana, en ole tutkielman asetelmasta riippumaton. Oma taustani mentalisaatiokouluttajana on voinut vaikuttaa joidenkin haastateltavien vastauksiin sekä aineiston analyysiin. Olen pyrkinyt olemaan kriittinen mentalisaatiota kohtaan ja kiinnittänyt huomiota myös mentalisaatioteorian haasteisiin ja rajoituksiin. Toin myös haastatteluissa esiin toiveen siitä, että haasteltavat toisivat esiin myös kriittisiä näkemyksiä mentalisaation käyttämisestä.

Osa haastateltavista koki, ettei ole tietoisesti hyödyntänyt työssään mentalisaatiota tai tunne kattavasti mentalisaatioteoriaa ja kaikkia siihen liittyviä osa-alueita. Tämä ei välttämättä ole ongelmallista, sillä usein tieteellisistä teorioista muodostuu työntekijöille käyttöteorioita, joita he muovaavat omaan työhönsä, toimintaansa, tiimiinsä ja tarpeisiinsa sopivaksi. Käyttöteoria kohdistuu siihen, mitä sosiaalityö on, miten sosiaalityötä tulisi tehdä ja millainen asiakkaiden maailma on. (Payne, 2014, s. 3, 63.) Se, miten sosiaalityöntekijät kokevat tai kuvailevat mentalisaatioteoriaa, on yksi kiinnostuksen kohteeni ja sisältyy ensimmäisen tutkimuskysymyksen tarkasteluun. Tämän vuoksi se, ettei työntekijä koe hallitsevansa mentalisaatioteoriaa kattavasti, ei estä tutkimasta sitä, miten hän hyödyntää teoriaa työssään.

Olisin voinut varmistaa, että kaikilla haastateltavilla on samanlainen käsitys mentalisaatiosta lähettämällä osallistujille etukäteen materiaalia siitä, mitä mentalisaatio on. Tämä olisi kuitenkin voinut ohjailla ja jäykistää heidän vastauksiaan. Olisin myös voinut pyytää haastateltavia kirjoittamaan etukäteispohdinnan mentalisaation hyödyntämisestä heidän omassa työssään. En halunnut kuitenkaan kuormittaa haastateltaviani liikaa. Etukäteistehtävät olisivat voineet myös vaikuttaa haastatteluihin siten, että haastateltavat olisivat saattaneet tuoda enemmän teoreettista kuin käytännöllistä näkökulmaa, mikä olisi voinut johtaa sivuun tutkimustehtävästäni.

Työntekijöiden haastatteleminen mentalisaatioon perustuvan työotteen käytöstä rajaa tutkimuksen ulkopuolelle asiakkaiden näkökulman. Se, miten vanhemmat kokevat mentalisaatioon perustuvan työotteen, olisi ollut kiinnostava ja arvokas tutkimusaihe. Koin

kuitenkin, että asiakasvanhempien rekrytoiminen haastatteluuni olisi saattanut olla haastavampaa kuin työntekijöiden saaminen ja haastattelupyynnöt olisivat voineet kuormittaa vanhempia. Tämän vuoksi päädyin valitsemaan haastateltavikseni asiakasvanhempien sijaan työntekijöitä. Pysin tutkielmassani huomioimaan kuitenkin myös asiakkaiden näkökulman ja sen, etteivät työntekijöiden näkemykset ja kokemukset edusta välttämättä asiakasvanhempien näkemyksiä.

Lindblom-Yläne ja kumppanit (2014) toteavat, että aineiston tulee olla niin laaja, ettei se kuvaa sattumanvaraisia tai subjektiivisia kokemuksia, mutta ensisijaista on, että aineisto kuvaa hyvin tutkittavaa ilmiötä. Neljän haastateltavan tutkimusjoukko on pieni, jolloin haastateltavien kuvaukset voivat näyttäytyä sattumanvaraisina ja subjektiivisina. Mikäli olisin tavoittanut enemmän haastateltavia, olisin todennäköisemmin saanut kattavammin esiin eri aloilla työskentelevien sosiaalityöntekijöiden näkemyksiä. Koska aiheesta ei ole haastateltu aikaisemmin suomalaisia lapsiperheiden parissa työskenteleviä sosiaalityöntekijöitä, hyvin pienikin tutkimusjoukko voi tarjota arvokasta tietoa ja työntekijöiden käsityksistä ja kokemuksista mentalisaation hyödyntämisestä. Haastateltavilla oli kokemusta sosiaalityön eri aloilta nykyisen työnsä lisäksi, mikä omalta osaltaan rikasti haastatteluiden sisältöä.

Perheitä tuetaan sosiaalityössä monilla sen erityisaloilla lastensuojelusta perheneuvontaan, perhesosiaalityöhön, terveys- ja vammaissosiaalityöhön ja kotouttamispalveluiden sosiaalityöhön. Sosiaalityön eri alojen erilaisuudesta huolimatta en ole tutkielmassani rajannut vanhemmuuden tukemista tiettyjä sosiaalityön aloja koskevaksi kysymykseksi, sillä kohtaaminen on kaikkien sosiaalityössä tapahtuvan vanhemmuuden tuen keskiössä. Raunio (2009, s. 169) on todennut, ettei sosiaalityön toimipiste myöskään yksioikoisesti määritä sosiaalityön tekemisen tapoja. Hän painottaa, ettei yhdessä sosiaalityön toimipisteessä ei tehdä vain tietynlaista sosiaalityötä. Myös sosiaalityöntekijän ja asiakkaan välinen vuorovaikutus sekä työntekijän ammatillinen asiantuntijuus määrittelevät hänen sosiaalityön sisältöjä.

3.3 Analyysi

Olen käyttänyt analyysimenetelmänä teoriaohjaavaa sisällönanalyysia. Teoriaohjaavassa sisällönanalyysissa analyysiyksiköt valitaan aineistosta usein aineistolähtöisesti, mutta analyysin loppuvaiheessa sekä aineiston raportoinnissa analyysia peilataan aiempaan teoriaan. (Tuomi & Sarajärvi, 2018, s. 105, 107.) Aloitin analyysin lukemalla litteroimani haastattelut ja tarkastelemalla aineistosta esiin nousevia teemoja ja sisältöjä. Tämän jälkeen aloin

pelkistää havaintoja. Kävin koko aineiston läpi ja merkitsin haastatteluteksteihin kolmella eri värillä kaikki kohdat, joissa käsiteltiin tutkimuskysymyksiäni. Jätin värikoodaamatta ne kommenttien osat, jotka eivät vastanneet mihinkään tutkimuskysymykseen.

Tutkimuskysymysten pohjalta muodostin jo alkuvaiheessa kolme pääluokkaa: *mentalisaatioon pohjautuva työote*, *mentalisaation hyödyt* ja *mentalisaation haasteet*. Siirsin ja luokittelin värikoodatut kohdat haastatteluista näiden kolmen pääluokan alle. Saman pääluokan alle päätyivät siis kyseistä tutkimuskysymystä käsittelevät haastattelujen sisällöt, jotka oli värikoodattu samanvärisiksi.

Poistin seuraavaksi analyysistä ne kohdat, joita en ollut värikoodannut, ja joissa ei käsitelty tutkimuskysymykseen liittyviä asioita. Poistetut kohdat koostuivat yksittäisistä lauseista erityisesti haastatteluiden alussa ja lopussa. Poistettuja kohtia oli noin kymmenesosa aineistosta. Tämän jälkeen kävin systemaattisesti läpi jokaisen pääluokan alle ryhmittelemääni värikoodattua aineistoa. Jatkoin koodaamista erottelemalla värikoodatuista kohdista yksittäisiä sanoja, lauseen osia, kokonaisia lauseita tai useamman lauseen muodostamia kappaleita erillisiksi koodeiksi siten, että yksi koodi sisälsi aina yhden tutkimuskysymyksiäni koskevan asian, ajatuksen tai elementin.

Muutin seuraavaksi nämä koodit pelkistetyiksi ilmauksiksi, joita muodostui yhteensä 125. Pelkistetyt ilmaukset olivat lyhyitä yhden tai useamman sanan ilmauksia, kuten *ajan varaaminen kuulemiselle* tai *luottamuksen rakentaminen*. Pelkistettyjä ilmauksia kertyi *mentalisaation pohjautuva työote* -pääluokkaan 51, *mentalisaation hyödyt* -pääluokkaan 38 ja *mentalisaation haasteet* -pääluokkaan 36.

Pelkistämisen toisessa vaiheessa karsin pelkistettyjä ilmauksia yhdistämällä niitä jonkin yhteisen piirteen pohjalta. Analyysin toista vaihetta voi kutsua arvoituksen ratkaisemiseksi tai tulkinnaksi (Alasuutari, 2011, s. 31, 34). Tässä vaiheessa ryhmittelin samankaltaiset pelkistetyt ilmaukset yhteen ja nimesin ne ilmausten sisällön mukaan. Tässä yhteydessä poistin aineistossa vain kerran esiintyvät pelkistetyt ilmaukset, jotka eivät asettuneet minkään alaluokan alle, eivätkä olleet olleet analyysin kannalta relevantteja. Alaluokkia syntyi ryhmittelyn tuloksena yhteensä 42. Seuraavaksi yhdistelin aineistosta samankaltaisia luokituksia ja nimesin ne uudelleen. *Mentalisaation pohjautuva työote* -pääluokan alle syntyi kaksi yläluokkaa: *mentalisaatiotyöskentelyn edellytykset* ja *mentalisaatiotyöskentely*. *Mentalisaation hyödyt* -pääluokalle muodostin neljä yläluokkaa: *hyödyt vanhemmalle*, *hyödyt työntekijälle*, *hyödyt työskentelylle* ja *mentalisaation mahdollisuudet*. *Mentalisaation haasteet*

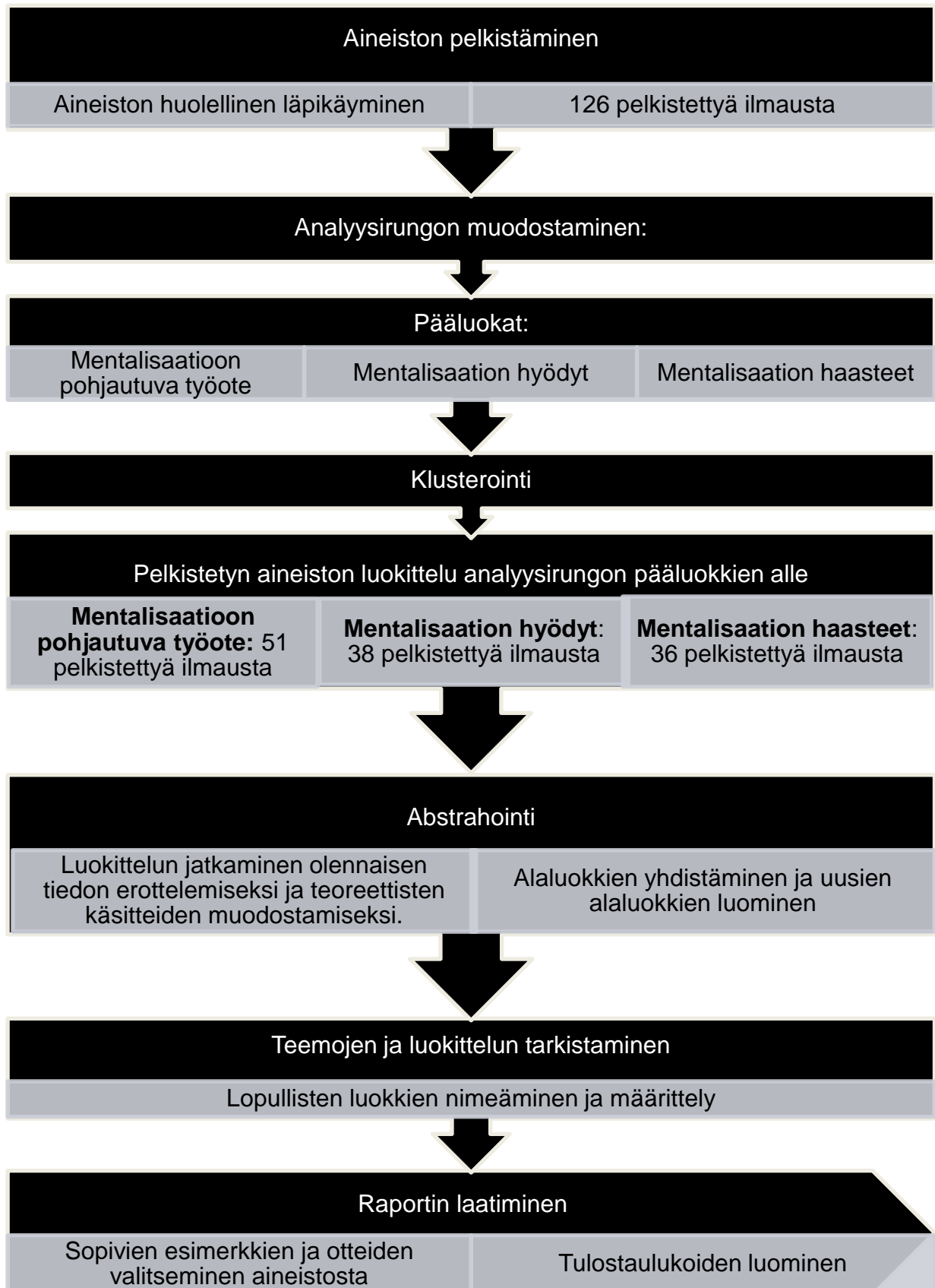
-pääluokan alle muodostui kolme yläluokkaa: *rakenteet ja resurssit, työntekijä ja vanhempi*.

Taulukko 1: Luokittelu

PÄÄLUOKAT	YLÄLUOKAT	ALALUOKAT (N)
MENTALISAATIOON POHJAUTUVA TYÖOTE	Mentalisaatiotyöskentelyn edellytykset	4
	Mentalisaatiotyöskentely	6
MENTALISAATION HYÖDYT	Hyödyt vanhemmalle	9
	Hyödyt työntekijälle	4
	Hyödyt työskentelylle	5
	Mentalisaation mahdollisuudet	6
MENTALISAATION HAASTEET	Rakenteet ja resurssit	3
	Työntekijä	2
	Vanhempi	3

Teoriaohjaava sisällönanalyysi etenee ensisijaisesti aineiston ehdoilla, mutta aikaisempi tieto ja teoria voi ohjata tai auttaa analyysia, kun empiirinen aineisto liitetään teoreettisiin käsitteisiin (Tuomi & Sarajarvi, 2018, s. 128). Teoriaohjaavassa analyysissä teoria toimii apuvälineenä, mutta analyysi ei varsinaisesti pohjautu teoriaan. Analyysissäni teoriaohjaavuus merkitsee sitä, että koodasin aineistoa induktiivisesti mutta analyysivaiheessa kiinnitin huomiota mentalisaatioteorian kannalta olennaisiin ilmiöihin: siihen, miten haasteltavat määrittivät ja kuvasivat työtettä ja sen edellytyksiä sekä eri osapuolten (vanhemman, työntekijän, työskentelyn) erilaisiin näkökulmiin mentalisaation hyödyistä ja haitoista. Jatkoisin aineiston abstrahointia: yhdistin luokituksia ja loin uusia. Analyysin lopuksi tarkensin analyysia luomalla selkeät määritelmät ja nimet kullekin teemalle. Lopuksi nimesin kaikki luokat ja valitsin mahdollisimman kuvaavia sitaatteja kuvaamaan aineistoani.

Taulukko 2: Aineiston analyysin kulku

3.4 Tutkimusetiikka

Pyrin työssäni noudattamaan Tutkimuseettisen neuvottelukunnan (TENK) määrittämiä hyvän tieteellisen käytännön lähtökohtia (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2012). Pyrin noudattamaan tutkielmassani, kuten tulosten tallentamisessa ja esittämisessä sekä tutkimustulosten arvioimisessa rehellisyyttä, yleistä huolellisuutta ja tarkkuutta. Sovellan tutkimukseeni myös tieteellisen tutkimuksen kriteerien mukaisia ja eettisesti kestäviä tiedonhankinta-, tutkimus- ja arviointimenetelmiä. Pyrin avoimeen ja vastuulliseen tiedeviestintään esitellessäni tutkielmani tuloksia. Pyrin myös huomioimaan muiden tutkijoiden työn ja saavutukset viittaamalla heidän julkaisuihinsa asianmukaisesti.

Olen kertonut haastateltavilleni heidän oikeudestaan saada tietoa tutkimuksen sisällöistä ja tavoitteista, henkilötietojen käsittelystä ja tutkimusaineiston säilyttämisestä (Tutkimuseettinen neuvottelukunta, 2019, s. 8–9). Tätä varten osallistujat saivat sähköpostiviestinsä liitteenä tiedotteen tutkimuksesta (liite 2). Pyysin lisäksi osallistujia täyttämään ennen haastattelua sähköisen suostumuslomakkeen (liite 3), jonka liitteeksi laadin tietosuojaselosteen.

Litteroin haastattelut välittömästi, minkä jälkeen poistin ne kaikilta tallennuslaitteilta. Poistin litteroidusta aineistosta kaikki tunnistetiedot ja tallensin sen Helsingin Yliopiston Office 365 -palveluun, jossa se on ainoastaan omassa käytössäni salasanan takana. Hävitän aineiston tutkielman valmistumisen jälkeen, viimeistään 31.12.2023. Sähköisiä suostumuslomakkeita säilytetään salasanalla suojattuna Helsingin Yliopiston Office 365 -palvelussa, johon ulkopuolisilla ei ole pääsyä. Hävitän myös sähköiset suostumuslomakkeet maisteritutkielman valmistumisen yhteydessä, viimeistään 31.12.2023. Muistutin osallistujia haastattelujen alussa mahdollisuudesta perua tai keskeyttää tutkimukseen osallistuminen haastattelun aikana tai sen jälkeen. Kerroin myös, että mikäli osallistuja haluaa perua osallistumisensa siinä vaiheessa, kun tutkimuksen analyysia on jo tehty, osallistujan roolia jo tehdystä analyysista ei kuitenkaan voida poistaa.

Olen pyrkinyt käsittelemään sekä sosiaalityöntekijöitä että heidän asiakkaitaan mahdollisimman hienotunteisesti ja kunnioittavasti. Pyrin suojaamaan sekä työntekijöiden että perheiden anonymiyyttä ja oikeusturvaa. En ole nimennyt haastateltavien paikkakuntia tai tarkkaa yksikköä, joissa he työskentelevät. En kerännyt haasteltavista myöskään mitään taustatietoja, kuten ikää tai sukupuolta. Kaupunki, tarkka työpaikka, työntekijöiden ikä, sukupuoli tai asiakkuuden perusteet olisivat riski sekä tutkimukseen osallistuvien

sosiaalityöntekijöiden että heidän asiakkaidensa anonymiteetille. Näin pyrin myös ehkäisemään tutkielmani mahdollisia vaikutuksia haastateltavieni työntekijä-asiakassuhteille. Mentalisaatioon perustuvaa työtettä tutkiessa olisi tärkeää kuulla myös asiakkaiden kokemuksia. Koska se ei tässä tilanteessa ole toivotulla tavalla mahdollista, koitan kiinnittää erityistä huomiota siihen, että asiakkaita käsitellään tutkielmassani kunnioittavasti.

Haastateltavat kertoivat muutamassa kohdassa asiakasvanhempiansa käyttäytyneen haastavasti tai vahingoittavasti lastaan tai työntekijää kohtaan. Muutaman kerran haastateltavat myös kuvasivat tilanteita niin tarkasti, että asiakkaat olisivat voineet olla tunnistettavissa työntekijöiden kuvauksista. Pyrin suojaamaan perheiden anonymiyyttä siten, että tuloksia esitellessäni lainaan haastateltavieni puheenvuoroja siten, että asiakkaat eivät ole niistä tunnistettavissa.

4 Tulokset

Tässä luvussa esittelen tutkimukseni tulokset. Ensimmäisessä alaluvussa kuvaan, miten haastateltavat ovat käyttäneet mentalisaatioon pohjautuvaa työtapaa vanhempien kanssa. Tämä näkökulma sisältää kuvauksen mentalisaatiotyöskentelyn edellytyksistä sekä varsinaisesta mentalisaatiotyöskentelystä. Toisessa alaluvussa kuvaan, millaisia hyötyjä haastateltavat kokivat mentalisaatioon pohjautuvasta työotteesta olevan vanhemmalle, työntekijälle ja työskentelylle. Lisäksi kuvaan mentalisaation soveltamismahdollisuuksia. Haastateltavat toivat esiin myös tilanteita, joissa mentalisaation hyödyntäminen koettiin haastavaksi. Kolmannessa alaluvussa kuvaan näitä tilanteita ja tekijöitä rakenteiden ja resurssien, työntekijän ja vanhemman näkökulmista.

Tuloksia esitellessäni käytän lainauksia haastatteluista. Luettavuuden parantamiseksi ja haastateltavien anonyymiyden turvaamiseksi olen muokannut valitsemiani sitaatteja yleiskielisiksi sekä poistanut joitakin luettavuutta heikentäviä ilmaisuja. Olen merkinnyt lainauksista poistetut kohdat [--] -merkinnällä. Lisäksi olen tarvittaessa lisännyt sulkumerkinnän sisään muutamia sanoja parantamaan kyseisen sitaatin ymmärrettävyyttä. Olen nimennyt haastateltavat koodeilla H1, H2, H3 ja H4, jotka kertovat, kenen haastateltavan lainauksesta on kyse.

4.1 Mentalisaatioon pohjautuva työskentely edellyttää suhteen rakentamista vanhempaan

Haastateltavat kertoivat liittävänsä mentalisaation moneen aiemmin opittuun ja käytössä olevaan tuttuun teoriaan. He kokivat mentalisaatioteorian sisältävän monia tuttuja elementtejä, vaikka termit ovatkin osin uusia. Mentalisaatioon pohjautuvan työtavan nähtiin sisältävän reflektiivisyyttä ja dialogisuutta ja se liitettiin trauma- ja kiintymyssuhdeteorioihin. Mentalisaation nähtiin kuitenkin olevan laajempi ja rikkaampi kuin sosiaalityössä aiemmin käytössä olevat termit ja käsitteet, esimerkiksi ”lapsen etu” tai ”lapsen näkökulma”, sillä siihen sisältyi lisäksi sekä vanhemman että työntekijän oman mielen ja kokemusten pohtiminen yhtäaikaisesti lapsen näkökulman ja kokemusten kanssa.

Se, millä tavalla ja kuinka usein mentalisaatioon perustuvaa työtettä hyödynnetään omassa työssä, vaihteli haastateltavien kesken. Osa kertoi mentalisaation muodostavan oman työtapsansa keskeisen ytimen ja käyttävän sitä päivittäin, toiset hyödynsivät työtapaa harvemmin. Kaikki haastateltavat kuitenkin kertoivat mentalisaation vaikuttavan jollain

tavalla lähes kaikissa kohtaamisissa ja keskusteluissa vanhempien kanssa, vaikeivat he käyttäisikään sitä aina tietoisesti. Osa kertoi, että mentalisaatioteoriaa hyödynnetään aktiivisesti myös omassa työryhmässä esimerkiksi systeemisissä kokouksissa tai arviointivälineenä vauvan tai isomman lapsen kokemusmaailman ymmärtämisessä.

Kaikki haastateltavat toivat esiin sen, ettei mentalisaatioon pohjautuvaan työskentelyyn voi hypätä suin päin. Ennen kuin mentalisaatiotyöskentelyä voi toteuttaa, on vakautettava riittävästi perheiden arkea ja huolehdittava siitä, että vanhemmat saavat riittävästi palveluita ja tukea arkeensa. Vasta kun vanhempien kuormittunut tai kriisiytynyt tilanne on saatu tasaantumaan, on vanhempien mahdollista pysähtyä mentalisoimaan lasta.

Pitää luoda edellytykset, että voi lähteä tekemään mentalisaatioon pohjautuvaa työskentelyä luomalla tai tarjoamalla sellaiset palvelut, mitkä esimerkiksi tietenkin arjen kuormitusta voi vähentää, jotta se vanhemman mieli, siihen voi sitten voi tulla tilaa ja joustavuutta. Sekin on tärkeä näkökulma, ajattelen, että arjen avulla on merkitys. (H2)

Edellä olevassa tekstikatkelmassa haastateltava kuvaa sitä, kuinka riittävä arjen tuki voi tuoda vanhemman mieleen tilaa pohtia lasta. Työntekijä voi vahvistaa vanhemman mielen joustavuutta tarjoamalla vanhemmalle palveluita, jotka auttavat arjessa.

Mentalisaatiotyöskentelyn edellytyksenä nähtiin lisäksi turvallisen suhteen rakentaminen vanhempaan. Luottamuksellisen suhteen luominen on keskeistä mentalisaatiotyöskentelyn onnistumiselle erityisesti silloin, jos vanhemmalla on haastava elämäntilanne tai hänen on omien aiempien traumaattisten tai vaikeiden kokemusten vuoksi vaikea luottaa toisiin. Auli Kananon (2017, s. 182) mukaan sosiaalityössä luottamuksen rakentumisen voi nähdä välttämättömänä edellytyksenä yhteiselle työskentelylle ja pääomana muutostyölle.

Luottamuksen rakentaminen ei ole hänen mukaansa helppoa tai itsestään selvä asia, sillä monilla asiakkailla on elämän aikana kertynyt pettymyksiä muihin ihmisiin, mikä vaikeuttaa heitä luottamasta uusiin ihmisiin ja vielä vähemmän viranomaisiin. Myös esimerkiksi Suchman ja kumppanit (2011) korostavat luottamuksellisen yhteistyösuhteen rakentamisen tärkeyttä silloin, kun työskennellään runsaasti päihteitä käyttävien vanhempien kanssa.

Suhteen rakentamisessa on keskeistä pysähtyä kuulemaan vanhemman kokemuksia. Moni haastateltava painotti, että vanhempaa on kuultava ensin rauhassa ja vasta sen jälkeen kannattaa pyytää vanhempaa pohtimaan lapsen näkökulmaa. Slade (2007) esittää, että jos vanhempi ei kykene pitämään lasta mielessään, työntekijöiden on oleellisen tärkeää pitää vanhemman omia kokemuksia ja tunteita mielessään. Vanhemman kyky kuulla lapsen hätä on

hänen mukaansa riippuvainen siitä, pystyykö työntekijä kuulemaan ensin vanhemman hätää ja vastaamaan siihen.

Vanhemman täytyy ensin tulla kuulluksi ymmärtääksensä lasta. (H1)

Että varaa aikaa ihan konkreettisesti sille, että saa vaan purkaa niitä tunteja ja vaikka kaikkia ehkä vähän ikäviäkin, ja ei sallittuja ajatuksia omasta lapsesta tai puolisoista tai muusta, että on avoin ihan niille, et kuulee nekin, eikä yritä heti suitsia niitä tai huolestu niistä. [--] Kun olin aiemmin töissä päivystyksessä, niin saatoinkin ajatella että [--] olen nyt tunnin tässä ja nyt vaan kuuntelen. Uskon, että se auttaa, jos jollain oli hätä. Että se (vanhempi) pystyy eri tavalla rauhoittumaan. (H1)

Edellä haastateltava kuvaa ajan antamisen vanhemmalle ja vanhemman omien kokemusten kuulemisen olevan keskeinen reitti sille, että vanhempi voi asettua pohtimaan lastaan.

Vanhemman kokemusten äärelle pysähtymisen lisäksi haastateltavat kertoivat auttavansa vanhempia ymmärtämään vanhempien omia aiempia kokemuksia, jotka voivat vaikuttaa vanhemman tapaan olla lapsen kanssa. Haastateltavat kertoivat, että vanhempien on tärkeää tunnustaa ja ymmärtää, mikä vanhemman omassa aiemmassa taustassa ja kokemuksissa voi heijastua vanhemman ja lapsen väliseen suhteeseen. Haastateltavat pitivät tärkeänä sitä, että he auttavat ymmärtämään vanhempien omien kokemusten vaikutusta vanhemmuuteen.

Vanhemman kokemusten tarkastelun lisäksi mentalisaatiotyöskentelyn edellytyksenä nähtiin myös työntekijän oman mielen pohtiminen ja omien tunteiden säätely asiakaskohtaamisissa. Tämä vaatii työntekijöiltä tietoista omien kokemusten ja tunteiden reflektointia.

Tietoisesti teet sen, että vaikka kuinka kiireessä olet, sinä maadottaudut seuraavaan tapaamiseen ja mietit, että mitä minä olen menossa tekemään. (H3)

Edellä haastateltava kuvaa, kuinka työntekijä voi kiireen keskellä valmistautua tulevaan asiakastapaamiseen. Haastateltavien mielestä asiakastapaamiset onnistuvat parhaiten silloin, kun työntekijä varaa pienen hetken oman mielensä rauhoittamiseen. Työntekijän reflektiivisyys on vakiintunut osaksi suomalaista sosiaalityön ammatillisuutta jo 1990-luvulta alkaen (Karvinen-Niinikoski, 2005b, s.11). Sosiaalityön reflektiiviseen ammatillisuuteen kuuluu valmius työn kehittämiseen, ammatillisten ja henkilökohtaisten lähtökohtien kriittiseen tiedostamiseen ja arvioimiseen sekä toisin toimimisen mahdollisuuksien hahmottamiseen (Karvinen-Niinikoski, Rantalaiho & Salonen, 2007). Haastatteluissa työntekijöiden oman mielen reflektointi liittyi työn kehittämisen sijaan ennen kaikkea työntekijän inhimillisten tunteiden ja ajatusmallien tunnistamiseen, ohjaamiseen ja säätelyyn asiakastilanteissa. Haastateltavat näkivät työntekijöillä olevan samanlaisia

haasteita kuin asiakkailla. Haastateltavat nostivat esiin, että työntekijän on tärkeää tutustua hyvin itseensä ja tunnistaa, miten työntekijöiden omat aiemmat elämän- ja ihmissuhdekokemukset voivat vaikuttaa asiakaskohtamisiin.

Kokonaisuudessaan mentalisaatiotyöskentely näyttäytyi kaikille haastateltaville työskentelynä suhteissa sen sijaan että keskityttäisiin yksittäisen lapsen tai vanhemman näkökulmaan. Suhteissa työskentelyn voikin nähdä keskeisenä sosiaalityön lähestymistapana.

Mentalisaatioon perustuva työskentely on enemmän suhteissa työskentelyä, kuin yksilön kanssa työskentelyä, miten kukakin itse kokee, että mitä ne kokemukset tarkoittaa niissä suhteissa. (H2)

Mentalisaatioon pohjautuvassa työskentelyssä on yksilöä laajempi suhteissa työskentelyn näkökulma, kuten haastateltava kuvaa edellä. Suhteen luomisen tärkeyttä on kuvattu mentalisaatioteoriassa muun muassa turvallisuuden tunteen näkökulmasta. Salo ja Kauppi (2014, s. 75–76) kuvaavat mentalisaatioon pohjautuvan työtteen perustan muodostuvan työntekijän pyrkimyksestä rakentaa turvallinen, ihmettelevä ja myötätuntoinen suhde asiakkaaseen. Työntekijät kohtaavat usein perheitä, joilla on vaikeita elämäntilanteita, jotka heikentävät vanhempien kykyä eläytyä lapsen kokemukseen. Silloin työntekijän ensimmäinen tehtävä on Salon ja Kaupin (2014) mukaan vakauttaa tilanne siten, että vanhempi tai perhe kokee olonsa turvalliseksi.

Ilman että työntekijä ei rakenna suhdetta, siis yhteistyösuhdetta, [--], että pitää työskennellä siinä suhteessa ollen, mutta myös työskennellä tavallaan suhteissa, esimerkiksi lapsen ja vanhemman välisessä suhteessa tai kahden vanhemman välisessä suhteessa. (H2)

Edellä haastateltava avaa, miten hän näkee suhteissa työskentelyn keskeisenä osana mentalisaatioon pohjautuvaa työtapaa. Suhteissa työskentely näyttäytyi vanhemman ja työntekijän välisen suhteen lisäksi myös lapsen ja vanhemman tai puolisoitten välisen parisuhteen huomioimisena.

On olemassa vanhemman kokemus ja se lapsen kokemus ja sitten tavallaan se heidän välisen suhteen ja miten se kummankin kokemusmaailma on läsnä siinä heidän välisessä suhteessa. Jotenkin sen äärelle pysähtyminen. (H2)

Edellä haastateltava kuvaa kuinka mentalisaatiotyöskentelyssä on tärkeää pysähtyä huomioimaan sekä vanhemman että lapsen kokemusmaailmat, mutta lisäksi myös se, kuinka kummankin kokemukset ovat läsnä ja näyttäytyvät heidän välisessä suhteessaan. Asen & Midgley (2019, s. 189) kuvaavat, kuinka vanhemman ja lapsen välille voi syntyä noidankehä,

joissa sekä lapsi että vanhempi kokevat toistensa käytöksen eri tavalla kuin lapsi ja vanhempi kokevat ne itse ja reagoivat toistensa käytökseen oman kokemuksensa pohjalta. Tällainen noidankehä voi kiihdyttää ei-mentalisovaa vuorovaikutusta, kun vanhempi tulkitsee lapsen käytöksen oman kokemuksensa pohjalta, eikä siksi pysty vastamaan lapsen tarpeeseen. Haastateltavat toivat esiin, että tällaisia lapsen ja vanhemman tai puolisoitten välisessä suhteessa tapahtuvia ei-mentalisovia hankalia vuorovaikutustilanteita voi pysähtyä tarkastelemaan jälkikäteen mentalisaation keinoin.

Kaikkien perheenjäsenten näkökulman tarkastelu on mentalisaatiotyöskentelyssä tärkeää. Vaikka haastateltavat painottivat vanhempien tarvetta tulla kuulluksi, he kertoivat ohjaavansa vanhempia aktiivisesti pohtimaan lapsen mieltä annettuaan ensin riittävästi aikaa vanhemman omille kokemuksille. He kertoivat auttavansa vanhempia kiinnittämään huomion lapsen ulkoisen käyttäytymisen taakse, lapsen kokemuksiin, tunteisiin, ajatuksiin ja toiveisiin. Osa haastateltavista kertoi avaavansa mentalisaatiota suoraan vanhemmille ja tuovansa esiin, että lapsen mielen tukeminen ja ymmärtäminen on yksi vanhemmuuden ydintehtävistä. Mentalisaatiotyöskentelyyn saattoikin haastateltavien mukaan yhdistää myös psykoedukaatiota, vaikka lähtökohtaisesti työntekijän asenne oli kuunteleva, kysyvä ja ei-tietävä.

Totta kai sosiaalityöntekijä tietyllä tavalla on asiantuntija siinä tekemisessään, mutta jollain lailla, että hän pystyisi asettumaan sellaiselle [--] ei-tietämisen alueelle. (H3)

Haastateltavat kokivat asettuvansa eräänlaiselle ei-tietämisen alueelle, kuten haastateltava edellä kuvaa. Kaikki haastateltavat toivat esiin sen, että mentalisaatioon pohjautuvaa työtettä käyttäessään he pyrkivät valmiiden neuvojen sijaan auttamaan vanhempia itseään löytämään ja pohtimaan heille ja heidän lapselleen sopivia toimintatapoja. Työntekijän ei-tietävä asenne on keskeinen mentalisaatiota vahvistava elementti työskentelyssä (esim. Allen ym., 2008 s. 166; Salo & Kauppi, 2014, s. 81). Tämä lähestymistapa muistuttaa Kirsi Juhilan (2006, s. 14) kuvaamaa *kumppanuussuhdetta*, jossa työntekijä ja asiakas toimivat rinnakkain ja pohtivat yhdessä tavoitteita ja mahdollisia muutoksen tarpeita. Työntekijä ja vanhempi asettuvat haastateltavien mukaan yhdessä pohtimaan tilanteita perinteisen työntekijä-asiakassuhteen sijaan.

Vanhemman on välillä vaikea tavoittaa sitä, että se lapsen kokemusmaailma ei olekaan samasta tilanteesta samanlainen, kun hänellä on itsellään ollut. Että myös se erillisyyden tekeminen on joskus mentalisointia. (H2)

Edellä haastateltava kertoo, että toisinaan vanhempien on vaikea ymmärtää tätä oman ja lapsen kokemusten erilaisuutta. Jokainen haastateltava toi esiin, että mentalisaatioon liittyy ymmärrys ihmisten mielten ja kokemusten erillisyydestä. Haastateltavat kertoivat auttavansa vanhempia ymmärtämään, että lapsi voi tuntea samassa tilanteessa täysin erilaisia tunteita kuin vanhempi. Vanhemman kyky erottaa lapsen tunteet omistaan on erityisen tärkeää silloin, kun lapset ilmaisevat voimakkaita kielteisiä tunteita. Vanhemmat, jotka eivät pysty mentalisoimaan, voivat häiriintyä tällöin herkästi lapsensa ahdistuksesta. Jos vanhempi ei kykene astumaan taaksepäin ja pohtimaan lapsensa kielteisiä tunteita, vanhemmat voivat olla alttiita negatiivisille toimintamalleille ja omaksua vihamielisen, tunkeilevan tai pelokkaan ja vetäytyvän roolin lasta kohtaan. (Kelly, Slade & Grienenberger, 2005.)

Pitkittyneissä eroriidoissa, niin siinä on kyse ennen kaikkea peloista ja oletuksista ja sitten kun me autetaan niitä vanhempia mentalisoimaan toisiaan, eli miksköhän, mikäköhän siellä voisi olla. Kun sanoit, että sinua pelottaa tavata tänään tämä, Koska sinä sanoit, että sinulla on semmoinen kokemus, että sinulle halutaan pahaa, niin voitko sanoa enemmän, että mikä siellä taustalla on, mitkä kokemukset on semmoisia? Ja nyt kun sinä kuulet, että tämä toinen sanoo, että sitä pelottaa tavata, niin saatko kiinni, että mikäköhän se voisi olla teidän välisessä kommunikaatiossa, joka tuottaa tällaista ja minkäköhän tunteen tämä sinussa tuottaa? Ajattelen, että sehän on sekä itsensä mentalisointia ja sitten myös sitä sen toisen mentalisointia. (H4)

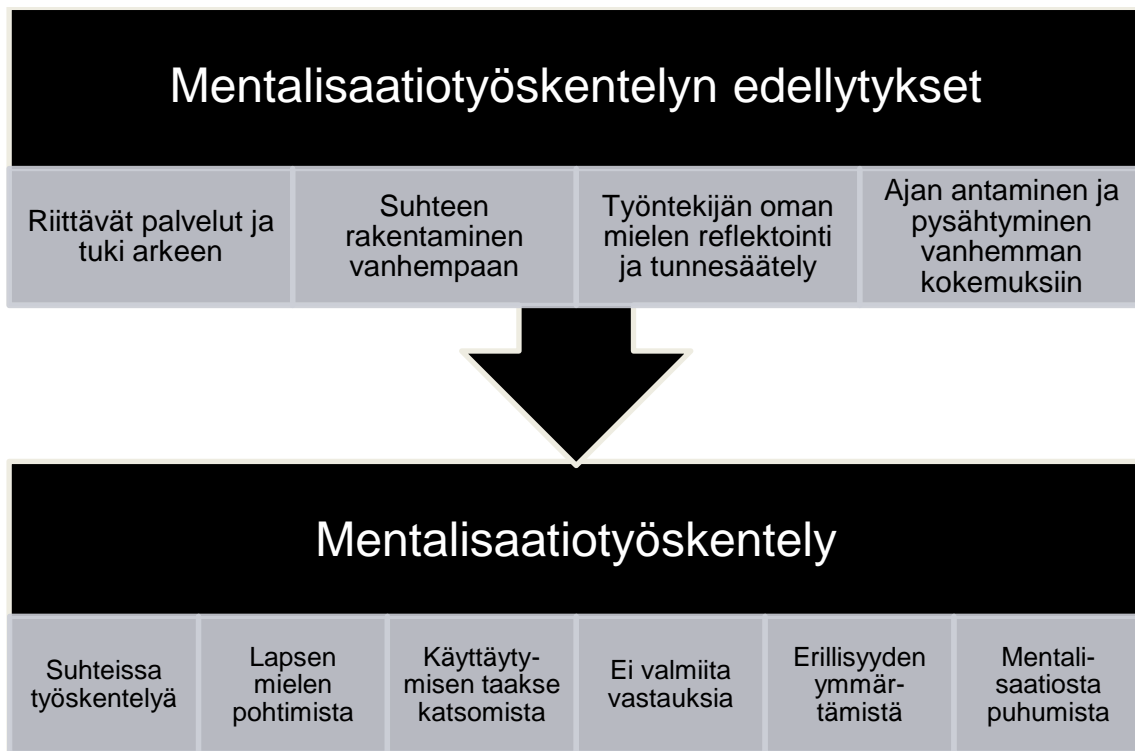
Edellä haastateltava kuvaa monipolvisesti, kuinka mentalisoivien kysymysten avulla vanhempia voi auttaa pysähtymään, pohtimaan ja ymmärtämään sekä itseään että entistä puolisoaan vaikeissa ja pitkittyneissä erotilanteissa. Erillisyyden ymmärtäminen on haastateltavien tärkeää mentalisaatiotyöskentelyssä. Se koskee lapsen ja vanhemman kokemusten erillisyyden ymmärtämisen lisäksi myös nykyisten tai entisen puolisoitten tunteiden erillisyyden ymmärtämistä.

Erottaa itsensä siitä (asiakkaan kokemuksesta), että ei peilaa koko ajan niihin omiin kokemuksiin. (H1)

Edellä haastateltava kuvaa, että mentalisoiva sosiaalityöntekijä kykenee erottamaan myös omat kokemuksensa asiakkaan kokemuksesta. Työntekijä voi reflektion avulla, mitä tunteita ja ajatuksia itsellä herää asiakkaan kertomasta, mutta tunnistaa samalla, että asiakkaan kokemukset ja ajatukset ovat erilaisia.

Seuraavaan taulukkoon (taulukko 3) on koottu analyysini pohjalta kaikki ne alaluokat, jotka kuvaavat joko mentalisaatiotyöskentelyä tai sitä edeltävää työskentelyä.

Taulukko 3: Mentalisaation hyödyntäminen sosiaalityössä vanhempien kanssa

4.2 Mentalisaatio rakentaa luottamusta, parantaa kohtaamista ja auttaa ymmärtämään lasta

Haastateltavien mukaan mentalisaatiosta on monia hyötyjä vanhemmalle, työntekijälle sekä sosiaalityöntekijän ja asiakkaan väliselle työskentelylle. Mentalisaatiosta nähtiin olevan hyötyjä myös lapselle. Koska haastattelukysymykset ohjasivat pohtimaan enemmän vanhemman ja työntekijän näkökulmaa, vanhempien ja työntekijöiden hyödyt korostuivat todennäköisesti haastattelun fokuksesta johtuen. Kaikissa haastatteluissa työntekijät kertoivat mentalisaatioon pohjautuvan työtavan hyödyttävän ja helpottavan sekä vanhempia, että sosiaalityöntekijän omaa työtä. Mentalisaatiolla nähtiin myös monia soveltamismahdollisuuksia sosiaalityössä.

Mentalisaatioon pohjautuvan työtavan nähtiin olevan monella tapaa hyödyllinen vanhemmalle. Useampi haastateltava koki, että mentalisaatio auttaa vanhempaa ymmärtämään lastaan ja sen lisäksi monissa muissakin vanhemman läheissuhteissa, esimerkiksi puolison, ex-puolison tai omien vanhempien ymmärtämisessä. Etchegoyenin (2002) mukaan mentalisaation on nähty olevan keskeinen tekijä läheisten ja toimivien ihmissuhteiden rakentumisessa. Hänen mukaansa mentalisaatiokyky voi parantaa ja syventää

ymmärrystä ja kommunikaatiota perheessä ja auttaa erityisesti ristiriitatilanteissa ja negatiivisten tunteiden käsittelyssä

Mitä läheisempi ihminen, sitä vaikeampaa voi olla. Ja ymmärrys ihan siitäkkin, että se on tosi ymmärrettävää, että miten läheisistä ihmissuhteista se merkitys, mitä täällä just käsitellään, että miten vaikeaa se (toisen näkökulman ymmärtäminen) voi silloin olla. (H1)

Pajulo ja kumppanit (2015) kuvaavat mentalisaation vakauttavan ihmissuhteita ja edistävän hyvää perheensisäistä kommunikaatiota. Edellä olevassa lainauksessa haastateltava kuvaa kuinka mentalisaatioteoria auttaa ymmärtämään miksi juuri läheisten ihmisten ymmärtäminen voi olla kaikkein vaikeinta. Kalland (2019) toteaa kuinka mentalisaatiokyky voi romahtaa herkemmin läheisissä ihmissuhteissa kuin esimerkiksi työtovereiden kesken tai asiakassuhteissa. Haastateltavien kertoivat, että he voivat kertoa vanhemmille mentalisaatiosta ja auttaa näin vanhempia teoreettisen tiedon avulla ymmärtämään, miksi omia perheenjäseniä, kuten puolisoa, omaa lasta tai omia vanhempia, on vaikea mentalisoida. Koska läheisten ihmisten välillä esiintyy paljon mentalisaatiokatkoksia, haastateltavat näkivät juuri mentalisaatiotyöskentelyn edistävän yhteyden saamista lapseen tai puolisoon.

Mentalisaatiotyöskentelyn arvona pidettiin sitä, että sen avulla voi päästä haastavista hetkistä eteenpäin. Mentalisaation siis koettiin edesauttavan muutosta. Mentalisaatiotyöskentelyn voisi näin ollen nähdä luontevaksi osaksi sosiaalityötä, joka mielletään ihmisten selviytymistä tukeväksi muutostyöksi (Sosnet, 2003) ja jossa muutostyön voi nähdä vaiheittain etenevänä ongelmanratkaisuprosessina (Raunio, 2009, s. 60).

Että nimenomaan se ei tapahdu niin, että nyt sen vanhemman pitää (tehdä) näin, jotta lapsi saa tarpeisiinsa vastaavaa vanhemmuutta, niin eihän se voi olla se reitti rakentaa muutosta, vaan se et ymmärtää, että miksi sinulta tulee tällaista reaktiota suhteessa lapseen tällaisissa vuorovaikutushetkissä teidän välillä. Että se vanhempi saa ymmärrystä sille omalle reaktiolle, eikä sitä semmoista kyseenalaistavaa näkökulmaa. (H2)

Edellä olevassa katkelmassa haastateltava kuvaa auttavansa vanhempaa itseään ymmärtämään omia reaktioitaan. Haastateltavat kertoivat myös auttavansa vanhempia löytämään uusia selityksiä ja tulkintoja lapsen tunteille ja käyttäytymiselle haastavissa tilanteissa.

Kutsutaan vanhempaa sellaiseen, että mitä sinä ajattelet, mitäköhän sen lapsen mielessä liikkuu, miksiköhän se tekee näin? Ja jos arvailaan yhdessä, niin mikäköhän se voisi olla, miltä lapsesta siinä vaiheessa tuntuu. Että miksiköhän tuntuu hankalalta lähteä päiväkotiin ja oletteko ikinä vetäneet yhtäläisyysmerkkiä, että tulee ikävä vanhempaa, onko ikinä ollut tällaisesta puhe? (H4)

Edellä olevassa lainauksessa haastateltava kuvaa tapaansa, jolla hän auttaa vanhempaa pysähtymään lapsen kokemuksen äärelle. Esimerkissä vanhempi on kertonut työntekijälle hankalasta aamusta, jossa lapsi kieltäytyy lähtemään päiväkotiin. Haastateltava kuvaa ehdottavansa vanhemmalle uutta vaihtoehtoista tulkintaa lapsen käyttäytymiselle. Hän esittää tulkintaehdotuksensa lapsen mahdollisesta ikävästä kysymysmuodossa ja kutsuu näin vanhempaa keskustelemaan vaihtoehtoisesta selitystavasta. Mentalisaatio auttaa haasteltavien mukaan vanhempia nimenomaan arjen hankalissa hetkissä lapsen kanssa. Arjen vaikeiden tilanteiden tarkasteleminen yhdessä auttaa vanhempaa ”jumitilanteista” eteenpäin.

Sladen (2007) mukaan sekä lapsen että vanhemman kokemusta tarkastelevat kysymykset auttavat vanhempaa ymmärtämään paremmin vaikeita tilanteita. Muutos tapahtuu usein silloin, kun päästään jälkikäteen työntekijän kanssa käsittelemään haastavia, latautuneita tilanteita, joissa vanhempi on ollut voimakkaan tunnetilan vallassa. Vanhemman mentalisaatiokyky vahvistuu ja vanhemman kokemus suhteestaan lapseen muuttuu, kun vanhempi pystyy turvallisesti palaamaan tilanteisiin ja näkemään tarkastelemaan sekä lapsen että vanhemman mielentilaa hankalassa tilanteessa.

Haastateltavien mukaan hankalan tilanteen ja siihen liittyvä vanhemman ja lapsen mielen pohtiminen työntekijän kanssa auttaa monesti pääsemään hankalasta tilanteesta eteenpäin. Kaikki haastateltavat näkivät tärkeänä, että vanhempi itse oivaltaa keskustelujen kautta lapsen näkökulman sen sijaan, että työntekijä kertoi sen ikään kuin ylhäältä tai ulkoa päin. Vasta vanhemman oma oivaltaminen voi haastateltavien mielestä saada aikaan vanhemman käytöksessä muutoksen.

Samalla myös (vanhempi) löytää ne keinot, että ei se olekaan vaan huonoa käytöstä vaan että jos minä nyt vanhempana (mietin, että) jos me halailaan vaikka pari minuuttia ennen lähtöä, niin kaikille tulee parempi mieli tai että jos minä alan ennakoimaan enemmän, niin sitten kaikilla on vähän kivempi lähtö, että aamu ei mene heti sellaiseksi riitelyksi. (H4)

Edellä haastateltava kuvaa, kuinka vanhemman löytämien keinojen seurauksena sekä vanhemman että lapsen olo helpottuvat. Mentalisaatiotyöskentelyn avulla vanhempi voi siis löytää itse keinoja arkeen lapsen kanssa, mikä voi vahvistaa vanhemman toimijuutta.

Haastatteluissa keskityttiin pääosin vanhempien näkökulmaan. Haastateltavat näkivät kuitenkin vanhempien pystyvän mentalisaation avulla ymmärtämään paremmin lapsen kokemuksia ja eläytymään hänen näkökulmaansa. Haastatteluissa ei kuitenkaan tullut tarkasti esiin, mitä kaikkea lapselle merkitsee se, että vanhempi tavoittaa hänen tunnekokemuksensa

ja pystyy vastaamaan siihen. Se, että vanhempi kykenee ymmärtämään lapsen kokemuksia, oli kaikkien haastateltavien mielestä keskeistä työskentelyssä.

Vanhemman mentalisaatiokyvyn on osoitettu monissa tutkimuksissa olevan suoraan yhteydessä lapsen tunteiden säätelyn kehittymiseen ja turvalliseen kiintymyssuhteeseen (Esim. Ensink ym., 2016; Slade ym., 2005). Lisäksi haasteltavat kertoivat, että mentalisaatio auttaa vanhempia sanoittamaan lapsille erilaisia haastavia arjen tilanteita, kun niitä käytiin ensin läpi yhdessä työntekijän kanssa. Tämä lisää haastateltavien mukaan lapsen ymmärrystä siitä, mitä hankalissa hetkissä on tapahtunut ja vahvistaa siten lapsen tunne- ja vuorovaikutustaitoja.

Mentalisaatio auttoi työntekijöiden mukaan vanhempia katsomaan lapsen ulkoisen käyttäytymisen ”taakse” ja viemään huomiota lapsen käyttäytymisen tasolta lapsen kokemusten, ajatusten ja aikeiden tasolle. Moni haastateltava nosti esiin, että mentalisaation avulla vanhemmat voivat ymmärtää, että lapsen käyttäytymisen takana on aina tunnetiloja, aikeita, ajatuksia ja toiveita.

Mentalisaation hieno puolihan on just, että kun tosi usein vanhemmat jostain syystä ajattelevat, se on varmaan ihmisyyttä, että lapsi jotenkin tahallaan on kauhea tai vaikea, niin tämä mentalisaatio on upea teoria, jonka pohjalle rakentaa. Että ei se lapsi tahallaan ole hankala, vaan että siellä on joku osaamattomuus tai kyvyttömyys, joku tunne, jota se lapsi ei osaa muulla tavalla tuoda esille kuin hankalan käytöksen kautta. (H4)

Edellä haastateltava kuvaa, kuinka mentalisaation avulla vanhemmat kykenevät pysähtymään ja eläytymään paremmin lapsen kokemuksiin. Lapsen näkökulmaa tarkastelemalla vanhemmat voivat hahmottaa, ettei lapsi ei ole tahallaan hankala. Vanhempi voi oppia työntekijän kanssa tulkitsemaan lapsen käyttäytymistä uudella tavalla.

Työntekijän näkökulmasta mentalisaation hyötynä nousi se, ettei työntekijän tarvitse osata tai tietää kaikkea. Monesti riittää, että työntekijä asettuu yhdessä vanhemman kanssa pohtimaan tilannetta.

Mentalisaatioon perustuvan työskentelyn yksi hyöty työntekijälle on se, että se vapauttaa siitä, että mun ei tarvitse kaikkea tietää ja kaikkea osata sanoa, et mikä on teidän perheelle parhaaksi, vaan se rakentuu siihen yhteisessä työskentelyssä ja ymmärryksessä. (H2)

Muistan vielä sieltä [--] opiskeluajalta, että oli ajatus, että kaikkeen täytyy minulla työntekijänä olla ne ratkaisut ja ratkaisuvaihtoehdot, mitä minä esitän perheille ja

vanhemmille, niin jotenkin se ymmärrys siitä, että eihän semmoisia valmiita paketteja ole. (H3)

Edellä haastateltavat kuvaavat, kuinka vapauttavaa työntekijälle sen oivaltaminen, ettei hänen tarvitse tietää ja ratkaista kaikkea. Työote, jossa työntekijät eivät pyri ratkaisemaan asiakkaiden ongelmia heidän puolestaan, vaan pyrkivät tasavertaisempaan yhteiseen dialogiin, on yleistynyt viime vuosina sosiaalityössä. Esimerkiksi Tapola-Haapalan (2011, s. 60) tutkimuksessa osa sosiaalityöntekijöistä näki ratkaisukeskeisen työotteen ongelmallisena. Sosiaalityöntekijät kuvasivat työn vaikeutuneen ja ongelmien monimutkaistuneen ja vaikeutuneen, jolloin tilanteiden ratkaisemista pidettiin aiempaa vaikeampana (Tapola-Haapala, 2011, s. 103).

Kaikki haastateltavat näkivät mentalisaation hyvänä apuvälineenä työntekijän oman mielen tutkailemisessa. Mentalisaation koettiin olevan avuksi myös työparityössä. Työpari voi mentalisoida ja arvailla, mihin toinen on viemässä tilannetta ja miten hän voisi omalla toiminnallaan osoittaa tukevansa sitä suuntaa, johon työpari asiakastilannetta kuljettaa.

Haastateltavat nostivat lisäksi yhdeksi merkittäväksi hyödyksi sen, että mentalisaatio edistää yhteyden syntymistä asiakkaan ja työntekijän, vanhemman ja lapsen tai puolisoitten välillä. Tällaisissa hetkissä työntekijät kokivat työnsä merkitykselliseksi.

Jos sitten jos pääsee tavallaan todistamaan sellaista hetkeä, että vanhemmat keskenään tavoittavat toisensa, tai vanhempi ja lapsi tavoittavat toisensa niin [--] se on jotakin niin koskettavaa. (H2)

Jotenkin se, että minkä takia sitä työtä tekee, niin sehän on nämä suhteet ja niissä olemisen ja jotenkin se kokemus, että pääset siihen yhteyteen niin kyllä se on se juttu, että minkä takia tätä työtä tekee. (H3)

Edellä haastateltavat kertovat yhteyden syntymisen erityisyydestä. Haastateltavat kuvasivat yhteyden syntymisen tärkeyttä vanhempiin, mutta edellä olevat kuvaukset liittyivät erityisesti tilanteisiin, joissa vanhempi ja lapsi tai puolisoitavoittavat toistensa kokemuksen ja lähentyvät toisiaan.

Haastateltavat kertoivat mentalisaation pohjautuvan työskentelyn olevan monilla tavoin hyödyksi työntekijän ja vanhemman välisessä suhteessa. Mentalisaatioon pohjautuvan työskentely koettiin helpottavan ja edistävän työskentelyä asiakkaan kanssa.

Mulle tulee tai on tullut se olo, että siinä tulee asiakkaalle niin vahva semmoinen kohdatuksi tulemisen kokemus. (H2)

Edellä haastateltava kuvaa vanhemman voimakasta kohdatuksi tulemisen kokemusta. Haastateltavat näkivät mentalisaation auttavan merkittävästi luottamuksen rakentamista ja kohtaamista työntekijän ja vanhemman tapaamisilla. Hyvä kohtaaminen ja luottamuksen rakentuminen muodostavat alustan, jonka haastateltavat kokivat auttavan myöhemmässä työskentelyssä.

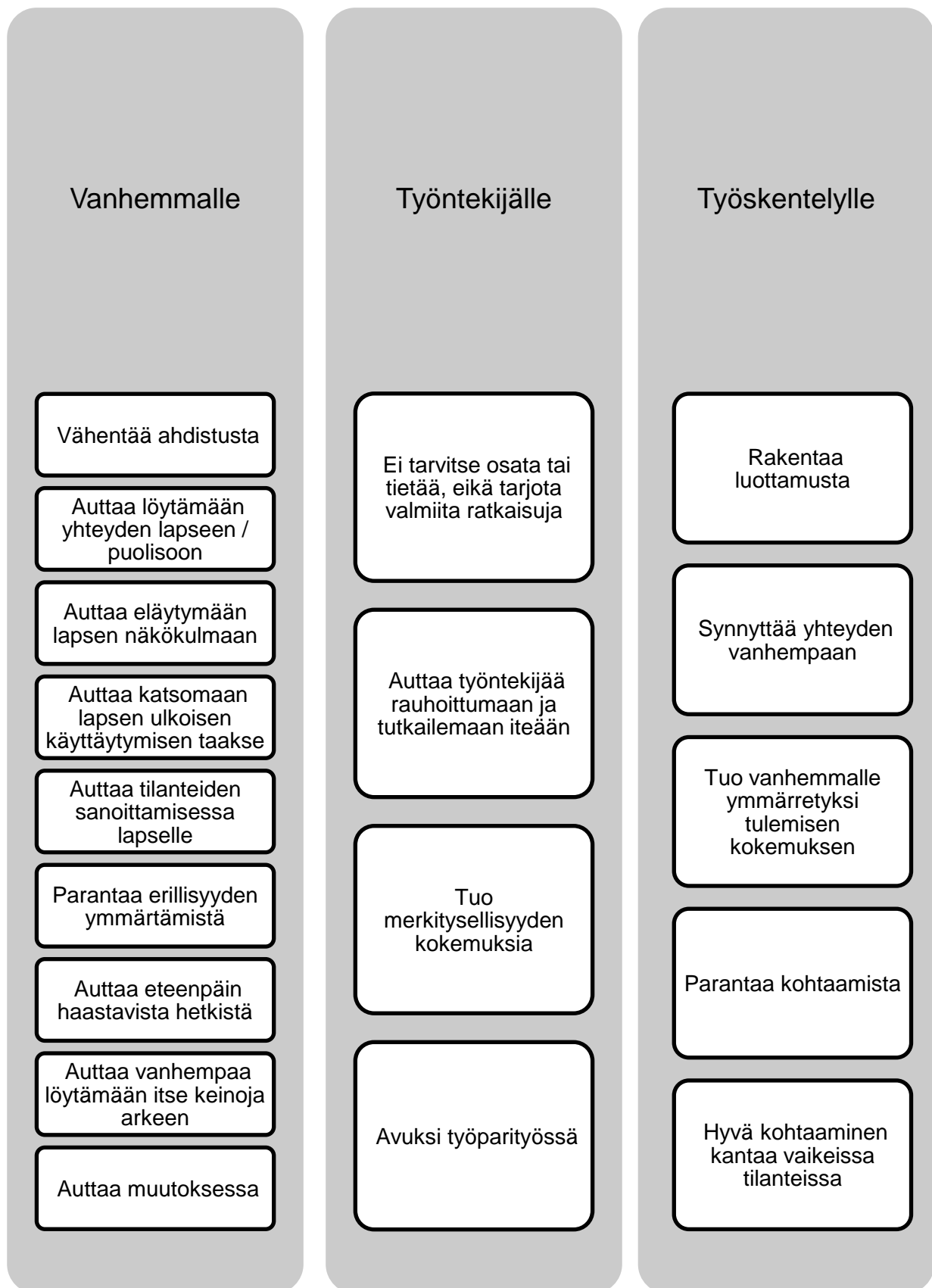
Jos saat sen vanhemman luottamuksen ja vaikkei sellaisia konkreettisia asioita välttämättä tulisikaan, mitkä menisivät eteenpäin siinä hetkessä, mutta se, että pääset sen vanhemman kanssa samalle aaltopituudelle ja hän uskaltaa jatkossakin kertoa asioita ja pääsee niihin omiin asioihin syvemmälle, niin minusta se on jotenkin tosi iso juttu se luottamuksen rakentaminen. (H3)

Edellä haastateltava kuvaa luottamuksen merkitystä silloin, kun asiakkaan kanssa ei pääsisi tekemään konkreettisia asioita, eikä saada mitään konkreettista ratkaisua aikaiseksi. Haastateltavat toivat esiin, että luottamus voi syntyä myös mentalisaatiotyöskentelyn seurauksena. He kuvasivat, että mentalisaatioon pohjautuva työtapo synnyttää luottamusta, jos vanhempi kokee tulevansa ymmärretyksi. Tämä auttaa rakentamaan yhteistyösuhdetta asiakkaaseen. Osa vanhemmista kokee institutionaalista epäluottamusta palveluita kohtaan (Esim. Heino & Lillrank, 2020), minkä vuoksi luottamuksen syntyminen onkin erityisen tärkeää.

Vaikka hän joutuukin jotakin palvelua epäämään, tai tekemään jostakin asiasta kielteistä päätöstä, niin se ei kuitenkaan tarkoita, että se tai ei minusta saisi tarkoittaa, että se asiakas jää täysin ilman sitä ymmärrystä tai tukea. (H3)

Edellä haastateltava kuvaa, kuinka tärkeää olisi kuulla vanhempaa ja eläytyä hänen kokemukseensa silloin, kun työntekijä joutuu toimimaan vanhemman toiveen vastaisesti. Hyvän kohtaamisen ja luottamuksellisen suhteen nähtiin kantavan erityisesti vaikeissa asiakastilanteissa. Mentalisaatio nähtiin silloin keinona käydä läpi tilannetta vanhemman kanssa ja antaa vanhemmalle tilaa purkaa tunteitaan. Palvelun epäminen tai kielteisen päätöksen tekeminen nähtiin vallankäyttönä, ja tällöin nähtiin tärkeänä, ettei asiakas jäisi yksin kokemuksensa kanssa, vaan työntekijä astuu pois asiantuntijaroolistaan ja kuulee vanhemman kokemusta.

Seuraavaan kuvaan (kuva 1) on koottu haastateltavien näkemykset mentalisaation perustuvan työtavan hyödyistä työntekijälle, lapselle, vanhemmalle sekä työskentelylle.

Kuva 1: Mentalisaatioon perustuvan työtavan hyödyt eri osapuolille

Kaikki haastateltavat toivat esiin monia sosiaalityön tilanteita ja osa-alueita, joilla mentalisaatiota ei hyödynnetä, mutta joissa mentalisaatioon pohjautuvasta työotteesta voisi olla hyötyä. Työotetta voisi haastateltavien mukaan hyödyntää kaikissa sosiaalityössä tapahtuvissa kohtaamisissa ja kaikkien perheiden kanssa.

Onko paljon olemassa sosiaalityötä, jossa ei olisi se kohtaaminen tavallaan se ydin, tai tulisi olla? Ajattelen, että sen tulisi jotenkin olla automaattisesti liitännäinen tällaisen tavoittaminen ja ymmärtäminen myös teoreettisella tasolla, jotta sitä voi hyödyntää työssä. (H2)

Edellä haastateltava kertoo näkemyksistään mentalisaation hyödyntämisestä kaikessa sosiaalityössä. Kaikki haastateltavat näkivät, ettei mentalisaation hyödyntäminen ole irrallinen menetelmä, vaan läpileikkaava näkökulma, joka sopii lähtökohtaisesti kaikkeen työskentelyyn vanhempien kanssa ja jota jokainen sosiaalityöntekijä voisi hyödyntää. Yhdessä haastattelussa nousi esiin ajatus siitä, että mentalisaatioteoriaan tutustuminen sisältyisi sosiaalityöntekijöiden peruskoulutukseen. Kaikki haastateltavat katsoivat mentalisaatioon pohjautuvan työotteen hyödyttävän lähtökohtaisesti kaikkia vanhempia, mistä johtuen perheitä olisi tärkeää tukea mentalisaation keinoin jo ennaltaehkäisevästi.

Vaikka sosiaalityöntekijät eivät ole terapian ammattilaisia, edellyttää sosiaalityö samanlaisia persoonallisuuteen ja vuorovaikutustaitoihin liittyviä vastaavia kykyjä, joita tarvitaan terapiatyössä (Leinonen, 2020). Esimerkiksi THL:n selvityksessä sosiaalityöntekijät näkivät työssä vaadittavan erityisesti vuorovaikutustaitoja ja asiakkaan kokonaistilanteen hallintaa. Vuorovaikutustaitoihin liitettiin luottamuksellisen suhteen luominen asiakkaan kanssa, kunnioittava ja läsnä oleva kohtaaminen, sensitiivinen ja jämäkkä vuorovaikutus, sovitteleva vuorovaikutustapa ja kyky tehdä yhteistyötä. (Yliruka, Vartio, Pasanen & Petrelius, 2018.) Mentalisaatiota on alettu yhä enemmän sisällyttää sosiaalityöntekijöille suunnattuihin lisäkoulutuksiin. Esimerkiksi lastensuojelun sosiaalityöntekijöille suunnatussa väkivalta-aiheisessa koulutuksessa nimenomaan mentalisaatioon liittyvät sisällöt vahvistivat palautekyselyn mukaan eniten osallistujien ammatillisuutta ja työssäjaksamista (Ståhlberg, 2022).

Yhdessä haastattelussa nousi esiin, että mentalisaatioon pohjautuvaa työtappaa voisi hyödyntää enemmän esimerkiksi sijoitettujen lasten biologisten vanhempien kanssa, jotka jäävät usein työskentelyn ja tuen ulkopuolelle. Myös esimerkiksi Nina Pyykkönen (2018, s. 89) on tuonut esiin mentalisaation merkitystä välineenä rakentaa yhteistyötä biologisten vanhempien,

sijaishuollon ja viranomaisten välillä ja pitää mielessään myös biologisten vanhempien näkökulma ja tunnekokemukset.

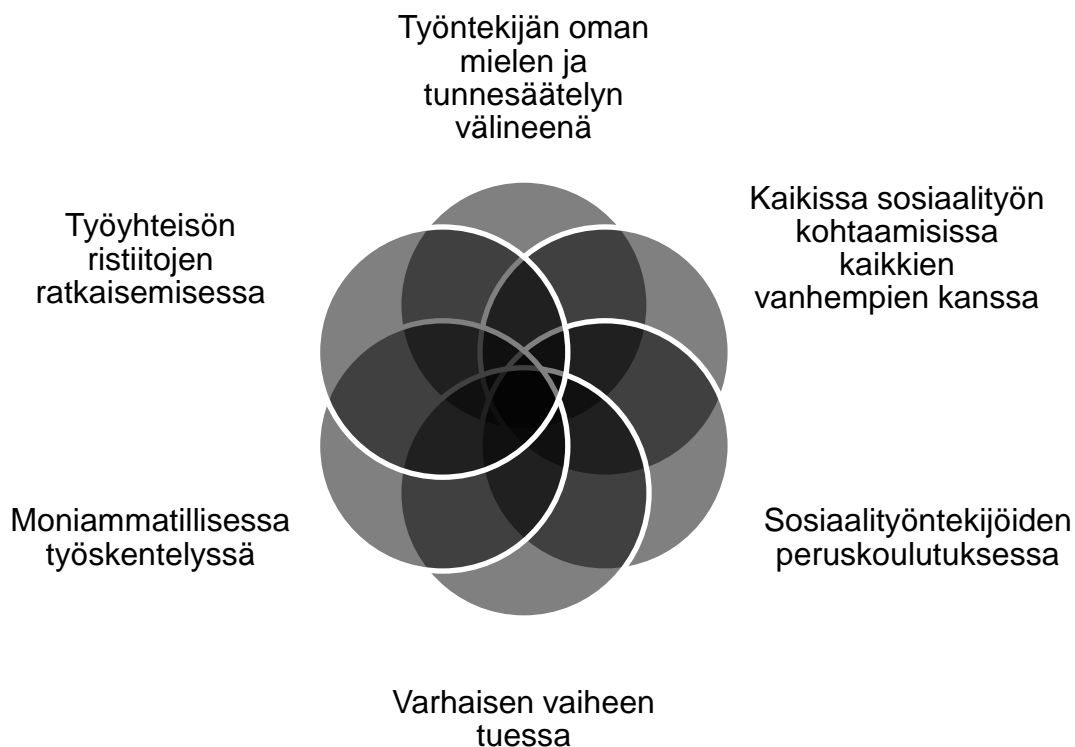
Kaikki haastateltavat työntekijät näkivät, että mentalisaatiota voisi hyödyntää lisäksi vielä enemmän välineenä työntekijän oman mielen tarkasteluun ja työntekijän omien tunteiden säätelyyn. Yksi haastateltava nosti esiin, että mentalisaation pohjautuva työtapo voisi auttaa tunnistamaan työntekijän omia ennakkoluuloja, joita hän näki kaikilla työntekijöillä olevan. Haastateltavat kokivat, että mentalisaatiota voisi hyödyntää nykyistä enemmän työntekijän ammatillisessa kehityksessä ja itsetuntemuksen vahvistamisessa sekä työyhteisön ristiriitojen ratkaisemisessa.

Useampi haastateltava nosti esiin moniammatillisen näkökulman. Haastateltavien mukaan eri ammattiryhmien yhteinen mentalisaatioon pohjautuva työskentelyn orientaatio voisi vahvistaa moniammatillista työskentelyä yhteisen asiakasperheen kanssa ja tehdä siten moniammatillisesta työskentelystä helpompaa. Haastateltavilla oli myös näkemyksiä muista perheiden palveluista, joissa eri alojen ammattilaiset voisivat hyödyntää mentalisaatiota. He nostivat esiin esimerkiksi neuvolan, jossa ammattilaiset voisivat tarkastella koko perhettä mentalisaation keinoin jo varhaisessa vaiheessa. Neuvolassa työtettä onkin sovellettu ennaltaehkäisevästi esimerkiksi kaikille vauvaperheille suunnatuissa Vahvuutta vanhemmuuteen -vauvaperheryhmissä (Kalland ym., 2016). Myös koulu mainittiin myös paikkana, jossa mentalisaatiota voisi hyödyntää.

Jos lapsi menee koulukuraattorille ja sanoo, että voin huonosti ja sitten koulukuraattori katsoo, että mitäs puhelinnumeroita on, mihin voisit soittaa, niin miksi se on niin? Miksei koulukuraattori sanoisi, että voisitko mennä kotiin ja mennä äidin tai isän syliin ja kertoa että sinulla on huono olla ja sitten äiti ja isä yhdessä miettisivät sinun kanssa, mitä he voisivat tehdä ja miten he voisivat auttaa sinua? Se on ihme juttu, että palvelurakenteet ovat kääntyneet ulospäin perheestä. Kun yksi ihminen voi huonosti, niin perheestä ei löydy apua, vaan joku ulkopuolinen tuntematon henkilö tulee ja kannattelee. Tähän minun mielestä mentalisaatio iskee suoraan ytimeen. [--] että joku auttaisi sitä vanhempaa, että mitä sinä vanhempana, mikä on sinun tärkein tehtävä ja sitten vasta mietittäisiin, että mitä ne koulun tukitoimet on. Kotonahan se lapsi on joka päivä ja siellähän on se ensisijainen tukimuoto. (H4)

Edellä haastateltava pohtii, kuinka ammattilaiset voisivat auttaa vanhempia tukemaan lapsiaan itse, sen sijaan että apua tarvitseva lapsi ohjataan hakemaan apua kodin ulkopuolelta erillisestä palvelusta. Tämä näkökulma haastaa tapaa, jolla nykyisessä palvelujärjestelmässä lapsia ohjataan erillisiin, kodin ulkopuolisiin palveluihin.

Kuvaan 2 on koottu analyysin pohjalta haastateltavien näkemyksiä ja ajatuksia siitä, mihin mentalisaatioon pohjautuvaa työtettä voisi hyödyntää laajemmin.

Kuva 2: Mentalisaation mahdollisuudet vanhempien kanssa tehtävässä sosiaalityössä

4.3 Rakenteet ja resurssit, työntekijän reflektioimattomuus ja vanhemman vaikeus mentalisoida haastavat mentalisaation käyttöä

Haastateltavat nostivat mentalisaatioon pohjautuvan työtteen haasteita, jotka liittyivät työn resursseihin ja rakenteisiin, työntekijään tai vanhempiin. Työn resursseihin ja rakenteisiin liittyviä haasteita olivat kiire ja suuret asiakasmäärät. Kun asiakkaita on paljon, ei kohtaamista korostavalla työtavalle ole haastateltavien mukaan välttämättä aikaa. Resurssien puute näkyi myös siinä, ettei vanhemmille ole tarjolla aikuispsykiatrasta tukea oman mielensä haasteisiin, jonne vanhempia voisi ohjata.

Siinä on varmaan myös tosi vahvasti kyse ajasta. Heillä ei ole aikaa tehdä sitä omaa hoitavaa työtä, vaan [--] kyllähän se typistyy sellaiseksi palvelujen ylläpitäjäksi ja silloinhan se kysymys on, että mitä on se palvelu, jota ostetaan, mitä he tuottavat? Vahvistaako se ostettu palvelu mentalisaatiota? (H4)

Edellä olevassa lainauksessa haastateltava pohtii sosiaalityöntekijän roolia lastensuojelussa palveluiden ylläpitäjänä. Haastateltavat näkivät resurssien vähäisyyden vaikeuttavan

perheiden tukemista mentalisaation keinoin erityisesti lastensuojelussa. Resurssien vähäisyys vaikuttaa työntekijöiden mukaan erityisesti lastensuojeluun, jossa ei sen seurauksena ole mahdollisuutta tehdä hoidollista työtä.

Mentalisaation käyttöä haastoivat myös työntekijöiden valmiudet, esimerkiksi jos työntekijän oma mieli ei ole rauhallinen. Tilannetekijät, kuten virittyneisyys ja stressi voivat johtaa mentalisaatiokyvyn vaihteluihin ja heikentymiseen (Luyten, Campbell, Allison & Fonagy, 2020). Kiireisessä ja kuormittuneessa työssä voi olla mahdotonta rauhoittaa mieltään riittävästi, jolloin mentalisaatiotyöskentely vaikeutuu.

Kaikki haastateltavat korostivat työntekijän kykyä reflektoida omien ajatustensa ja tunteidensa mahdollisia vaikutuksia asiakkaisiin. Jos työntekijä ei ole tietoinen omasta mielestään, ei mentalisaatioon pohjautuva työskentely ole työntekijöiden mukaan mahdollista.

Jos itsellä on se tunne, että ei pysty pysähtymään siinä hetkessä siihen tilanteeseen, ei voi olettaa, että se vanhempikaan pystyy. (H3)

Edellä haastateltava kuvaa työntekijän mielen rauhoittamisen merkitystä työskentelylle. Haastateltavat kokivat tarvitsevänsä samoja taitoja vanhemman mentalisaatioon kuin vanhemmat: pysähtymistä, rauhoittumista, kiinnostusta ja uteliaisuutta tutkia myös omaa mieltään ja omia kokemuksiaan sekä ymmärrystä siitä, että aiemmat kokemukset vaikuttavat kohtaamisiin. Huomion kiinnittäminen vanhemman mentalisaatiokyvyn sijaan työntekijän kykyyn mentalisoida siirtää tarkastelun painopistettä ja tuo uudenlaisen näkökulman työskentelyyn. Työntekijöiden mentalisaatiokyvyn vahvistaminen voikin olla keskeistä työtteen käytölle. Ensinkin ja kumppanien (2013) tutkimuksessa psykologian opiskelijoiden mentalisaatiokyky parani huomattavasti mentalisaatiokoulutuksen myötä, jossa heitä rohkaistiin tutkimaan omaa mieltään ja reaktiotaan. Myös mentalisaatioon perustuvaan vanhempainryhmän ohjaajakoulutukseen osallistuneiden työntekijöiden oman mielen ymmärrys sekä omien tunteiden säätöminen ja sitä kautta asiakkaan kohtaamisen taidot paranivat (Viinikka, Sourander & Oksanen, 2014).

Vanhemmasta nousevina mentalisaatiotyöskentelyn haasteina nähtiin vanhemman väsymys, uupumus ja akuutit kriisitilanteet, jotka voivat lamata vanhemman kykyä pohtia lasta. Vanhemman mielen haasteita ovat haastateltavien näkemyksen mukaan esimerkiksi vanhemman vaikeat mielenterveysongelmat ja persoonallisuushäiriöt sekä ylisukupolvisen kaltoinkohtelun aiheuttamat vauriot.

Jos vanhempi on liian syvällä semmoisessa väsymyksessä ja uupumuksessa niiden omien asioiden käsittelyssä, mikä sitten heijastuu sinne, että sitä lasta on tosi vaikea ymmärtää, että niitäkin tilanteita on. (H3)

Sellaista ylisukupolvista tapaa nähdä, [--] että ei ole mentalisoitu siellä aiemmissa sukupolvissa, eikä edelleenkään, et se on vierasta. [--] Että aina se ei onnistu. Että aina ei pystytä saamaan sitä lasta sen vanhemman mieleen. (H1)

Edellä olevissa katkelmissa haastateltavat kuvaavat, kuinka vanhemman mielessä ei väsymyksen tai ylisukupolvisten vaikeuksien vuoksi ole aina tilaa lapsen kokemusten pohtimiselle. Jos vanhemman omat vanhemmat eivät ole kyenneet huomioimaan hänen tunteitaan ja kokemuksiaan lapsena, vanhemman voi olla tämän vuoksi vaikeaa tai jopa mahdotonta pitää oman lapsensa mieltä mielessään. Vanhemman traumataustan on havaittu vaikeuttavan merkittävästi lapsen ajatusten ja tunteiden pohtimista. Toisaalta juuri traumataustaisille vanhemmille on kehitetty vanhemman mentalisaatiokykyä vahvistavia malleja (Esim. Stob, Slade, Adnopož & Woolston, 2020). Vanhempien hyvän mentalisaatiokyvyn on osoitettu estävän lapsuuden kaltoinkohtelun ylisukupolvista välittymistä. Vanhemmat, jotka ovat lapsuudessaan kokeneet kaltoinkohtelua, mutta pystyvät mentalisoimaan, välittävät epätodennäköisemmin turvatonta kiintymysmallia lapsilleen. (Berthelot, Lemieux, Garon-Bissonnette, Lacharité, & Muzik, 2019; Slade ym., 2005.)

Mikäli vanhempi ei ole halukas työskentelyyn, jossa tarkastellaan omia ja lapsen tunteita ja vanhempi toivoo saavansa sen sijaan konkreettista apua, ei mentalisaatioon pohjautuvaan työskentelyyn kannata haastateltavien mukaan aina lähteä. Toisaalta haastateltavat toivat esiin, että konkreettinen apu, kuten esimerkiksi palveluiden myöntäminen perheille, voi pohjustaa myöhempää mentalisaatiotyöskentelyä. Käytännön tuki ja mentalisaatioon pohjautuva keskusteluapu nähtiin toisiaan täydentävinä tuen muotoina.

Kaikki haastateltavat kokivat vaikeaksi kysymyksen siitä, missä tilanteissa mentalisaatioon pohjautuva työote voisi olla haitallista. Haastateltavat painottivat näkökulmaa, jossa mentalisaatioon perustuvaan työotteeseen kuuluu olennaisena osana se, että työntekijä luo edellytykset mentalisaatiolle ja toisaalta arvioi, missä tilanteissa ja millä tasolla ja millaisin keinoin sitä tulisi käyttää.

Jos vanhemman kanssa et ole luonut yhtään sitä suhdetta sitä luottamuksellista suhdetta ja olet työntekijänä [--] mutta silloinhan se ei ole mentalisaatiota, et jos sinä yrität mennä niin jotenkin siihen pitemmälle niin vanhempi voi kokea loukkaavana joskus, jos sinä johdatat sitä jotenkin niin tiettyyn suuntaan. (H3)

Edellä olevassa lainauksessa haastateltava painottaa, että jos ei ole luonut ensin luottamuksellista suhdetta vanhempaan, voi vanhempi kokea loukkaavana syvemmälle tunteisiin menevät kysymykset. Haastateltavat nostivatkin tärkeänä näkökulmana vanhempien kuulemisen ja havainnoimisen ennen syvemmälle menemistä. Useampi haastateltava painotti sitä, että se ei ole mentalisaatiotyöskentelyä, jos työntekijä yrittää saada vanhempaa pohtimaan lapsensa tai omia kokemuksiaan, vaikka vanhempi ei siihen ole halukas. Haastateltavat painottivatkin sitä, että työntekijän hyvään mentalisaatiokykyyn sisältyy ymmärrys siitä, missä tilanteissa ja missä työskentelyn vaiheessa työtettä voi tai kannattaa käyttää.

Haastateltavat toivat esiin, että silloin jos vanhemman on vaikea pysähtyä pohtimaan lapsen näkökulmaa, ei se tarkoita sitä, etteikö työntekijä voisi niissä tilanteissa hyödyntää mentalisaatiota. Tällöin työntekijä voi suunnata mentalisaatiotyöskentelyä vanhemman ja työntekijän välisen luottamuksellisen suhteen rakentamiseen sekä työntekijän oman mentalisaation ylläpitämiseen. Työntekijä voi pyrkiä esimerkiksi aktiivisesti pohtimaan mielessään, miksi kohtaaminen asiakkaan kanssa herättää hänessä tietynlaisia tuntemuksia.

Taulukkoon 4 on koottu analyysin pohjalta tekijät, jotka työntekijöiden mukaan haastavat mentalisaation hyödyntämistä sosiaalityön kohtaamisissa.

Taulukko 4: Mentalisaatiota haastavat tekijät vanhempien kanssa tehtävässä sosiaalityössä

Mitkä tekijät haastavat mentalisaation hyödyntämistä sosiaalityössä?		
Rakenteet ja resurssit	Työntekijä	Vanhempi
Suuret asiakasmäärät Kiire Resurssit eivät mahdollista hoidollista työtä	Refleктоimattomuus Mentalisaatio ei ole tuttu	Väsymys tai kriisi Vanhempi ei motivoitunut Mielen haasteet

5 Johtopäätökset ja pohdinta

Tässä luvussa pohdin tutkielmani keskeisiä tuloksia. Tarkastelen tämän luvun ensimmäisessä alaluvussa mentalisaatioon perustuvan työtteen hyödyntämistä suhteissa työskentelynä ja vanhemman kokemusten äärelle pysähtymisenä. Toisessa alaluvussa pohdin mentalisaation hyötyjen merkitystä vanhemmalle, työntekijälle ja heidän työskentelylleen. Kolmannessa alaluvussa pohdin mentalisaatiotyöskentelyn haasteita ja rajoituksia sosiaalityössä sekä tilanteita, joihin mentalisaatioon pohjautuva työote ei sovi. Neljännessä alaluvussa nostan tarkasteluun sosiaalityöntekijän roolin ja pohdin, millaiseen sosiaalityön orientaatioon mentalisaatioon perustuva työtapa sopii. Arvioin lisäksi tutkielmaa kokonaisuudessaan ja pohdin mahdollisia jatkotutkimuksen aiheita.

5.1 Mentalisaatiotyöskentely tapahtuu suhteissa

Mentalisaatioon perustuva työote loi eräänlaisen ytimen tai pohjan haastateltujen sosiaalityöntekijöiden tavalle kohdata perheitä ja vanhempia. Haastateltavat hyödynsivät mentalisaatiota monella tapaa asiakastyössä. Työtavan nähtiin soveltuvan hyvin vanhempien tukemiseen sosiaalityössä. Haastateltavat kertoivat työtavan edellyttävän riittävää aikaa luottamuksellisen suhteen rakentamista vanhempiin. Oleellisena nähtiin, että työntekijä pysähtyy kiireettä vanhemman kokemuksen äärelle ennen lapsen näkökulman tarkastelua.

Mentalisaatiotyöskentely nähtiin vahvasti suhteissa työskentelynä. Suhdeperusteisuus on noussut suomalaisessa sosiaalityössä keskiöön erityisesti systeemisen toimintamallin kehittämisen myötä. Suhdeperusteisessa työskentelyssä on keskeisessä roolissa toimiva vuorovaikutussuhde asiakkaisiin. (Lahtinen ym., 2017, s. 16–17.) Systeemistä työskentelyä on hyödynnetty erityisesti lastensuojelussa, jossa luottamus paikantuu suhteisiin.

Lastensuojelussa luottamuksen rakentaminen osallisten välillä on keskeistä, jotta yhteistyö voi sujua ja sekä lapset että vanhemmat saavat apua (Muukkonen, 2016, s. 231). Työntekijän taito rakentaa suhdetta asiakkaaseen voi edistää asiakkaan sitoutumista työskentelyyn (Forrester ym., 2019).

Petreliuksen ja kumppanien (2021, s. 121–122) mukaan suhdeperusteisessa sosiaalityössä suhteen luominen lapsiin ja vanhempiin on ensisijaista ja edellytys luottamuksen synnylle asiakassuhteessa. Luottamuksen syntymisen kautta sosiaalityöntekijä voi saada perheeltä tarvitsemaansa tietoa, jolloin muutostyö voi käynnistyä. Ilman sosiaalityöntekijän tukea ja luottamuksellista suhdetta työskentely ja muutosten aikaansaaminen on heidän mukaansa

tehotonta, eikä todennäköisesti johda pysyviin muutoksiin. Suhde lapseen ja vanhempiin luodaan kunnioittavalla kohtaamisella, tunnustellen ja jakamalla valtaa perheen ehdoilla, viranomaisroolin sallimissa rajoissa. Suhdeperusteisessa työskentelyssä mahdollisuus muutoksiin tapahtuu aina suhteessa, jolloin sosiaalityöntekijän tekemä työ kohdistuu suhteisiin, niiden laatuun ja merkityksiin.

Haastatteluissa sosiaalityöntekijät kuvasivat vanhemman ja lapsen sekä muiden merkityksellisten ihmissuhteiden tarkastelun olevan mentalisaatiotyöskentelyn keskiössä samaan tapaan kuin edellä esitetyssä suhdeperustaisuuden kuvauksessa. Myös nykyisten tai entisten puolisoitten välisen suhteen ja sen vaikutusten tarkastelu lapsen ja vanhemman väliseen suhteeseen nähtiin oleellisena osana mentalisaatiotyöskentelyä. Vanhemman mentalisaatiokyvyn vahvistamisen on nähty olevan yksi parhaimmista keinoista tukea lapsen ja vanhemman välistä suhdetta (esim. Slade, 2007).

Haastatteleman sosiaalityöntekijät nostivat vahvasti esiin sen, että vanhemmat haluavat tulla kuulluiksi omine kokemuksineen. Sosiaalityössä ja erityisesti lastensuojelussa työskentely suunnataan usein suoraan lapsen näkökulmaan. Vanhemmat voivat kokea omista huolista puhumisen vaikeammaksi kuin lasta koskevista huolista puhumisen (Okker, 2019). Osa vanhemmista on kokenut ammattilaisten vähättelevän ongelmiaan (Laine-Hatami & Weckström, 2023). Myös sosiaalihuollon ja lastensuojelun ammattilaisten mukaan vanhemmuuden tuki sosiaalipalveluissa on riittämätöntä (Holmi & Kekkonen, 2023). Herääkin kysymys, olisiko vanhempien tukemiseen syytä panostaa huomattavasti nykyistä voimakkaammin sosiaali- ja lastensuojelupalveluissa?

Haastateltavat kuitenkin toivat esiin, että vanhempien kuuleminen voi olla tehokkaampi reitti saada vanhempi pohtimaan ja ymmärtämään lasta ja löytämään ratkaisuja hankaliin hetkiin. Saman suuntaisia tuloksia on saatu esimerkiksi lastensuojelun alkuarviointia käsittelevästä tutkimuksesta, jossa alkuarvioinnin vaikutukset saavutettiin vahvimmin silloin, kun vanhemmalla oli hyvä suhde sosiaalityöntekijään ja työntekijä kannusti vanhempaa osallistumaan (Hietämäki, 2015, s. 151). Vanhemman kuulemista on toisaalta myös kyseenalaistettu. Esimerkiksi Hurtig (2003) esittää, että ns. tihkuvan auttavan mallissa vanhempien ammattilaiselta saaman avun oletetaan tihkuvan perheen arkeen ja lapsiin. Tätä oletusta ei ole kyseenalaistettu, vaikka muutokset lasten arjessa voivat olla epävarmoja ja kyseenalaisia.

Slade (2007) puolestaan painottaa, että jos vanhempi ei kykene tai ole valmis pohtimaan lapsen kokemusta, työntekijän on tärkeää kannatella silloin vanhemman kokemusta. Sladen mukaan moni vanhempi kokee epävarmuutta tilanteissa, joissa ei ole itse tullut kuulluksi tai kannatelluksi. Tällaisissa tilanteissa työntekijä voi pysähtyä kuulemaan vanhempaa ja auttaa häntä säätelemään ensin omia tunteitaan. Tulisiko sosiaalityössä panostaa vahvemmin vanhemman huolien kuuntelemiseen ja tukemiseen?

5.2 Mentalisaatio on väline luottamuksen, toimijuuden ja itsereflektion vahvistamiseen

Mentalisaatiotyöskentelyllä nähtiin olevan lukuisia hyötyjä niin vanhemmalle, työntekijälle kuin heidän väliselle työskentelylle. Yhdeksi merkittäväksi hyödyksi koettiin luottamuksellisen suhteen syntyminen asiakkaan kanssa ja sen nähtiin edistävän myöhempää työskentelyä. Luottamus syntyy, kun asiakas tuntee olonsa turvalliseksi. Kiinnostavaa oli, että luottamuksellisuuden syntyminen nähtiin haastatteluissa mentalisaatiotyöskentelyn edellytykseksi, sen seuraukseksi ja lisäksi mentalisaatiotyöskentelyn hyödyksi.

Salon ja Kaupin (2014, s. 76–77) mukaan työntekijällä on tärkeä turvaa tuova rooli työntekijän ja asiakkaan välisessä suhteessa. Työntekijä voi toimia heidän mukaansa turvasatamana vanhemmalle tai perheelle esimerkiksi tarjoamalla työskentelyn alkuvaiheessa tiiviimpää kontaktia. Hän voi myös toimia turvapesänä esimerkiksi tukemalla vanhemman ja perheen itsenäisen pärjäämisen mahdollisuuksia. Lastensuojelun asiakasperheillä voi olla lukuisia kielteisiä kokemuksia viranomaisten kanssa (Pajulo ym., 2016). Kaltoinkohtelu ja hyväksikäyttö voi aiheuttaa voimakasta epäluottamusta toisiin ihmisiin, mikä saattaa estää uuden tiedon vastaanottamisen epäluotettavilta pidetyiltä henkilöiltä. Mentalisaatio voi auttaa synnyttämään asiakkaan ja työntekijän välille episteemistä luottamusta, joka tarkoittaa luottamusta toisiin ihmisiin ja heiltä saatavaan tietoon. Episteeminen luottamus kehittyy turvallisessa kiintymyssuhteessa, kun itseä mentalisoidaan osuvasti. (Fonagy & Allison, 2014).

Luottamuksellinen ja turvallinen suhde työntekijään sekä kuulluksi tuleminen saattavat siis olla edellytyksiä tuen ja uuden tiedon vastaanottamiselle. Mentalisaatiotyöskentely voi parhaimmillaan lisätä todennäköisyyttä sille, että kaikki osapuolet tulevat kuulluiksi ja ymmärretyiksi, jolloin todellinen muutos suhteessa lapseen voi käynnistyä (Pajulo ym., 2016). Mentalisaatio on todettu keskeiseksi tekijäksi tehokkaissa psykoterapioissa, mutta sen oppiminen ei kuitenkaan ole terapian ensisijainen tavoite. Psykoterapiassa mentalisaatio

toimii ennen kaikkea terapeutin keinona herättää luottamusta asiakkaassa. (Ruuska, 2020.)
Voisi ajatella, että myös sosiaalityössä mentalisaation voi nähdä välineenä rakentaa luottamusta. Mentalisaatiotyöskentelyllä saatu luottamus voisi heijastua positiivisesti myös muihin kohtaamisiin ja palveluihin esimerkiksi siten, että vanhemman on helpompi ottaa vastaan muita sosiaalipalveluita ja tukea.

Haastateltavat painottivat luottamuksen muodostavan pohjan onnistuneelle työskentelylle vanhemman kanssa. He eivät kertoneet tilanteita, joissa luottamuksen syntyminen ei olisi onnistunut. Kaarina Mönkkösen (2018) mukaan ammattilaiset tuovat usein esiin luottamuksellisen suhteen merkityksen, joka usein kuitenkin näyttäytyy enemmän pyrkimyksenä, johon asiakassuhdetta tulisi suunnata. Mönkkösen mukaan on realistista myöntää, että joskus luottamuksen rakentaminen onnistuu ja joskus ei.

Haastattelemiini sosiaalityöntekijät näkivät mentalisaatioon perustuvan työotteen edistävän yhteyden saamista vanhempaan mutta ennen kaikkea lapsen ja vanhemman välisen yhteyden syntymistä. Lapsen ja vanhemman välisen yhteyden syntyminen koettiin vaikuttavaksi sekä vanhemmalle ja lapselle. Tällaisten hetkien seuraaminen toi työntekijöille itselleen merkityksellisyyden kokemuksia omassa työssään. Lastensuojelun Keskusliiton kyselyssä työn merkityksellisyys nousi yhdeksi tärkeäksi sosiaalihuollon ja lastensuojelun ammattilaisia työhön sitouttavaksi tekijäksi (Holmi & Kekkonen 2023, s. 24, 26). Voivatko merkityksellisyyden kokemukset olla keskeisiä työhyvinvoinnin ylläpitämisessä?

Sosiaalityöntekijät näkivät mentalisaation auttavan vanhempia löytämään itse ratkaisuja. Vaikka sosiaalityöntekijät eivät sitä suoraan ilmaisseet, mentalisaation voisi näin ollen nähdä lisäävän vanhempien toimijuutta. Tarja Juvonen (2015, s. 41) määrittelee toimijuuden relationaalisesti, jolloin toimijuus rakentuu ihmisten sekä yhteiskunnallisten rakenteiden välisissä suhteissa. Työntekijän ja vanhemman välisen suhteen, jossa työntekijä tukee ja vahvistaa vanhemman omaa ajattelua voi nähdä vanhemman toimijuutta rakentavana suhteena. Vanhemman toimijuuden vahvistaminen voi olla erityisen tärkeää pitkissä asiakassuhteissa, joissa vanhemman toimijuuden voi ajatella myös heikkenevän, hänen turvautuessaan ammattilaisen tarjoamaan tukeen ja ammattitaitoon lapsen kasvatuksessa.

Hietamäen (2015, s. 151) tutkimuksessa kiinnostus vanhemman näkemyksiä kohtaan ja vanhemman kannustaminen työskentelyyn olivat tärkeitä asiakassuhteen muodostamisen elementtejä. Tämä lähestymistapa voi olla tärkeää myös monitoimijaisessa työskentelyssä ja verkostoissa, sillä vanhemmat haluavat olla osallistuvia toimijoita työskentelyn kohteina

olemisen sijaan. Vanhempien näkemysten aito kuuleminen ja huomioiminen työskentelyssä voi auttaa ylläpitämään oikeaa fokusta. (Wegelius, 2022, s. 78.) Ei-tietäminen ja vanhemman kutsuminen yhteiseen pohdintaan voi vahvistaa vanhemman toimijuutta ja reflektointia.

Haastateltavat kokivat mentalisaatioon pohjautuvan työtavan olevan tietyllä tapaa helpotus työntekijöille itselleen, sillä se vapauttaa työntekijöitä valmiiden ratkaisujen antamisesta ja siirtää painopistettä siihen, että työntekijä auttaa vanhempaa pohtimaan lapsen tilannetta. Myös systeemissä työtavassa kaikkia osapuolia tuetaan omaksumaan ”kunnioittava epävarmuus”, jossa tarkoituksena ei ole tietää parhaita ratkaisuja toisten puolesta, vaan lähdetään yhdessä rakentamaan ymmärrystä ja etsimään erilaisia ratkaisuja dialogissa (Civil ym. 2019, s. 3). Riskinä voi kuitenkin olla tilanteet, joissa dialogia ei synny, eikä vanhempi kykene itse löytämään ratkaisuja. Mikäli työntekijä vetäytyy neuvomasta vanhempaa silloin, kun hän tarvitsee ratkaisuja, mutta ei kykene niitä itse löytämään, on vaarana se, ettei asiakas tule autetuksi. Haastateltavat toivatkin esiin, että jos vanhempi ei kykene pohtimaan lapsen näkökulmaa, työntekijä voi mentalisoida lapsen mieltä ja tuoda siten lapsen näkökulmaa esiin.

Haastateltavat käyttivät mentalisaatiota myös itsereflektion ja omien tunteiden säätelyn välineenä. Sosiaalityöntekijän reflektiivisyyttä epävarmoissa ja monimutkaisissa tilanteissa voidaan pitää taitavan ammattilaisen tuntomerkkinä (Raunio, 2009, s. 156–157).

Haastateltavat näkivät mentalisaation auttavan tiedostamaan työntekijöiden omia ennakkoluuloja, kokemuksia ja ajatuksia sekä niiden vaikutuksia asiakastilanteisiin. Sen avulla työntekijät pystyivät säätämään tunteitaan ja rauhoittamaan mieltään.

Haastateltavat toivat ilmi, että myös työntekijän omien kokemuksen ja mielen tiedostaminen ja tutkaileminen on tärkeä työväline erityisesti haastavissa tilanteissa. Haastattelussa nousi vahvasti ajatus siitä, että mentalisaatiota voisi soveltaa kaikkialla sosiaalityössä perheiden kohtaamisessa, mutta sitä voisi hyödyntää myös työyhteisöön liittyvien ongelmien ratkaisemiseen sekä työntekijöiden ammatillisen kehittymisen välineenä.

5.3 Mentalisaatioon pohjautuva työote ei sovi kaikkiin tilanteisiin

Haastattelussa tuli ilmi tilanteita ja tekijöitä, joiden vaikutuksesta mentalisaatioon pohjautuvan työtavan käyttäminen koettiin haastavaksi. Ne liittyivät työn resursseihin ja rakenteisiin, työntekijään tai vanhempiin. Rakenteista ja resursseista aiheutuva kiire, suuret asiakasmäärät ja kuormittuneet työtilanteet vaikeuttavat sosiaalityöntekijöiden mukaan mentalisaatioon perustuvaa työtapaa, erityisesti lastensuojelutyössä. Jo aiemmista

selvityksistä tiedetään, että suuret asiakasmäärät lisäävät sosiaalityöntekijöiden kokemusta kuormittuneisuudesta, minkä seurauksena sosiaalityöntekijöiden osaaminen voi jäädä käyttämättä asiakastyössä (Esim. Yliruka ym., 2020, s. 3, 40).

Toisaalta resurssien vähäisyyden vuoksi jokaisen vanhemman ja sosiaalityöntekijän kohtaamisen voi nähdä entistä merkityksellisempänä. Onko sosiaalityössä varaa olla panostamatta jokaiseen kohtaamiseen perheen kanssa? Jos vanhemmat saavat yhä heikommin tukea muualta palveluverkosta, voi sosiaalityöntekijän rooli vanhemman tukemisessa kasvaa entisestään. Rajallisten resurssien vuoksi olisikin tärkeä miettiä, millaiseen sosiaalityössä toteutettavaan vanhemmuuden tukeen halutaan ensisijaisesti panostaa ja mihin asioihin keskittyä tapaamisissa. Haastateltavat pitivät mentalisaatiotyöskentelyn haasteina myös työntekijän vaikeutta rauhoittaa omaa mieltä kiireen keskellä ja pysähtyä kuulemaan vanhemman kokemuksia. Myös se, jos työntekijä ei kykene tai halua tarkastella omaa mieltään eikä tunnista omien aiempien kokemustensa vaikutusta asiakkaan kohtaamiseen, voi vaikeuttaa mentalisaatiotyöskentelyä.

Vanhemman uupumus, akuutti kriisi, mielen haasteet tai haluttomuus tutkia omia tai lapsen kokemuksia vaikeuttivat tai estivät sosiaalityöntekijöiden mukaan mentalisaatiotyöskentelyä. Mentalisaatiotyöskentely ei kuitenkaan ole teorian kehittäjien mukaan mahdotonta, vaikka vanhemman mentalisaatiokyky olisi heikkoa. Työtapaan kuuluu se, että työntekijä sopeuttaa työtapaansa vanhemman mentalisaatiokyvyn tasolle. (Allen ym., 2008, s. 183, 185; Slade, 2007.) Työskentely heikosti mentalisoivien vanhempien kanssa vaatii kuitenkin todennäköisesti sekä aikaa että paneutumista mentalisaatiotyöskentelyyn, mikä ei ole välttämättä mahdollista ilman riittävää työyhteisön tukea. On mahdollista, että haastattelemani sosiaalityöntekijät eivät ole saaneet riittävästi tukea työyhteisöltään mentalisaation hyödyntämiseen haastavissa asiakastilanteissa, minkä vuoksi he näkivät, ettei työtotta voi käyttää heikosti mentalisoivien tai akuutissa kriisissä olevien vanhempien kanssa.

Joskus vanhemmat toivovat konkreettista tukea esimerkiksi lastenhoitoon tai taloudelliseen tilanteeseen. Palveluita tarjotessa on tärkeää huomioida, ettei keskustelutuki voi korvata konkreettista apua. Haastateltavat painottivat konkreettisten palvelujen ensisijaisuutta erityisesti akuuteissa kriisitilanteissa. Keskustelujen katsottiin olevan mahdollisia, kun perheet ovat ensin saaneet apua akuutteihin tilanteisiinsa ja kasvatettua voimavarojaan.

On kuitenkin ongelmallista, jos mentalisaatiota hyödynnetään vasta silloin kun vanhempien tilanne on vakaa, tai he ovat kykeneviä lapsen mielen tarkasteluun. Mentalisaatiosta voi olla erityistä hyötyä juuri epävarmoissa ja kuormittavissa tilanteissa, kun vanhemmalla on erityisen suuria vaikeuksia tavoittaa lapsen kokemusta. Vaikka konkreettinen apu ja tuki voivat olla perheen selviytymisen kannalta välttämättömiä, eivät fyysiset resurssit automaattisesti takaa vanhemman parempaa mentalisaatiokykyä. Mentalisaatiokyky ei kehity itsestään, joten palveluiden ja konkreettisen tuen rinnalle tarvitaan ammattilaisen tarjoamaa mentalisaatiota vahvistavaa tukea.

Myös haastateltavat korostivat toisaalta mentalisaation hyödyllisyyttä erityisesti haastavissa tilanteissa. Jos vanhempi ei pysty haastavissa tilanteissa refleктоimaan, työntekijä keskittyi oman mielen reflektointiin sekä rauhalliseen läsnäoloon. Uusitalo (2019, s. 60) esittää, että reflektiota on hyödynnetty sosiaalityön traditiossa erityisesti vaativien tilanteiden tarkastelussa ja niistä oppimisessa. Hänen tutkimuksessaan lastensuojelutyön vaativat asiakastilanteet olivat ammatillisesti merkittäviä oppimistilanteita, joita refleктоitiin jopa vuosien kuluttua tapahtuneesta (mts. 91). Se, että haastatteluissa painottui työntekijän oman mielen reflektion tärkeys osana mentalisaatiotyöskentelyä, tuo esiin mentalisaatiokyvyn merkityksen myös työntekijälle. Ei ole itsestään selvää, että työntekijä kykenisi aina mentalisoimaan. Mentalisaation haasteet koskettavat myös työntekijöitä.

Uuden teorian ja toimintamallin opettelu on haastavaa ja siihen tarvitaan monesti työyhteisön ja johdon tukea. Esimerkiksi lastensuojelussa systeminen työskentely ei eronnut pilotointivaiheessa vaikutuksiltaan tavanomaisesta asiakastyöskentelystä. Tämän katsottiin johtuvan muun muassa uuden mallin epäselvyydestä, riittämättömästä koulutuksesta ja johdon tarjoaman tuen puutteesta. (Aaltio, 2022, s. 5.) Myös mentalisaatioteorian hyödyntämiselle voi tulla vastaan samankaltaisia haasteita sosiaalityössä. Jos työntekijät eivät saa riittävästi koulutusta eikä johto tue työntekijöitä mentalisaation käyttämisessä, voi siihen pohjautuva työtapa olla vaikea hyödyntää. On riski, että mentalisaation käyttö jää enemmän yksittäisten ammattilaisten käsiin kuin on osa työyhteisön toimintatapoja. Tällöin ei voida myöskään havaita sen mahdollisia hyötyjä, jotka tulisivat laajemmin esiin vasta systemaattisen ja johdonmukaisten toimintatapojen seurauksena.

Sosiaalityössä on toisinaan totuttu ajattelemaan, että koska asiakastilanteet ovat hyvin yksilöllisiä, ei asiakkaita voi auttaa tietyn mallin tai kaavan mukaan. Tietynlaisen, kuten mentalisaatioteoriaan pohjautuvan työtavan, voi nähdä rajoittavan sosiaalityöntekijöiden

työskentelyn vapautta. Sosiaalityössä esiintyy aika ajoin näkemyksiä siitä, kuinka sosiaalityöntekijöillä tulisi olla työssään mahdollisuus mennä ”mennä virran mukana”, olla epävirallisia ja spontaaneja (Gitterman & Knight, 2018). Toisaalta esimerkiksi Gambrill (2010) toteaa, etteivät työntekijän hyvät aikomukset vielä riitä takaamaan hyviä käytäntöjä.

Mentalisaatioon perustuvaa työtettä ei voi myöskään pitää kaavamaisena tapana työskennellä. Mentalisaatio on enemmän asenne kuin taito tai tietynlainen tekniikka. Mentalisaatio asenteena tarkoittaa uteliasta ja kunnioittavaa suhtautumista toisen ihmisen mielen tiloja kohtaan, tietoisuutta toisen ihmisen tuntemisen rajallisuudesta sekä ymmärrystä siitä, että toisten ihmisten tunne-elämän ymmärtämisellä on tärkeä rooli hyvien ja molemminpuolisesti palkitsevien ihmissuhteiden rakentamisessa. (Fearon ym., 2006, s. 214.)

5.4 Tutkielman arviointia ja jatkotutkimuksen aiheita

Tutkielmassa perehdyttiin sosiaalityöntekijöiden näkemyksiin mentalisaatioon pohjautuvan työtavan käytöstä. Jatkossa olisi tärkeää antaa ääni vanhempien kokemuksille mentalisaatioon pohjautuvasta työskentelystä. Mentalisaatioteorian perusteella voi olettaa, että sosiaalityöntekijän mentalisaatioon pohjautuva työote voisi parantaa esimerkiksi vanhemman ja lapsen ymmärrystä toisistaan, mikä saattaisi näkyä myös perheen parantuvana tilanteena. Olisi tärkeää myös tutkia tarkemmin, millaisia vaikutuksia mentalisaatioon perustuvalla työotteella on sosiaalityön asiakasperheiden hyvinvointiin. On kuitenkin mahdollista ja jopa todennäköistä, että vanhemmat kokevat työtavan eri tavalla kuin työntekijät.

Tutkielmassani sosiaalityöntekijät toivat esiin monipuolisesti käsityksiään mentalisaatioon pohjautuvasta työtavasta vanhemmuuden tukemisessa. Tutkielmassa ei paneuduttu siihen, millaisia eroja sosiaalityöntekijöillä on mentalisaatioon pohjautuvassa työtavassa. On mahdollista, että sosiaalityöntekijät ovat omaksuneet eri asteisesti ja eri tavoin työtavan ja heidän henkilökohtaiset ominaisuutensa vaikuttavat työskentelytapoihin. Voi myös olla, että haastateltaviksi valikoitui sosiaalityöntekijöitä, joilla on pääosin myönteisiä kokemuksia mentalisaatioon pohjautuvasta työtavasta. Haastateltavista useimmat työskentelivät tehtävissä, joissa on mahdollista käydä hoidollisia tai terapeutteja keskustelua vanhempien kanssa. eikä haastateltavien joukossa ei ollut sellaisia sosiaalityöntekijöitä, jotka eivät työssään pysty hyödyntämään mentalisaatiota.

Mentalisaatioteorian käsitteet ja tutkimusperusta sijoittuvat vahvasti psykologiaan, ja niissä painottuvat psykoterapeuttinen ja yksilökeskeinen näkökulma. Suomalaisissa sosiaalityön

tutkimuksissa keskeisinä teoreettisina viitekehyksinä on käytetty usein yhteiskunnallisia teorioita, kun taas psykologisten, kasvatustieteellisten ja sosiaalipsykologisten teorioiden käyttö on ollut vähäistä (Mäntysaari & Haaki, 2007; Kannasoja, 2013, s. 17). Monissa maissa sosiaalityö hyödyntää myös psykologian ja kasvatustieteiden tietoperustaa (Gehlert, 2015). Törmälehto (2021, s. 15) näkee väitöskirjassaan sosiaalityön ihmissuhdetyönä, jossa tarvitaan myös psykologista ja sosiaalipsykologista näkökulmaa. Hänen mukaansa esimerkiksi tunteiden tunnistaminen ja tulkinta ovat lähisuhteiden ja auttamistyön kulmakiviä.

Psykososiaalista sosiaalityötä, johon mentalisaatioon pohjautuvan työtavan voi nähdä sijoittuvan, voi kritisoida aineellisten ongelmien psykologisoimisesta. Sosiaalityössä on huomioitava olosuhteet, joissa perheet elävät. Osa vanhempien haasteista ja tuen tarpeista johtuvat rakenteellisista, aineellisista tai ympäristötekijöistä. Onkin tärkeää tunnistaa, milloin vanhemmat tarvitsevat tukea ensisijaisesti elinolosuhteisiinsa. Sosiaalityössä käydään jatkuvaa keskustelua siitä, tulisiko sosiaalityössä keskittyä yksilöihin vai laajempiin rakenteisiin. Esimerkiksi Payne (2005, s. 237) korostaa, että sosiaalityössä muutoksen ytimen tulisi olla pääosin rakenteissa eikä yksilöissä. Joidenkin näkemysten mukaan sosiaalisten ongelmien juurisyihin voidaan vaikuttaa kriittisen ja radikaalin sosiaalityön keinoin, muuttamalla yhteiskunnan epätasa-arvoa, sortoa ja syrjäytymistä aiheuttavia rakenteita. Tämä on kuitenkin haastavaa, sillä ongelmien juurisyvät eivät ole aina tiedossa. Sortoa ja epäoikeudenmukaisuutta uusinnetaan usein tiedostamattomasti. (Mullaly & Dupré, 2019.)

Toisaalta perheiden haasteiden taustalla on usein sekä rakenteellisia että psykologisia tekijöitä. Tällöin vanhempien voi ajatella hyötyvän tuesta, joka pureutuu sekä psykologisiin että rakenteellisiin tekijöihin. Vaikka mentalisaatioteoriaa on kehitetty ja käytetty eniten psykologian piirissä, on tutkielmani tulosten valossa syytä pohtia, tulisiko mentalisaatioon pohjautuvaa työtapaa hyödyntää myös sosiaalityössä. Tutkimukset ovat osoittaneet, että vanhempien korkea mentalisaatiokyky on yhteydessä lapsen turvalliseen kiintymyssuhteeseen ja lapsen kehitykseen (Camoirano, 2017). Vaikka sosiaalityöntekijän rooli ja työn sisällöt ovat erilaisia kuin psykologin, voi sosiaalipalveluiden ammattilainen voi olla se, joka tapaa perhettä eniten ja jolla on merkityksellisin rooli vanhemman tukemisessa.

Viime vuosina erityisesti lastensuojelutyössä, mutta myös muissa sosiaalipalveluissa, lapsen hyvinvoinnin on nähty kohentuvan parhaiten tarjoamalla perheille erilaisia palveluita. Tällöin sosiaalityöntekijän rooliksi muodostuu palveluiden koordinoiminen, prosessin hallinnoiminen sekä juridisorientoituneen ja byrokraattisen toiminnan toteuttaminen (Alho ym., 2018, s. 88;

Mutka, 1998, s. 92). Raunio (2009, s. 186) on nimennyt sosiaalityön perspektiivit Paynen (2005, s. 8–11) luokittelujen pohjalta palvelujärjestelmäkeskeiseksi, terapeutiseksi ja yhteiskuntakriittiseksi. Kun sosiaalityön lähtökohtana on palvelujärjestelmä, huomio suunnataan sosiaaliseen ja yhteiskunnalliseen ympäristöön, joissa nähdään mahdollisuuksia muutokseen ja elämän hallitsemiseen. Tällöin palveluilla nähdään olevan keskeinen rooli sosiaalityöntekijän työssä. Palvelujen neutraali välittäminen asiakkaille ei kuitenkaan välttämättä mahdollista ihmisten ongelmien syvempää ymmärrystä. (Raunio, 2009, s. 90.)

Lasten ja perheiden palveluissa on yleistynyt niin kutsuttu poislähtämisen kulttuuri, jossa lapsi lähetetään herkästi eteenpäin toisen ammattihenkilön asiakkaaksi (Sosiaali- ja terveysministeriö, 2013, s. 26). Viime vuosina sosiaalityön puheenvuoroissa on kuitenkin ryhdytty painottamaan poislähtämisen tai palveluohjauksen sijaan suhdeperustaista asiakastyötä (Aaltio & Isokuortti, 2021; Lahtinen ym., 2017). Aaltio ja Isokuortti (2021) pohtivat, halutaanko sosiaalityöntekijän rooli määritellä lääkärin roolia vastaavaksi, jolloin sosiaalityöntekijän tehtävänä on tunnistaa asiakkaan tarpeet ja ohjata asiakkaat eteenpäin. Vai tulisiko sosiaalityöntekijän tehdä terapeutin kaltaisessa roolissa itse psykososiaalista muutostyötä? Aaltio ja Isokuortti (2021) näkevät, että sosiaalityöntekijöiltä toivotaan nimenomaan jälkimmäistä.

Haastatteluissa mentalisaation nähtiin tuovan sosiaalityöntekijälle lisää työkaluja vanhempien ja perheiden auttamiseen. Jos sosiaalityöntekijällä olisi mahdollisuus ja työkaluja panostaa vanhemman ja perheen kohtaamiseen, ei perheillä olisi välttämättä tarvetta hakea apua pirstaleisesta palvelujärjestelmästä monista erillisistä palveluista. Tämä voisi olla sekä kustannustehokas että asiakkaan näkökulmasta inhimillinen auttamisen tapa. Tulisiko vanhempien kohtaaminen nostaa sosiaalityössä tapahtuvassa vanhemmuuden tukemisessa keskiöön ja nähdä sen erityinen merkitys vanhemmalle ja lapselle?

Tätä tutkielmaa kirjoittaessani olen kokenut haastavaksi määritellä sosiaalityössä tapahtuvaa vanhemmuuden tukemista, sillä useimmissa perheitä, lapsia tai vanhemmuutta koskevissa sosiaalityön tutkimuksissa lapsen näkökulma on keskiössä. Myös sosiaalityön erilaiset sovellusalat haastavat yhtenäisten vanhemmuuden tukemisen tapojen määrittelemistä. Olisi kuitenkin tärkeää käydä tieteenalan sisäistä keskustelua siitä, miten sosiaalityössä tuetaan vanhempia ja vanhemmuutta. Tätä tutkielmaa kirjoittaessani systeeminen työote on levinnyt laajasti lastensuojeluun yhdeksi keskeiseksi menetelmäksi. Sen rinnalle tarvitaan myös muita

tutkimukseen perustuvia työtapoja ja malleja, jotka syventävät työntekijöiden osaamista ja antavat työntekijöille välineitä sekä lapsen mutta myös vanhempien tukemiseen.

Sosiaalityön tutkimuksessa on 2000-luvulla vahvistunut keskustelu näyttöön perustuvasta käytännöstä (esim. Gambrill, 2010, 2019; Raunio, 2009, s. 126; Steglitz, Warnick, Hoffman, Johnston & Spring, 2015). Aaltion ja Isokuortin (2021) mukaan lastensuojelussa sovellettavien käytännön menetelmien, mallien, tietojen ja taitojen tutkimusperustaisuutta voi lisätä tutkimusperustan -vahvistamisella, näyttöön perustuvilla menetelmillä sekä sosiaalityöntekijöiden ydintaitojen ja -tietojen vahvistamisella. Toisaalta näyttöön perustuvia käytäntöjä on kritisoitu siitä, että niihin liittyy riski yhtenäistää käytäntöjä liikaa, eikä niissä oteta huomioon kokemusperäistä näyttöä, moninaisuutta ja asiakkaiden panosta (esim. Khoury, 2019).

Pajulon ja kumppanien (2015) mukaan vanhemman mentalisaatiokyvyn vahvistamista voidaan pitää keskeisenä tavoitteena lapsen ja vanhemman suhteen tukemisessa perusterveydenhuollossa, perheneuvoloissa, lastenpsykiatriassa ja lastensuojelun perhepalveluyksiköissä. Heidän mukaansa mentalisaatiokyvyn vahvistaminen laajemmin yhteiskunnallisesti olisi tärkeää ja ongelmia ehkäisevää. Voisiko mentalisaatioteoriaan pohjautuvia menetelmiä ja työtapaa tuoda laajemmin sosiaalityöhön työkaluksi lasten ja perheiden kohtaamiseen?

Lähteet

- Aaltio, E. (2022). *Effectiveness of the Finnish Systemic Practice Model for children's social care. A realist evaluation*. Jyu Dissertations 571. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto.
<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/84031>
- Aaltio, E., & Isokuortti, N. (2021). Lastensuojelun tutkimusperustan vahvistamisen haasteita ja mahdollisuuksia. *Kasvun tuki 1* (2), 21–29. Haettu 28.2.2023 osoitteesta
<https://kasvuntuki.fi/aikakauslehti/julkaisut/kasvun-tuki-aikakauslehti-2021/aaltio-isokuortti/>
- Ahvenainen, A. & Hellsten S. (2021). *Kun apu ei tunnu avulta. – lastensuojelun asiakasvanhempienkokemuksia lastensuojelusta*. Suomen Kasper ry:n verkkojulkaisu. Haettu 6.3.2023 osoitteesta https://suomenkasper.fi/wp-content/uploads/2022/03/kun-apu-ei-tunnu-avulta_kasper_ry_290322.pdf
- Alasuutari, P. (2011). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Riika: Vastapaino.
- Alatalo, M. (2018). *Suhdeperustaisen tiedonmuodostuksen jännitteet lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä*. Lisensiaatintutkimus. Jyväskylän yliopisto.
<https://jyx.jyu.fi/handle/123456789/58491>
- Alatalo, M. (2019). *Suhdeperustaisen tiedonmuodostuksen jännitteet lastensuojelun avohuollon sosiaalityössä*. Heikki Waris-instituutin tutkimuksia 3/2019.
http://www.socca.fi/files/8356/Suhdeperustaisen_tiedonmuodostuksen_jannitteet_lastensuojelun_avohuollon_sosiaalityossa_Marjo_Alatalo_2019.pdf
- Alho, S., Rasa, M., & Vuolukka, K. (2018). Perheterapian ja sosiaalityön yhteiset juuret sekä suhdeperustaisen systeemisen lastensuojelutyön kehittäminen. Teoksessa P. Petrelius & P. Eriksson (toim.), *Uudistuva lastensuojelu: kohti asiakkaiden ja ammattilaisten yhteistoimintaa* Työpaperi 32/2018. (s. 85–95). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos
<http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-208-6>
- Allen, J., Fonagy, P., Bateman, A. (2008). *Mentalizing in clinical practice*. American Psychiatric Publicizing.
- Arnott, B., & Meins, E. (2007). Links among antenatal attachment representations, postnatal mind-mindedness, and infant attachment security: a preliminary study of mothers and fathers. *Bulletin of the Menninger Clinic*, 71(2), 132. <https://doi.org/10.1521/bumc.2007.71.2.132>

- Asen, E., & Midgley, N. (2019). Working with Families. Teoksessa A. Bateman, American Psychiatric Association Publishing & P. Fonagy (toim.), *Handbook of Mentalizing in Mental Health Practice* (s. 135-149). Second edition. American Psychiatric Association Publishing.
- Bardy, M., & Öhman, K. (2007). *Vaativa vauvaperhetyö. Kirjallisuuskatsaus kansainvälisestä interventiotutkimuksesta*. Työpapereita 13. Helsinki: Stakes.
<https://www.julkari.fi/handle/10024/77064>
- Bardy, M. (2013). Vaativa vauvaperhetyö. Teoksessa M. Bardy (toim.), *Lastensuojelun ytimissä* (neljäs uudistettu painos, s. 209–221). Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos.
- Berthelot, N., Lemieux, R., Garon-Bissonnette, J., Lacharité, C., & Muzik, M. (2019). The protective role of mentalizing: Reflective functioning as a mediator between child maltreatment, psychopathology and parental attitude in expecting parents. *Child Abuse & Neglect*, 95, 104065. <https://doi.org/10.1016/j.chiabu.2019.104065>
- Camoirano A. (2017). Mentalizing Makes Parenting Work: A Review about Parental Reflective Functioning and Clinical Interventions to Improve It. *Frontiers in psychology*, 8, 14.
<https://doi.org/10.3389/fpsyg.2017.00014>
- Casey, T. (2022). The evolving use of Mentalization informed thinking with the “Care Team” in the Irish statutory child protection system. *Journal of Social Work Practice*, 36(1), 41–55.
<https://doi.org/10.1080/02650533.2021.1922366>
- Civil, T., Abrahamsson, O., Mäki-Fossi, S., & Miettunen, N. (2019) *Systeeminen lastensuojelu monitoimijaisuuden ja osallisuuden varmistavana verkostotyönä*. Työpapereita 34/2019. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 12.4.2023 osoitteesta
https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/139077/TY%c3%96_2019_34%20s.pdf?sequence=4&isAllowed=y
- Ensi- ja turvakotien liitto (2023). Työskentely vauvaperheiden kanssa (Artikkeli verkkosivulla). Haettu 14.2.2023 osoitteesta <https://ensijaturvakotienliitto.fi/tukea-ammattilaiselle/odotus-ja-vauva-aika/tyoskentely-vauvaperheiden-kanssa/>
- Ensink, K., Maheux, J., Normandin, L., Sabourin, S., Diguier, L., Berthelot, N., & Parent, K. (2013). The impact of mentalization training on the reflective function of novice therapists: A

randomized controlled trial. *Psychotherapy Research*, 23(5), 526–538.

<https://doi.org/10.1080/10503307.2013.800950>

Ensink, K., Bégin, M., Normandin, L., & Fonagy, P. (2016). Maternal and child reflective functioning in the context of child sexual abuse: pathways to depression and externalising difficulties. *European Journal of Psychotraumatology*, 7, 30611.

<https://doi.org/10.3402/ejpt.v7.30611>

Ervast, S.-A., & Tulensalo, H. (2006). Sosiaalityötä lapsen kanssa – Kokemuksia lapsikeskeisen tilannearvion kehittämisestä. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja 8. Haettu 14.3. 2023 osoitteesta <https://www.socca.fi/files/288/Kohkaraportti.pdf>

Etchegoyen, A. (2002). Psychoanalytic ideas about fathers. Teoksessa J. Trowell & A. Etchegoyen (toim.), *The importance of fathers: A psychoanalytic re-evaluation* (s. 20–41). New York, NY: Brunner-Routledge.

Fearon, P., Target, M., Sargent, J., Williams, L. L., McGregor, J., Bleiberg, E., & Fonagy, P. (2006). Short-term mentalization and relational therapy (SMART): An integrative family therapy for children and adolescents. Teoksessa J. G. Allen & P. Fonagy (toim.), *The handbook of mentalization-based treatment* (s. 201–222). Wiley.

Fonagy, P., Steele, M., Steele, H., Moran, G. S., & Higgitt, A. C. (1991). The capacity for understanding mental states: The reflective self in parent and child and its significance for security of attachment. *Infant Mental Health Journal*, 12(3), 201–218.

Fonagy, P., Target, M., Steele, H., & Steele, M. (1998). *Reflective Functioning Manual, Version 5.0, for Application to Adult Attachment Interviews*. London: University College London.

Fonagy, P. & Allison, E. (2014). The Role of Mentalizing and Epistemic Trust in the Therapeutic Relationship. *Psychotherapy*, 51, 372-380. <https://doi.org/10.1037/a0036505>

Forrester, D., Westlake, D., Killian, M., Antonopolou, V., McCann, M., Thurnham, A., Thomas, R., Waits, C., Whittaker, C., & Hutchison, D. (2019). What Is the Relationship between Worker Skills and Outcomes for Families in Child and Family Social Work? *The British Journal of Social Work*, 49(8), 2148–2167. <https://doi.org/10.1093/bjsw/bcy126>

- Forsell, M., & Kuoppala, T. (2022). *Lastensuojelu 2021: Huostaanottojen määrä väheni vuonna 2021*. Tilastoraportti 22/2022. THL. Haettu 9.3.2023 osoitteesta <https://www.julkari.fi/handle/10024/144518>
- Fraiberg, S., Adelson, E., & Shapiro, V. (1975). Ghosts in the nursery. A psychoanalytic approach to the problems of impaired infant-mother relationships. *Journal of the American Academy of Child Psychiatry*, 14(3), 387–421.
- Gambrill, E., (2010). Evidence-Informed Practice: Antidote to Propaganda in the Helping Profession? *Research on Social Work Practice*, 20(3), 302-320.
<https://doi.org/10.1177/1049731509347879>
- Gambrill, E. (2019). The Promotion of Avoidable Ignorance in the British Journal of Social Work. *Research on Social Work Practice*, 29(4), 455–469.
<https://doi.org/10.1177/1049731518763953>
- Gehlert, S. (2015). Social Work and Science. *Research on Social Work Practice* 26(2), 219–224.
<https://doi.org/10.1177/1049731515570138>
- Gitterman, A., & Knight, C. (2018). Evidence-guided practice: Integrating the science and art of social work. *Families in Society: The Journal of Contemporary Social Services*, 94(2), 70–78.
<https://doi.org/10.1606/1044-3894.4282>
- Hakalehto, S. (2018). *Lapsioikeuden perusteet*. Alma Talent.
- Heino, T. (2013). Lastensuojelun tilastot, asiakkaat ja palvelut. Teoksessa M. Bardy (toim.), *Lastensuojelun ytimissä* (neljäs uudistettu painos, s. 84–107). Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
- Heino, E., & Kara, H. (2020). Lapsiperheiden vanhempien kuvaukset saadusta sosiaalisesta tuesta poikkeusolojen aikana. *Tiede & edistys*, 45(3), 252–266.
<https://doi.org/10.51809/te.109668>
- Heino, E., & Lillrank, A. (2020). Institutionaalisen luottamuksen rakentuminen – maahanmuuttajataustaiset perheet perus- ja vammaispalveluiden käyttäjinä. *Sosiologia*, 57(4), 346–362. Haettu 12.4.2023 osoitteesta <https://journal.fi/sosiologia/article/view/124578>
- Heron-Delaney, M., Kenardy, J. A., Brown, E. A., Jardine, C., Bogossian, F., Neuman, L., de Dassel, T., & Pritchard, M. (2016). Early Maternal Reflective Functioning and Infant

- Emotional Regulation in a Preterm Infant Sample at 6 Months Corrected Age. *Journal of Pediatric Psychology*, 41(8), 906–914. <https://doi.org/10.1093/jpepsy/jsv169>
- Hietamäki, J. (2015). Lastensuojelun alkuarvioinnin vaikutukset vanhempien näkökulmasta. *Jyväskylä studies in education, psychology and social research*, 529. Jyväskylän yliopisto. Haettu 12.4.2023 osoitteesta https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/46576/978-951-39-6257-9_vaitos_220812014.pdf?sequence=1
- Hirsijärvi, S. (2022). *Tutkimushaastattelu: teemahaastattelun teoria ja käytäntö*. Gaudeamus.
- Holmi, L., & Kekkonen, E. (2023). *Lasten suojelemisen nykytila ja tulevaisuus Lapsiperheiden sosiaalihuollon ja lastensuojelun asiakastyön ammattilaisten näkemyksiä*. Lastensuojelun Keskusliiton verkkojulkaisu 1/2023. Haettu 12.4.2023 osoitteesta <https://www.lskl.fi/wp-content/uploads/2023/01/20220116LastensuojelunNykytilaJaTulevaisuusSelvitys.pdf> Haettu 17.2.2023
- Hurtig, J. (2003). *Lasta suojelemassa: Etnografia lasten paikan rakentumisesta lastensuojelun perhetyön käytännöissä*. Lapin yliopisto. Haettu 14.4. 2023 osoitteesta <https://urn.fi/URN:NBN:fi:ula-20111131012>
- Jaffrani, A. A, Sunley, T., & Midgley, N. (2020). The Building of Epistemic Trust: An Adoptive Family's Experience of Mentalization-Based Therapy. *Journal of Infant, Child & Adolescent Psychotherapy*, 19(3), 271–282. <https://doi.org/10.1080/15289168.2020.1768356>
- Juffer, F., & Bakermans-Kranenburg, M. J. (2018). Working with Video-feedback Intervention to promote Positive Parenting and Sensitive Discipline (VIPP-SD): A case study. *Journal of Clinical Psychology*, 74(8), 1346–1357. <https://doi.org/10.1002/jclp.22645>
- Juhila, K. (2006). *Sosiaalityöntekijöinä ja asiakkaina: sosiaalityön yhteiskunnalliset tehtävät ja paikat*. Vastapaino.
- Jussila, H., Ekholm, E., & Pajulo, M. (2021). A New Parental Mentalization Focused Ultrasound Intervention for Substance Using Pregnant Women. Effect on Self-reported Prenatal Mental Health, Attachment and Mentalization in a Randomized and Controlled Trial. *International Journal of Mental Health & Addiction*, 19(4), 947–970. <https://doi.org/10.1007/s11469-019-00205-y>

- Juvonen, T. (2015). *Sosiaalisesti kontrolloitu, hauraasti autonominen: Nuorten toimijuuden rakentuminen etsivässä työssä*. Nuorisotutkimusverkosto/ Nuorisotutkimusseura. Verkkojulkaisuja 116. Haettu 12.4.2023 osoitteesta https://www.nuorisotutkimusseura.fi/images/kuvat/verkkojulkaisut/sosiaalisesti_kontrolloitu.pdf
- Kalland, M. (2013). Mentalisaation ja reflektiivisen kyvyn vahvistaminen vanhemmuudessa. Teoksessa N. Mellenius & N. Remsu (toim.), *Vuorovaikutus kuvassa. Videoavusteisen ohjauksen eettisyys ja käytäntö*. (s. 39–50). Mannerheimin Lastensuojeluliiton Lasten ja nuorten kuntoutussäätiö.
- Kalland, M. (2014). Vanhemman mentalisaatiokyky. Teoksessa A. Viinikka (toim.), *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa* (s. 26–38). Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Kalland, M., Fagerlund, Å., von Koskull, M., & Pajulo, M. (2016). Families First: the development of a new mentalization-based group intervention for first-time parents to promote child development and family health. *Primary health care research & development*, 17(1), 3–17. <https://doi.org/10.1017/S146342361500016X>
- Kalland, M. (2017). Mentalisaatiokyky vanhemmuudessa. Teoksessa I. Laitinen & S. Ollikainen (toim.), *Mentalisaatio. Teoriasta käytäntöön* (s. 131–150). Helsinki: Therapeiasäätiö.
- Kalland, M. (2019) Vahvuutta vanhemmuuteen tutkimuksen tuloksia: perhekahvila ja mentalisaatio. Teoksessa T. Hakulinen, T., Laajasalo, & J. Mäkelä, (toim.), *Vanhemmuuden ja parisuhteen tuen vahvistaminen*. (s. 38–44) Helsinki: THL. Haettu 14.4.2023 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/138389/URN_ISBN_978-952-343-357-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Kananoja, A. (2017). Asiakastyön yleiset lähtökohdat sosiaalialalla. Teoksessa A. Kananoja, A., M. Lähteinen & P. Marjamäki (toim.), *Sosiaalityön käsikirja* (s. 98–116). Helsinki: Tietosanoma.
- Kannasoja, S. (2013). *Nuorten sosiaalinen toimintakyky*. Jyväskylän yliopisto. Jyväskylä Studies Education, Psychology and Social Research 484. Haettu 12.4. 2023 osoitteesta https://jyx.jyu.fi/bitstream/handle/123456789/42447/1/978-951-39-5459-8_vaitos23112013.pdf

- Karjalainen, P. (2021). *Parenting intervention to help children with behaviour problems in child protection and other family support services*. Väitöskirjatutkimus, Helsingin yliopisto, lääketieteellinen tiedekunta.
https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/326490/karjalainen_piia_dissertation_2021.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Karvinen-Niinikoski, S. (2005a) Research orientation and expertise in social work—challenges for social work education. Tutkimussuuntautuneisuus ja asiantuntijuus—sosiaalityön koulutuksen uudet haasteet. *European Journal of Social Work*. 8:3, 259–271.
<https://doi.org/10.1080/13691450500210756>
- Karvinen-Niinikoski, S. (2005b). Reflektiivisyys ja asiantuntijuus. Teoksessa R. Haverinen, S. Andersson, J. Koivisto & T. Lindqvist (toim.), *FinSoc 1/2005: Sosiaalialan menetelmien arviointi*. (s. 11–15). Haettu 12.4. 2023 osoitteesta <https://www.julkari.fi/handle/10024/77514>
- Karvinen-Niinikoski, S., Rantalaiho, U.-M., & Salonen, J. (2007). *Työnohjaus sosiaalityössä*. Edita.
- Kasvun tuki. (2018). VIG MLL®. (Artikkeli verkkosivulla). Haettu 19.2.2023 osoitteesta <https://kasvuntuki.fi/metodit/vigmll/#Metodimkuvaus>
- Kauppi, A., & Takalo, A. (2014). Mentalisaation psykoanalyttiset juuret. Teoksessa: A. Viinikka (toim.), *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa*. (s. 8–25). Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Keinänen, M. & Martin, M. (2019). *Mieli meissä. Tasapainoista arkea mielenäytämisen keinoin*. 2. painos. Helsinki: Kirjapaja.
- Keaveny, E., Midgley, N., Asen, E., Bevington, D., Fearon, B., Fonagy, P., Jennings-Hobbs, R., & Wood, S. (2012). The development and initial evaluation of mentalization-based treatment for families. Teoksessa N. Midgley & I. Vroyva (toim.), *Minding the Child: Mentalization-Based Interventions with Children, Young People and Their Families*. (s. 111- 126). Taylor & Francis Group. ProQuest Ebook Central.
- Kelly, K., Slade, A., & Grienenberger, J. (2005). Maternal reflective functioning, mother–infant affective communication, and infant attachment: Exploring the link between mental states and observed caregiving behavior in the intergenerational transmission of attachment. *Attachment & Human Development*, 7(3), 299–311. <https://doi.org/10.1080/14616730500245963>

- Klemetti, R., Vuorenmaa, M., & Helakorpi, S. (2021). *Vauvaperheiden hyvinvointi – FinLapset-kyselytutkimus 2020*. Tilastoraportti 6/2021. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, 2021. Haettu 12.4.2023 osoitteesta <http://www.urn.fi/URN:NBN:fi-fe202103227990>
- Klemetti, R., Vuorenmaa, M., Ervasti, E., Helakorpi, S., & Lammi-Taskula, J. (2021). Vauvaperheiden vanhempien kokemat huolet ja muutokset sosiaalisissa suhteissa ja jaksamisessa koronaepidemian aikana. *Sosiaalilääketieteellinen Aikakauslehti*, 58(3). <https://doi.org/10.23990/sa.103313>
- Kokko, N. (2017). Elämän ihme (Blogikirjoitus verkkosivulla). Ensi- ja turvakotien liitto. Haettu 14.2.2023 osoitteesta <https://ensijaturvakotienliitto.fi/blogi/elaman-ihme/>
- Lahtinen, P., Männistö, L., & Raivio, M. (2017). *Kohti suomalaista systeemistä lastensuojelun toimintamallia: Keskeisiä periaatteita ja reunaehtoja*. Työpäperi 7/2017. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. haettu 14.4.2023 osoitteesta <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-302-827-2>
- Laine-Hatami, J., & Weckström, A. (2023). *Vanhempainpuhelimien, chatin ja Vanhempainnetin kirjepalvelun vuosiraportti 2022*. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Haettu 14.4.2023 osoitteesta https://cdn.mll.fi/prod/2023/02/07142149/mll_vpn_raportti_2022.pdf
- Lammi-Taskula, J. Vuorenmaa, M. Aunola, K., & Sorkkila, M. (2020). *Matalan kynnyksen sosiaalipalvelut lapsiperheiden tukena ja palveluiden käyttö COVID-19-epidemian aikana*. Tutkimuksesta tiiviisti 15/2020. Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/140115/URN_ISBN_978-952-343-522-3.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Larmo, A. (2010). Kyky pitää mieli mielessä. *Duodecim; Lääketieteellinen Aikakauskirja*, 126(6), 616–622. Haettu 13.4.2023 osoitteesta <https://www.duodecimlehti.fi/duo98674>
- Lastensuojelulaki, 417/2007.
- Lehikoinen, L., Makkonen, A., Mannermaa, K., Virrankoski, T., & Kalmari, H. (2022). Kasvatus- ja perheneuvonnan ydintehtävät. Teoksessa H. Kalmari, (toim.), *Kasvatus- ja perheneuvonta 2020-luvulla: Kasvatus- ja perheneuvonnan kansallisen kehittämisprosessin loppuraportti* (s. 14–18). <https://www.julkari.fi/handle/10024/144565>

- Leinonen, L. (2020). *Sosiaalityön ja terapian rajapinnalla: sosiaalityön terapeutin orientaatio ja ammatillinen itseyttäminen psykiatrisessa erikoissairaanhoidossa*. Itä-Suomen yliopisto. <https://erepo.uef.fi/handle/123456789/23321>
- Lindblom-Yläne, S., Paavilainen, E., Pehkonen, L., & Ronkainen, S. (2014). *Tutkimuksen voimasanat* (1.–3. p.). Helsinki: Sanoma Pro.
- Luyten, P., Campbell, C., Allison, E., & Fonagy, P. (2020). The Mentalizing Approach to Psychopathology: State of the Art and Future Directions. *Annual review of clinical psychology*, 16, 297–325. <https://doi.org/10.1146/annurev-clinpsy-071919-015355>
- Malja, M., Puustinen-Korhonen, A., Petrelius, P., & Eriksson, P. (2019). *Lastensuojelun laatusuositus*. Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskuksen julkaisuja 2019:8. Helsinki: Sosiaali- ja terveystieteiden tutkimuskeskus. <https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/handle/10024/161862>
- Mattila, L., & Rantala, J. (2019). *Mitä ihmettä? Opi ymmärtämään lapsesi mieltä*. Helsinki: Gummerus.
- Midgley, N., Alayza, A., Lawrence, H., & Bellew, R. (2018). Adopting Minds — a mentalization-based therapy for families in a post-adoption support service: preliminary evaluation and service user experience. *Adoption & Fostering*, 42(1), 22–37. <https://doi.org/10.1177/0308575917747816>
- Midgley, N., Sprecher, E.A., Cirasola, A., Redfern, S., Pursch, B., Smith, C., Douglas, S., & Martin, P. (2021). The reflective fostering programme: evaluating the intervention co-delivered by social work professionals and foster carers. *Journal of Children's Services*, 16(2), 159–174. <https://doi.org/10.1108/JCS-11-2020-0074>
- Mullaly, B., & Dupré, M. (2019). *The new structural social work: ideology, theory, and practice* (Fourth edition.). Oxford University Press.
- Mutka, U. (1998). *Sosiaalityön neljäs käänne. Asiantuntijuuden mahdollisuudet vahvan hyvinvointivaltion jälkeen*. SoPhi 27 Jyväskylän yliopisto.
- Muukkonen, T. (2008). Lapsikeskeisyys sosiaalityön läpäisevänä periaatteena. Teoksessa T. Muukkonen (toim.), *Suunnitelmallinen sosiaalityö lapsen kanssa*. SOCCAn ja Heikki Waris -instituutin julkaisusarja. Nro 17. (s.145–161). SOCCA - Pääkaupunkiseudun sosiaalialan osaamiskeskus.

- Muukkonen, T. (2016). Luottamus lastensuojelussa – monitoimijaisen yhteistyön rakentuminen. Teoksessa M. Satka, I. Julkunen, A. Kääriäinen, R. Poikela, L. Yliruka & H. Muurinen (toim.), *Käytäntötutkimuksen taito* (s. 227–257). Heikki Waris-instituutti ja Mathilda Wrede-institutet. Haettu 14.4. 2023 osoitteesta https://www.socca.fi/files/5598/Kaytantotutkimuksen_taito_julkaisu.pdf
- Mönkkönen, K. (2018). *Vuorovaikutus asiakastyössä: asiakkaan kohtaaminen sosiaali- ja terveysalalla*. Gaudeamus.
- Okker, A-M., (2019). *Vanhemman ääni -kysely. Raportti vanhemmuutta kuormittavista huolista*. Helsinki: Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Haettu 14.4.2023 osoitteesta https://cdn.mll.fi/prod/2019/09/30110304/MLL_Vanhemman_aani_kysely_2019.pdf
- Paananen, R., & Gissler, M. (2014). Hyvinvointi ulottuu sukupolvien yli. Teoksessa J. Lammi-Taskula. & S. Karvonen. (toim.), *Lapsiperheiden hyvinvointi*. (s. 208–215). Terveiden ja hyvinvoinnin laitos, Suomen yliopistopaino. Haettu 25.9.2022 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/116712/THL_2014_21Teema.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Paananen, R., Tuulio-Henriksson, A., Merikukka, M., & Gissler, M. (2021). Intergenerational transmission of psychiatric disorders: the 1987 Finnish Birth Cohort study. *European Child & Adolescent Psychiatry*, 30(3), 381–389. <https://doi.org/10.1007/s00787-020-01524-5>
- Pajulo, M., & Pyykkönen, N. (2011). Mentalisaatiokyky varhaisessa vanhemmuudessa. Kirjassa: J. Sinkkonen & M. Kalland (toim.), *Varhaislapsuuden tunnesiteet ja niiden suojeleminen* (s. 71–94). Helsinki: WSOY.
- Pajulo, M., Pyykkönen, N., Kalland, M., Sinkkonen, J., Helenius, H., Punamäki, R., & Suchman, N. (2012). Substance-abusing mothers in residential treatment with their babies: Importance of pre- and postnatal maternal reflective functioning. *Infant Mental Health Journal*, 33(1), 70–81. <https://doi.org/10.1002/imhj.20342>
- Pajulo, M., Salo, S., & Pyykkönen, N. (2015). Mentalisaatio ihmistä suojaavana tekijänä. *Duodecim*, 131(11), 1050–1057. <https://www.duodecimlehti.fi/xmedia/duo/duo12278.pdf>
- Pajulo, M., Salo, S., & Pyykkönen, N. (2016). Mentalisaatio - ydinalue lasta suojaavassa työssä. *Perheterapia*, 32(1), 34–44.

- Payne, M. (2005). *Modern Social Work Theory*. Basingstoke, Hampshire: Palgrave Macmillan
- Payne, M. (2014). *Modern Social Work Theory* (Fourth edition). Lyceum Books.
- Petrelus, P., Yliruka, L., & Miettunen, N. (2021). *Systeemisiä kokeiluja – kohti jatkuvaa yhdessä oppimista*. Työpäperi 7/2021. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. Haettu 14.4.2023 osoitteesta <https://urn.fi/URN:ISBN:978-952-343-628-2>
- Pohjola, P., Pitkänen, N., & Koivisto, J. (2015). Sosiaalityön tietokäytännöt vuorovaikutteisina vaihtoehtoina. *Janus Sosiaalipolitiikan ja sosiaalityön tutkimuksen aikakauslehti*.
<https://journal.fi/janus/article/view/51251>
- Pyykkönen, N. (2018). Mentalisaatio huostaanotetun lapsen kehityksen tukena. Teoksessa P. Niemi-Järvinen (toim.), *Iskä, äiskä, omahoitsu ja mä siltaa rakentamassa. Perhekeskeisen asiakastyön käsikirja lastensuojelun ammattilaisille*. Pelastakaa Lapset ry:n julkaisusarja n:o 26. (s. 87–91). Helsinki: Hanemedia. Haettu 6.3. 2023 osoitteesta:
<https://www.hanemedia.com/SILTA/files/assets/common/downloads/ICOPAL%20Tuoteluettelo%202017.pdf?uni=ea12b7bc018691a8be102a6f8eb02245>
- Raunio, K. (2009). *Oleellinen sosiaalityössä*. Helsinki: Gaudeamus.
- Ruuska, P. (2020). Mentalisaatioteoria lisää ymmärrystä muutoksen vaikeuteen ja hitauteen psykoterapiassa. *Psykoterapia: Therapie-säätiön jäsenlehti*, 39(1), 3–9.
- Salo, S., & Kauppi, A. (2014). Reflektiivinen työote vanhemman kohtaamisessa. Teoksessa A. Viinikka (toim.), *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa* (s. 75–96). Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Salo, S., Sourander, J., Lipsanen, J., Pajulo, M., & Kalland, M. (2021). Isien ja äitien reflektiivinen kyky: seurantatutkimus raskauden ajalta kahteen ikävuoteen. *Psykologia*, 56(5), 472–491.
- Shemmings, D., Shemmings, Y., & Cook, A. (2012). Gaining the trust of “highly resistant” families: insights from attachment theory and research. *Child & Family Social Work*, 17(2), 130–137. <https://doi.org/10.1111/j.1365-2206.2012.00834.x>
- Sipilä, J. (1989). *Sosiaalityön jäljillä*. Helsinki: Tammi.

- Slade A. (2005). Parental reflective functioning: an introduction. *Attachment & Human Development*, 7(3), 269–281. <https://doi.org/10.1080/14616730500245906>
- Slade, A. (2007). Reflective Parenting Programs: Theory and Development. *Psychoanalytic Inquiry*, 26(4), 640–657. <https://doi.org/10.1080/07351690701310698>
- Slade, A., Grienenberger, J., Bernbach, E., Levy, D., & Locker, A. (2005). Maternal reflective functioning, attachment, and the transmission gap: a preliminary study. *Attachment & Human Development*, 7(3), 283–298. <https://doi.org/10.1080/14616730500245880>
- Sosiaalihuoltolaki (1301/2014)
- Sosnet. (2003). *Sosiaalityön määritelmä*. Haettu 8.4.2023 osoitteesta <https://www.sosnet.fi/FI/Sosnet/Sosiaalityon-maaritelma>
- Sosiaali- ja terveystieteiden ministeriö. (2013). *Toimiva lastensuojelu. Selvitysryhmän loppuraportti*. Helsinki. Haettu 6.3.2023 osoitteesta https://julkaisut.valtioneuvosto.fi/bitstream/handle/10024/74483/Toimiva%20lastensuojelu%20loppuraportti_final_19062013.pdf?sequence=1
- Stacks, A. M., Muzik, M., Wong, K., Beeghly, M., Huth-Bocks, A., Irwin, J. L., & Rosenblum, K. L. (2014). *Attachment & Human Development*, 16(5), 515–533. Maternal reflective functioning among mothers with childhood maltreatment histories: links to sensitive parenting and infant attachment security <https://doi.org/10.1080/14616734.2014.935452>
- Steglitz, J., Warnick, J. L., Hoffman, S. A., Johnston, W., & Spring, B. (2015). Evidence-Based Practice. In *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences: Second Edition* (pp. 332-338). <https://doi.org/10.1016/B978-0-08-097086-8.10540-9>
- Stob, V., Slade, A., Adnopoz, J., & Woolston, J. (2020). The Family Cycle: Breaking the Intergenerational Transmission of Trauma through Mentalizing. *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*, 19(3), 255–270. <https://doi.org/10.1080/15289168.2020.1786762>
- Suchman, N. E., DeCoste, C., McMahon, T., Rounsaville, B., & Mayes, L. (2011). The Mothers and Toddlers Program, an attachment-based parenting intervention for substance-using women: Results at 6-week follow-up in a randomized clinical pilot. *Infant Mental Health Journal*, 32, 427–449 <https://doi.org/10.1002/imhj.20303>

- Suchman, N. E., DeCoste, C. L., McMahon, T. J., Dalton, R., Mayes, L. C., & Borelli, J. (2017). Mothering from the inside out: Results of a second randomized clinical trial testing a mentalization-based intervention for mothers in addiction treatment. *Development and Psychopathology*, 29(2), 617–636. <https://doi.org/10.1017/S0954579417000220>
- Suchman, N. E., Borelli, J. L., & DeCoste, C. L. (2020). Can addiction counselors be trained to deliver Mothering from the Inside Out, a mentalization-based parenting therapy, with fidelity? Results from a community-based randomized efficacy trial. *Attachment & Human Development*, 22(3), 332–351. <https://doi.org/10.1080/14616734.2018.1559210>
- Sourander, J., Oksanen, E., & Viinikka, A. (2016). Mentalisaatioon perustuva Vahvuutta vanhemmuuteen -perheryhmämalli ja vanhempien kokemuksia perheryhmästä. *NMI Bulletin 1/2016*. https://bulletin.nmi.fi/wp-content/uploads/2018/04/Bulletin-1_2016_Johanna-Sourander_Eeva-Oksanen_Anne-Viinikka.pdf haettu 5.2.2021
- Sourander, J., Laakso, M.-L., & Kalland, M. (2021). Mentalization-based Families First Group Intervention for First-Time Parents: Parents' Perspective. *Journal of Infant, Child, and Adolescent Psychotherapy*, 20(1), 77–90. <https://doi.org/10.1080/15289168.2021.1872148>
- Ståhlberg, M. (2022). *Lastensuojelun sosiaalityö ja lapsiin kohdistuva väkivalta: Pilottikoulutuksen kokemuksia ja osaamistarpeiden analyysi tutkimustiedon valossa*. Työpäperi 45/2022. Helsinki: Terveystieteiden tutkimuskeskus. Haettu 20.2.2023 osoitteesta <https://www.julkari.fi/handle/10024/145387>
- Tapola-Haapala, M. (2011). *Sosiaalityön ammattilaiset refleksiivisinä toimijoina: Tutkimus erikoistumiskoulutuksesta Margaret Archerin teorian valossa*. Sosiaalityö- ja sosiaalipolitiikan tutkimuskeskus julkaisu 2011:4. Helsingin yliopisto. Haettu 13.4. 2023 osoitteesta <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/26077/sosiaali.pdf?sequence=1&isAllowed=y>
- THL, (2023a). *Lastensuojelun käsikirja*. Mitä on lastensuojelu? Haettu 6.3.2023 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/lastensuojelun-kasikirja/tyoprosessi/mita-on-lastensuojelu>
- THL, (2023b). *Lasten, nuorten ja perheiden sosiaalipalvelut*. Verkkosivu. Haettu 18.3.2023 osoitteesta <https://thl.fi/fi/web/lapset-nuoret-ja-perheet/sote-palvelut/sosiaalipalvelut>
- Tuomi, J., & Sarajärvi, A. (2018). *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi* (Uudistettu laitos.). Kustannusosakeyhtiö Tammi.

- Tutkimuseettinen neuvottelukunta, (2012). *Hyvä tieteellinen käytäntö ja sen loukkausepäilyjen käsitteleminen Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2012. Haettu 5.3.2023 osoitteesta https://tenk.fi/sites/tenk.fi/files/HTK_ohje_2012.pdf
- Tutkimuseettinen neuvottelukunta, (2019). *Ihmiseen kohdistuvan tutkimuksen eettiset periaatteet ja ihmistieteiden eettinen ennakoarviointi Suomessa*. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan ohje 2019. Tutkimuseettisen neuvottelukunnan julkaisuja 3/2019. Haettu 5.3.2023 osoitteesta https://tenk.fi/sites/default/files/2021-01/Ihmistieteiden_eettisen_ennakoarvioinnin_ohje_2020.pdf
- Törmälehto, E. (2021). *Vanhemmat ja opettajat lasten tunnetilojen tunnistajina*. Tampereen yliopisto. Haettu 14.4.2023 osoitteesta <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/135458>
- Uusitalo, I. (2019). *Työssä oppiminen lastensuojelun sosiaalityössä - reunaehdoja ja mahdollisuuksia ammatillisen asiantuntijuuden kehittymiselle*. Turun yliopiston julkaisuja. Sarja - c osa - tom. 482. Turun yliopisto. Haettu 14.4.2023 osoitteesta <https://www.utupub.fi/handle/10024/148468>
- Viinikka, A., Sourander, J., & Oksanen, E. (2014). Reflektiivinen työote perheryhmän ohjaamisessa. Teoksessa A. Viinikka (toim.), *Mentalisaatio perheiden kohtaamisessa* (s. 97–120). Tampere: Mannerheimin Lastensuojeluliitto.
- Wegelius M. (2022). Lastensuojelun asiakkaana olevien vanhempien näkökulma lastensuojelun monitoimijaisen yhteistyön kehittämiseen. Teoksessa L. Yliruka, P. Eriksson, L. Jokinen, & K. Pasanen (toim.), *Kohti monitoimijaista lastensuojelua hyvinvointialueilla*. Työpaperi 52/2022. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos (s. 75–80). <https://www.julkari.fi/handle/10024/145628>
- Yleissopimus lapsen oikeuksista 60/1991.
- Yliruka, L., Vartio, R., Pasanen, K., & Petrelius, P. (2018). *Monimutkaiset ja erityistä osaamista edellyttävät asiakastilanteet sosiaalityössä*. Valtakunnallisen kyselyn tuloksia. Työpaperi 16 / 2018. Helsinki: Terveysten ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 6.3.2023 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/136378/URN_ISBN_978-952-343-117-1.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- Yliruka, L., Petrelius, P., Alho, S., Jaakola, A.-M., Lunabba, H., Remes, S., Keränen, S., Teiro, S., & Terämä, A.-M. (2020). *Osaaminen lastensuojelun sosiaalityössä: Esitys asiantuntijuutta*

tukevasta urapolkumallista. Työpäperi 36/2020. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos.
Haettu 12.4.2023 osoitteesta <https://www.julkari.fi/handle/10024/140803>

Yliruka, L. & Tasala, T. (2022). *Lastensuojelun systemisen toimintamallin kansallinen tilannekuva vuonna 2021*. Tutkimuksesta tiiviisti Tutkimuksesta tiiviisti 9/2022. Helsinki: Terveyden ja hyvinvoinnin laitos. Haettu 17.3.2023 osoitteesta https://www.julkari.fi/bitstream/handle/10024/143953/URN_ISBN_978-952-343-827-9.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Ylitalo, P. (2011). *Roolikartta. Vanhemmuuden, parisuhteen ja itsenäistymisen tueksi*. Helsinki: Suomen Kuntaliitto. Haettu 12.3.2023 osoitteesta https://vslk.fi/uploads/files/519352_Roolikartta_verkojulkaisu.pdf

Liitteet

Liite 1. Haastattelurunko

- Miten mielestäsi sosiaalityöntekijät voivat tukea vanhempia ja vanhemmuutta?
- Millä tavalla sinä tuet vanhempia ja vanhemmuutta omassa työssäsi?
- Mitä on mentalisaatio? Miten kertoisit omin sanoin mentalisaatiosta jollekin, joka ei sitä tunne?
- Oletko hyödyntänyt mentalisaatiota omassa työssäsi, kun kohtaat vanhempia?
 - Jos voit, kerro tarkemmin, miten?
 - Tuleeko mieleesi jotain konkreettista esimerkkiä tai tilannetta, jolloin hyödyntäisit työssäsi mentalisaatiota?
 - Tuleeko mieleen jotain esimerkkiä tai ideaa siitä, millaisissa tilanteissa mentalisaatiota voisi hyödyntää työssäsi, vaikkot itse olekaan hyödyntänyt?
 - Oletko huomannut mentalisaation käyttämisen hyötyjä omassa työssäsi?
 - Mitkä mentalisaation perustuvan työotteen tai mentalisaatioteorian piirteet korostuvat eniten omassa työssäsi tai työtavassasi?
- Jos et voi hyödyntää mentalisaatiota omassa työssäsi, niin kertoisitko tarkemmin, miksi et?
- Millaiset tekijät estävät tai vaikeuttavat mentalisaatioon pohjautuvan työotteen käyttämisen omassa työssäsi?
- Millaisia haittoja tai haasteita mentalisaation käyttämisellä on omassa työssäsi? Tuleeko mieleen jotain konkreettisia esimerkkejä?
- Millaista hyötyä mentalisaation hyödyntämisestä voisi olla lapsiperheiden sosiaalityössä muilla sosiaalityön tai sosiaalipalveluiden alueilla kuin itse työskentelet?
- Entä millaisia haasteita arvelet mentalisaation käyttämiselle on lapsiperheiden sosiaalityössä yleisemmin? Tuleeko mieleesi jotain konkreettisia esimerkkejä tästä?

LOPUKSI: tuleeko mieleesi vielä jotain, mitä haluaisit nostaa esille?

Liite 2. Tiedote tutkimukseen osallistuvalla

1. Tutkimuksen nimi ja aihe:

Mentalisaatioon perustuvan työtavan hyödyistä ja haasteista sosiaalityössä – sosiaalityön maisterintutkielma.

Tutkimukseen pyritään haastattelemaan noin 4–10 sosiaalityöntekijää, jotka työskentelevät kanssa erilaisissa sosiaalityön tehtävissä.

2. Vapaaehtoisuus

Tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista. Voit kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen, keskeyttää osallistumisen tai peruuttaa jo antamasi suostumuksen syytä ilmoittamatta milloin tahansa tutkimuksen aikana. Peruuttaessasi suostumuksesi henkilötietojesi käsittelyyn, sinusta siihen mennessä kerättyjä tietoja ei käsitellä osana tutkimusta, vaan ne hävitetään, mikäli niiden poistaminen aineistosta on mahdollista. Jos antamasi aineisto on jo ehditty analysoida osaksi tutkimustuloksia, niin siltä osin aineistoa ei kuitenkaan voida poistaa.

3. Tutkimuksen kulku

Tutkimushaastattelut toteutetaan Teamsin tai Zoomin kautta. Saat etukäteen nähtäväksi haastattelukysymykset. Haastattelija esittää osallistujille

kysymyksiä, joihin osallistuja saa vastata vapaasti. Haastattelut nauhoitetaan ja litteroidaan analyysia varten.

Maisterintutkielmassa käytetyistä mahdollisista sitaateista poistetaan kaikki sellaiset tiedot, joista on mahdollisuus tunnistaa osallistuja.

4. Tutkimuksesta mahdollisesti aiheutuvat hyödyt

Osallistumalla tutkimukseen, saat mahdollisuuden jakaa ajatuksiasi ja pohtia mentalisaatioon perustuvan työtavan käytön mahdollisuuksia ja haasteita sosiaalityössä. Tutkimus lisää ymmärrystä mentalisaation hyödyntämisestä ja sen haasteista sosiaalityössä. Tutkimuksesta ei odoteta aiheutuvan minkäänlaisia riskejä, haittoja tai epämukavuutta osallistujille. Osallistujat saavat pienen osallistumispalkkion.

5. Tutkimustuloksista tiedottaminen ja tutkimustulokset

Tutkimus julkaistaan Helsingin yliopiston maisterintutkielmana. Digitaaliset maisterintutkielmat julkaistaan myös Helsingin yliopiston avoimessa digitaalisessa arkistossa, Heldassa.

Maisterintutkielmassa ei nimetä osallistujien työskentelypaikkakuntia, eikä tarkkaa työyksikköä. Tulokset käsitellään maisterintutkielmassa siten, ettei yksittäisiä osallistujia voida julkaisusta tunnistaa.

Liite 3. Suostumuslomake

1. Nimi

2. Sähköpostiosoite

3. Olen tietoinen siitä, että tutkimukseen osallistuminen on vapaaehtoista ja voin milloin tahansa syytä kertomatta keskeyttää osallistumiseni tutkimukseen tai peruuttaa antamani suostumuksen. Keskeyttämisestä ei aiheudu minulle kielteisiä seuraamuksia. Keskeyttämiseen mennessä kerättyjä tietoja ei käsitellä osana tutkimusta, vaan ne hävitetään, mikäli niiden poistaminen aineistosta on mahdollista. Jos antamasi aineisto on jo ehditty analysoida osaksi tutkimustuloksia, niin siltä osin aineistoa ei kuitenkaan voida poistaa.

Olen lukenut sähköpostin liitteenä tulleen tiedotteen tutkimukseen osallistuvalla ja olen saanut riittävät tiedot tutkimuksesta ja henkilötietojeni käsittelystä.

Kyllä / En

4. Antamalla suostumukseni osallistua tähän tutkimukseen tutkittavana hyväksyn, että minulta kerätään tietoa tiedotteessa kuvattuun tutkimukseen ja että minulta kerättyjä henkilötietoja kerätään, käytetään ja käsitellään tietosuojailmoituksessa kuvatun mukaisesti.

Suostun siihen, että haastatteluni tallennetaan väliaikaisesti, mutta tallenne poistetaan aineiston litteroinnin jälkeen. Tutkimustulokset esitetään siten, ettei minua voi niissä tunnistaa.

Kyllä / En

5. Olen ymmärtänyt saamani tiedot, olen harkinnut edellä mainittuja kohtia ja olen päättänyt, että haluan osallistua tutkimukseen.

Kyllä / En